

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

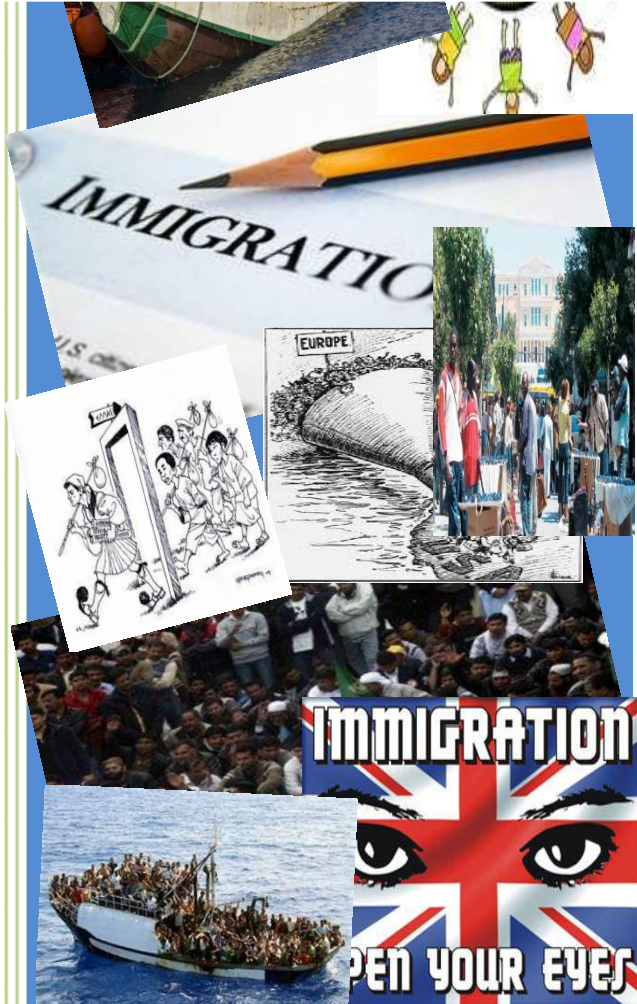
Τμήμα Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών

Διπλωματική Εργασία

Επιβλέπων Καθηγητής: Νίκος Κοτζιάς

αφομοίωση vs αναγνώριση

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
1. Περί μετανάστευσης	9
Ιστορική αναδρομή	9
Ορισμός της μετανάστευσης.....	10
Κριτήρια ταξινόμησης και είδη μετανάστευσης.....	13
Θεωρητικές προσεγγίσεις του φαινομένου	16
Η μετανάστευση στην εποχή της παγκοσμιοποίησης: γενικά χαρακτηριστικά και τάσεις.....	18
Συμπεράσματα.....	19
2. Περί μεταναστευτικής πολιτικής.....	21
Ορισμός Μεταναστευτικής Πολιτικής	21
Μοντέλα Μεταναστευτικής Πολιτικής	23
Μοντέλα ένταξης	24
3. Περί διεθνούς εμπειρίας.....	36
Μοντέλα ταξινόμησης χωρών υποδοχής.....	36
Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.....	38
Ηνωμένο Βασίλειο.....	41
Γαλλία.....	43
Συμπεράσματα.....	46
4. Διεθνές Δίκαιο – Ευρωπαϊκή πολιτική για τη μετανάστευση.....	49
Διεθνείς δράσεις για τη μετανάστευση.....	50
Δράσεις στο πλαίσιο περιφερειακών οργανισμών της Ευρώπης.....	52
5. Η Ελλάδα ως χώρα υποδοχής μεταναστών	58
Στοιχεία για τις μεταναστευτικές εισροές στην Ελλάδα.....	59
Η ζωή στην Ελλάδα.....	64
6. Η ελληνική μεταναστευτική πολιτική.....	67
Η εξέλιξη της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής.....	67
Αξιολόγηση της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής.....	70
7 Η πρόκληση «αφομοίωση vs αναγνώριση» για την Ελλάδα.....	75

Εξωτερικό Περιβάλλον.....	76
Εσωτερικό περιβάλλον _ Η Ελλάδα σήμερα.....	79
Αντί Επιλόγου	84
Βιβλιογραφία	85

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η γεωγραφική μετακίνηση με στόχο την μόνιμη ή την προσωρινή εγκατάσταση σε νέο χώρο αποτελεί μια «φυσική - φυσιολογική» διαδικασία όλων των ζώντων οργανισμών (άνθρωποι, ζώα, πουλιά, ιχθύες). Η διαδικασία αυτή ορίζεται συνήθως ως αποδημία¹ ή μετανάστευση² και η βασικότερη αιτία για αυτήν την μετακίνηση είναι συνήθως η αναζήτηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης. Η μετανάστευση ωστόσο, δεν θα πρέπει να ταυτίζεται με την μετακίνηση. Σημαντικό στοιχείο που τη περιορίζει ως υποκατηγορία της δεύτερης, είναι η εγκατάσταση σε ένα νέο χώρο και όχι η επίσκεψή του.

Ωστόσο, για το ανθρώπινο γένος η εγκατάσταση στη «νέα» γη γινόταν άλλοτε ειρηνικά και άλλοτε βίαια. Μεγάλοι πολιτισμοί, όπως της Μεσοποταμίας, της Αθήνας και του αραβικού κόσμου, στηρίχθηκαν στη μετανάστευση. Ακόμα, η δημιουργία των αρχαίων αποικιών, αλλά και σύγχρονων χωρών, όπως της σημερινής Αυστραλίας, Η.Π.Α. και του Καναδά, βασίστηκαν επίσης στη μετανάστευση.³ Κατά καιρούς και ανά τους αιώνες, οι μεταναστευτικές ροές ενώ πάντα υπήρχαν, δεν εμφάνιζαν όμως τα ίδια χαρακτηριστικά. Η εξέλιξη των κοινωνικών-πολιτικών δομών επηρέασε μεταξύ άλλων και το φαινόμενο της μετακίνησης. Η δημιουργία «συνόρων» αλλά και η δημιουργία της αγοράς εργασίας αλλάζουν ουσιαστικά το χαρακτήρα της μετανάστευσης. Τόσο τα αίτια, όσο και οι συνέπειες από την ύπαρξη μεταναστευτικών ροών, διαφοροποιούνται.

Στη νεότερη εποχή η βασική αιτία μετανάστευσης γίνεται η αναζήτηση εργασίας, ως συμπληρωματικό στοιχείο της καπιταλιστικής οικονομικής οργάνωσης. Η Βιομηχανική Επανάσταση θα δημιουργήσει τις συνθήκες για τη νέα αυτή μεταναστευτική μορφή και σε συνδυασμό με την εξέλιξη των μέσων μεταφοράς, διαμορφώνουν το πρώτο σημαντικό ρεύμα μετανάστευσης όσον αφορά το μέγεθος αλλά και τους πολλαπλούς τρόπους προέλευσης των ανθρώπων που μετακινήθηκαν. Από το 1820 μέχρι το 1915 μετακινήθηκαν περίπου 60 εκατομμύρια άτομα, με βασικούς προορισμούς τις Η.Π.Α. και Αυστραλία.⁴ Η μεταναστευτική αυτή ροή δικαίως προσδιορίζεται πλέον από τα επίθετα «μαζική» και «διεθνής».

Όμως, η ροή αυτή δεν συνεχίστηκε ομαλά στη συνέχεια. Οι δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι, οι δημοσιοοικονομικές πολιτικές προστατευτισμού και οι οικονομικές κρίσεις της δεκαετίας του 1970 την περιόρισαν σημαντικά, για να επανεμφανιστεί ένα νέο κύμα, ανάλογης δυναμικότητας, στις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα.

Το δεύτερο αυτό κύμα, αν και από άποψη μεγέθους εμφανίζεται αρκετά πιο περιορισμένο, η επανάσταση στην τεχνολογία των επικοινωνιών και μεταφορών, το διευκόλυναν να αναπτύξει διαφορετικά ποιοτικά χαρακτηριστικά. Επιπρόσθετα, μεταναστευτικές ροές μαζικής κλίμακας κάνουν για πρώτη φορά την εμφάνισή τους από πρόσφυγες, αιτούντες άσυλο, καθώς και από όσους αιτούνται οικογενειακή επανένωση, ενώ αναπτύσσονται νέες συμπληρωματικές μορφές μετανάστευσης. Τα ζητήματα αυτά αναπτύσσονται διεξοδικά στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσης εργασίας.

Οι εξελίξεις αυτές, φέρνουν στην επικαιρότητα μια σειρά ζητημάτων που άπτονται ιδιαίτερης προσοχής, και που αποτελούν το βασικό περιεχόμενο του δεύτερου κεφαλαίου. Οικονομία, πολιτισμός, εθνική ταυτότητα και κοινωνική συνοχή, είναι μερικές από τις νέες πτυχές που αφορούν την μετανάστευση. Οι δυσοίωνες δημογραφικές εξελίξεις για τις περισσότερες χώρες του δυτικού κόσμου, και η αναζήτηση φθηνού εργατικού δυναμικού, αποτελούν ισχυρά κίνητρα αποδοχής των μεταναστών από τις χώρες αυτές. Από την άλλη πλευρά, η επιβάρυνση κρατικών προϋπολογισμών με επιπλέον δαπάνες για την ενσωμάτωσή τους, οι μισθολογικές πιέσεις που δέχεται η αγορά εργασίας, και κυρίως ο ανταγωνισμός με τους γηγενείς χαμηλόμισθους, αποτελούν εστίες έντασης και αναταραχών.

Επιπρόσθετα, αν και στο πρώτο «διεθνές» κύμα η μονοσήμαντη ενσωμάτωση αποτελούσε την μόνη επιλογή για τους μετανάστες, στην εποχή της παγκοσμιοποίησης αρχίζει να προβάλλεται το αίτημα της αναγνώρισης της δικής τους παρουσίας.⁵ Την τάση αυτή ακολούθησαν μια σειρά χωρών υιοθετώντας την πολυπολιτισμική προσέγγιση, που στόχευε στην αναγνώριση των ξεχωριστών ομάδων.

Παράλληλα, τη δεκαετία του 1990 σε αντιστοιχία με την έννοια της εθνικής ασφάλειας, που αναφέρεται πάνω από όλα, στην κυριαρχία, εμφανίζεται η έννοια της «κοινωνικής ασφάλειας» η οποία αναφέρεται πάνω από όλα στην έννοια της ταυτότητας, και ορίζεται ως η ικανότητα ενός λαού να διατηρεί την κουλτούρα, τους θεσμούς και τον τρόπο ζωής του.⁶ Για αρκετούς, το ρόλο του πολέμου για την εθνική ασφάλεια έχει αναλάβει η μετανάστευση ως η μεγαλύτερη απειλή για την κοινωνική ασφάλεια.

Το ζήτημα επομένως, που προκύπτει με τις μεταναστευτικές ροές του 21^{ου} αιώνα δεν είναι τελικά αν μπορεί να εξαλειφθεί ή να περιοριστεί η μετανάστευση ως κοινωνικό φαινόμενο. Οι μεταναστευτικές ροές αποτελούσαν και αποτελούν μια πραγματικότητα, παρά τις εξαγγελόμενες πολιτικές ορισμένων χωρών περί «μηδενικής μετανάστευσης». Η αποδοχή

της ως αναγκαίου «κακού ή καλού» δίνει τη σκυτάλη στη συζήτηση περί των πολιτικών ένταξης. **Αφομοίωση vs πολυπολιτισμός αποτελεί σήμερα τη μεγάλη πρόκληση της μεταναστευτικής πολιτικής. Ή μήπως υπάρχει και τρίτος δρόμος;** Η απάντηση δεν είναι εύκολη και μονοσήμαντη. Είναι σαν να κινούμαστε σε ένα συνεχές που στο ένα άκρο βρίσκεται η λογική της αφομοίωσης με κίνδυνο εθνικιστικές και ρατσιστικές εξάρσεις, και στο άλλο άκρο τοποθετείται η λογική της αναγνώρισης, με ανοικτό το ενδεχόμενο της αποδόμησης της κοινωνίας.

Στην προσπάθεια αυτή οφείλει να επικεντρωθεί και η χώρα μας και μάλιστα άμεσα. Η ανασκόπηση της διεθνούς εμπειρίας, μπορεί να συντελέσει σημαντικά στην άντληση χρήσιμων συμπερασμάτων, κάτι που επιχειρείται στο τρίτο κεφάλαιο. Χώρες με μακρά παράδοση σε θέματα μεταναστευτικής πολιτικής αποτελούν οι Η.Π.Α., ο Καναδάς, το Ηνωμένο Βασίλειο, Γερμανία και Γαλλία. Οι τρομοκρατικές επιθέσεις στο Ηνωμένο Βασίλειο, από μέλη της μουσουλμανικής κοινότητας που διαβιούσαν στο ίδιο το Η.Β.⁷ καθώς και τα επεισόδια στα γαλλικά προάστια, από μετανάστες δεύτερης και τρίτης γενιάς, προκάλεσαν έντονες συζητήσεις. Η ανάπτυξη παράλληλων κοινωνιών, οι αδυναμίες του κοινωνικού κράτους καθώς και η αναπαραγωγή της κοινωνικής μειονεξίας των μεταναστευτικών οικογενειών⁸, ήταν μια πραγματικότητα που δεν μπορούσε πλέον να αγνοηθεί.

Επιπλέον, η Ελλάδα ως κράτος – μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και ως υπέρμαχη του διεθνούς δικαίου δεν μπορεί να αγνοήσει τις συμβατικές της δεσμεύσεις. Τόσο η διεθνής κοινότητα και κυρίως η Ευρωπαϊκή Ένωση αναλαμβάνουν όλο και περισσότερο ενεργό ρόλο στη ρύθμιση της μεταναστευτικής ροής, και αυτό εξετάζεται διεξοδικά στο τέταρτο κεφάλαιο. Το 1997, με την τροποποιητική συνθήκη του Άμστερνταμ, η μετανάστευση θεμελιώθηκε ως κοινοτική συντρέχουσα αρμοδιότητα⁹. Δύο χρόνια αργότερα, ακολούθησε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Τάμπερε της Φιλανδίας, δίνοντας τη δυνατότητα στην Επιτροπή να προχωρήσει στο σχεδιασμό οδηγιών με 5ετή ορίζοντα, για τα κράτη-μέλη, με στόχο την εναρμόνισή τους με την ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική. Ακολούθησε το 2004 το επονομαζόμενο «πρόγραμμα της Χάγης» επίσης 5ετούς διάρκειας, με ανάλογες κατευθύνσεις. Παράλληλα, υπογράφηκαν και συνθήκες σχετικά με τα ζητήματα ασύλου και προσφύγων, όπως η Συνθήκη του Δουβλίνου¹⁰ η οποία αντικαταστάθηκε από τον κανονισμό Δουβλίνο II. Ωστόσο τόσο η μεταναστευτική πολιτική της Ε.Ε. όσο και τα θέματα που αφορούν τα ζητήματα ασύλου και ένταξης, εγείρουν σημαντικά ζητήματα όσον αφορά

την αποτελεσματικότητά τους και την κατανομή των «βαρών» ανάμεσα στα μέλη της, και κυρίως όσον αφορά την χώρα μας.

Η Ελλάδα αν και έχει μακρά παράδοση στην μετανάστευση ως χώρα προέλευσης μεταναστών, δεν έχει την ίδια ευχέρεια ως χώρα υποδοχής, αφού μόλις τα τελευταία 20 χρόνια αλλάζει «όχθη». Στο πέμπτο κεφάλαιο επιχειρείται η παρουσίαση και ανάλυση του φαινομένου όσον αφορά τη χώρα μας, δίνοντας βαρύτητα τόσο στο ιστορικό πλαίσιο εξέλιξής του, όσο και στα ποιοτικά χαρακτηριστικά του. Στις αρχές τις δεκαετίας του 1990 συντελείται η πρώτη εισροή μεταναστών, προερχόμενη κυρίως από τις συνορεύουσες πρώην κομμουνιστικές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Η μεταναστευτική αυτή ροή ήταν πολυπληθής και εξελίχθηκε σε σύντομο χρονικό διάστημα, βρίσκοντας την ελληνική πολιτεία και κοινωνία εντελώς απροετοίμαστη.

Το γεγονός αυτό, εν μέρει, δικαιολογεί και την προβληματική ή κατά άλλους, αντιφατική μεταναστευτική πολιτική της χώρας μας, η οποία παρουσιάζεται εκτενώς στο έκτο κεφάλαιο. Η ελληνική πολιτεία έρχεται εκ των υστέρων να διευθετήσει τα αναδυόμενα ζητήματα, ενώ οι εξελίξεις φαίνεται να την προσπερνούν και πάλι. Η σχεδόν ενήλικη δεύτερη γενιά μεταναστών αναζητεί ταυτότητα και αναγνώριση. Η διευθέτηση του ζητήματος της ιθαγένειας μόλις ένα χρόνο πριν για τους μετανάστες της δεύτερης γενιάς αν και κρίνεται ως σημαντική, δεν αρκεί για την πλήρη ενσωμάτωσή τους. Παράλληλα, σε εξέλιξη βρίσκεται και ένα δεύτερο κύμα μεταναστευτικής εισροής, αυτή τη φορά από Ασιατικές και Αφρικανικές χώρες (κυρίως Πακιστάν, Μπαγκλαντές και Νιγηρία), το οποίο εμφανίζει και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά.

Τις εξελίξεις αυτές καθώς και επιμέρους παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη αναλύονται στο έβδομο κεφάλαιο. Η δεύτερη μεγάλη εισροή διογκώνει ακόμη περισσότερο τον αριθμό των παράτυπων μεταναστών. Η καθημερινή ειδησεογραφία ολοένα και περισσότερο κατακλύζεται από «περιστατικά» με μετανάστες. Η οικονομική κρίση που βιώνει η χώρα αλλά και η πολιτική στάση των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τη μετανάστευση, εντείνουν την αναγκαιότητα για την επιλογή που θα κάνει η χώρα μας. Η μουσουλμανική μειονότητα, οι γεωπολιτικές εξελίξεις στην περιοχή των Βαλκανίων αλλά και οι στρατηγικές φιλοδοξίες της γείτονας χώρας περί περιφερειακού ηγεμονισμού, αποτελούν επιμέρους συνιστώσες για την υιοθέτηση οποιαδήποτε μεταναστευτικής πολιτικής. Οι δράσεις για τον περιορισμό των μεταναστευτικών εισροών προς τη χώρα μας ή/και οι μαζικές νομιμοποιήσεις αν και μπορεί να αξιολογούνται ως άμεσης προτεραιότητας, δεν αγγίζουν την «καρδιά» του προβλήματος. Το ζήτημα που υποβόσκει

τους περισσότερους κινδύνους είναι η παραμελημένη και αντιφατική πολιτική ενσωμάτωσης. Η ελληνική πολιτεία, πριν την χάραξη οποιαδήποτε μεταναστευτικής πολιτικής, θα πρέπει προηγουμένως να επιλέξει το σημείο όπου θα «κλειδώσει» πάνω στο συνεχές δίπολο αφομοίωση-αναγνώριση

---

¹ Αποδημία: (η) ους. [αρχ. αποδημία < απόδημος: από + δήμος]. Τεγόπουλος-Φυτράκης. (1999) Ελληνικό Λεξικό. Ελευθεροτυπία.

² Μετανάστευση (η) ους. [αρχ. μετανίσταμαι ή από το μετά + ναίω (=κατοικώ)]. Τεγόπουλος-Φυτράκης. (1999) Ελληνικό Λεξικό. Ελευθεροτυπία.

³ Κοτζιάς, Ν. (2003). Παγκοσμιοποίηση. Η ιστορική θέση, το μέλλον και η πολιτική σημασία. Αθήνα: Καστανιώτης. Σειρά Αναστοχασμός.

⁴ Βλ. οπ.π. Κοτζιάς, Ν. (2003)

⁵ Κοτζιάς, Ν. (2008). Πολιτικό σύστημα και ταυτότητα. Παγκοσμιοποίηση και η περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου. Αθήνα: Καστανιώτης. Σειρά Αναστοχασμός.

⁶ Χάντινγκτον. Π. Σάμιουελ. (2005). Ποιοι είμαστε; Η αμερικανική ταυτότητα στην εποχή μας. Α.Α. Λιβάνη.

⁷ Βλ. οπ.π. Κοτζιάς, Ν. (2008)

⁸ Εμκε-Πουλοπούλου, Η. (2007). Η Μεταναστευτική πρόκληση. Παπαζήσης.

⁹ Άρθρο 155: Η Ε.Ε. στοχεύει στην «την ελεύθερη κυκλοφορία των προσώπων σε συνδυασμό με κατάλληλα μέτρα όσον αφορά τους ελέγχους στα εξωτερικά σύνορα, το άσυλο [και] τη μετανάστευση»

¹⁰ Γνωστές επίσης ως Συμφωνίες του Δουβλίνου ή Σύστημα του Δουβλίνου

1 ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

Η παρούσα ενότητα αναφέρεται στις βασικές έννοιες αλλά και στην ιστορική εξέλιξη του μεταναστευτικού φαινομένου με στόχο να προσφέρει μια σφαιρική ανάλυση αλλά και να προϊδεάσει για τα βασικά θέματα που θα παρουσιαστούν στη συνέχεια.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η γεωγραφική μετακίνηση στο χώρο είναι πανάρχαιο φαινόμενο. Πριν ένα εκατομμύριο έτη, ο Erectus Homo μεταναστεύει από την Αφρική προς την Ευρασία, ενώ ο Homo sapiens εμφανίζεται 150.000 χρόνια πριν, να αποικίζει την Αφρική, για να αρχίσει μετά από 80.000 χρόνια να μετακινείται εκτός της ηπείρου, με προορισμό την Ασία, Ευρώπη και Αυστραλία. Διαδικασία που διήρκεσε ακόμη 40.000 χρόνια¹¹. Οι πιο πρόσφατες μετακινήσεις της προϊστορικής εποχής έλαβαν χώρα κατά τη Νεολιθική περίοδο και κατά την Ινδοευρωπαϊκή επέκταση.

Με το πέρασμα των αιώνων, η αναζήτηση «νέου» χώρου αποκτούσε όλο και περισσότερο αποικιοκρατικό χαρακτήρα προκαλώντας μια «πολιτισμική» μετακίνηση, και «μεγάλοι πολιτισμοί, όπως της Μεσοποταμίας, της Αθήνας, του αραβικού κόσμου στηρίχθηκαν στη μετανάστευση.» (Κοτζιάς, 2003)

Άμεσα συνδεδεμένο με την οικονομική ανάπτυξη, το φαινόμενο της μετανάστευσης συνεχίζει την πορεία του ανά τους αιώνες, άλλοτε εντονότερα και άλλοτε πιο ήπια. Μια από τις σημαντικότερες ωστόσο εξάρσεις του, παρατηρείται κατά τη περίοδο της Βιομηχανικής Επανάστασης. Η οικονομική μεγέθυνση, σε συνδυασμό με την εξέλιξη των μέσων μεταφοράς, θα διαμορφώσει το πρώτο σημαντικό κύμα μετανάστευσης στην ιστορία, όσον αφορά το μέγεθος αλλά και τους πολλαπλούς τόπους προέλευσης των ανθρώπων (κυρίως από Ευρώπη) που μετακινήθηκαν. Από το 1820 μέχρι το 1915 μετακινήθηκαν περίπου 60 εκατομμύρια άτομα με βασικούς προορισμούς τις Η.Π.Α. και Αυστραλία.¹² Οι «νέες» αυτές χώρες ήταν ικανές να απορροφήσουν τον αυξανόμενο πληθυσμό της Ευρώπης, προσφέροντας γη και εργασία,¹³ ενώ «σε διάφορες γλώσσες, όπως τα αγγλικά και τα γαλλικά, χρησιμοποιήθηκαν... λέξεις όπως κύματα (waves), ροές (flows), χείμαρροι (streams) και ανθρωποθάλασσα (human tide) για να περιγράψουν τους νεοαφιχθέντες.» (Green, 2004)

Αν, και το κύριο γνώρισμα της μεταναστευτικής αυτής ροής, εστιάζεται στα εντυπωσιακά μεγέθη μετακίνησης, ωστόσο, εμφανίζει και ιδιαίτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά σε σχέση με την προβιομηχανική εποχή. Όχι μόνο, οι διανυόμενες αποστάσεις είναι μεγαλύτερες, γεωγραφικά, αλλά επίσης μεγαλώνει και η «κοινωνικο-πολιτισμική απόσταση...», [εφόσον] οι σύγχρονοι μετανάστες μετακινούνται μεταξύ περιοχών που έχουν διάφορες οικονομικές δομές ή τουλάχιστον βρίσκονται σε διάφορα επίπεδα κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης: ... από το χωριό στην πόλη, από την γεωργική στη βιομηχανική παραγωγή» (Μουσούρου, 1991).

Η ένταση του φαινομένου μετριάζεται μετά το 1914, κυρίως λόγω της μεταναστευτικής πολιτικής των Η.Π.Α. για προάσπιση του αγγλοσαξονικού χαρακτήρα της (εφαρμογή ποσοστώσεων), για να σταματήσει με την οικονομική κρίση του 1929.¹⁴ Μεταπολεμικά, το φαινόμενο ανακτά τη δυναμική του, εκφράζοντας όμως αυτή τη φορά τον «οικονομικό και πολιτικό αναβρασμό, στον οποίο βρίσκεται ο κόσμος. Αποτέλεσμα του πολιτικού αναβρασμού, είναι τα κύματα των προσφύγων, [ενώ] αποτέλεσμα του οικονομικού αναβρασμού, είναι η ένταση και η διαφοροποίηση των ρευμάτων οικονομικής μετανάστευσης» (Μουσούρου, 1991).

Σήμερα, το φαινόμενο εξακολουθεί να διατηρεί τη δυναμική του, διατηρώντας άλλες φορές ορισμένα από τα χαρακτηριστικά των προηγούμενων μετακινήσεων, ή/και σε πολλές περιπτώσεις εμπλουτίζεται ή διαφοροποιείται εντελώς. Ειδικά, για τη σύγχρονη μετανάστευση θα γίνει εκτενής αναφορά στο τελευταίο μέρος του κεφαλαίου.

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ.

Αν και όπως προαναφέρθηκε, η μετανάστευση είναι ένα πανάρχαιο φαινόμενο, ωστόσο δεν έχουμε ένα διεθνώς αποδεκτό ορισμό της, ούτε και καμιά συνεπή νομική περιγραφή του φαινομένου, αποδεκτή από το σύνολο των κρατών. Η μεγαλύτερη δυσκολία έγκειται στο γεγονός, ότι ως φαινόμενο η μετανάστευση, «επηρεάζεται από ποικίλους ιδεολογικο-πολιτικούς και κοινωνικούς παράγοντες καθώς και θεωρητικές προϋποθέσεις.» (Χλέτσος, και συν., 2005). Ωστόσο, οι κλασικοί ορισμοί που συνήθως συναντάμε στη βιβλιογραφία αναφέρονται στη μετανάστευση ως:

- «Κάθε γεωγραφική μετακίνηση μεγάλου αριθμού ατόμων, σύμφωνα με το γάλλο δημογράφο A. Sauvy
- Φυσική μετάβαση ενός ατόμου ή μιας ομάδας από μια κοινωνία σε άλλη, κατά τον κοινωνιολόγο Eisenstand

- Μεταφορά ανθρώπινου κι εργατικού δυναμικού από μια περιοχή σε κάποια άλλη, κατά τους Castles & Kosack,
- Μετακίνηση του συντελεστή παραγωγής εργασίας από την περιοχή αναχώρησης στην περιοχή άφιξης, για τον οικονομολόγο Böhning
- Σύνολο των μετακινήσεων που έχει ως αποτέλεσμα την αλλαγή του τόπου διαμονής από τον τόπο καταγωγής ή τόπο αναχώρησης στον τόπο προορισμού ή άφιξης, σύμφωνα με το Δημογραφικό Λεξικό, που εκδόθηκε από τη Διεθνή Ένωση για την Επιστημονική Μελέτη του Πληθυσμού.» (Εκμέ-Πουλοπούλου, 1986)

Η παρουσίαση των παραπάνω ορισμών καταδεικνύει ότι η γεωγραφική μετακίνηση αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για να συντελεστεί η μετανάστευση. Ωστόσο, με τη χρήση και μόνο της έννοιας της γεωγραφικής κινητικότητας για τον προσδιορισμό του μεταναστευτικού φαινομένου, ελλοχεύει ο κίνδυνος να ταυτιστούν οι δύο αυτές έννοιες. Διότι, δεν είναι μετανάστης όποιος μετακινείται στο χώρο, ακόμη και αν αλλάζει τόπο κατοικίας, (π.χ. περίπτωση των ρομά) ούτε πάντα είναι μετανάστης όποιος προσφέρει εργασία στον νέο τόπο διαμονής. Για παράδειγμα η βίαιη μεταφορά των Αφρικανών στις αμερικανικές φυτείες δεν χαρακτηρίζεται ως μεταναστευτική ροή.

Σύμφωνα πάλι, με τον «Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης, η μετανάστευση ορίζεται ως η διαδικασία της μετακίνησης, είτε διαπερνώντας διεθνή σύνορα είτε μέσα στην επικράτεια ενός κράτους, και αφορά πρόσφυγες, εκτοπισμένα άτομα (displaced persons), ξεριζωμένα άτομα (uprooted persons) και οικονομικούς μετανάστες (economic migrants)» (Ι.ΜΕ.ΠΟ., 2008). Η δυσκολία που αναφέρεται από αυτήν την εννοιολογική προσέγγιση είναι ότι η μετανάστευση περιπλέκεται με τις έννοιες πρόσφυγας, εκτοπισμένο/ ξεριζωμένο άτομο, καθώς και οικονομικό μετανάστη. Ενώ έχουν κοινή αφετηρία την γεωγραφική μετακίνηση, δεν φέρουν τις ίδιες νομικές ή εννοιολογικές ιδιότητες.

Σημαντική παράμετρος για την αποσαφήνιση της έννοιας της μετανάστευσης, είναι η αντιπαράβολή της με την έννοια της γεωγραφικής μετακίνησης. Διότι, ναι μεν η μετανάστευση συνεπάγεται τη γεωγραφική μετακίνηση, δεν ισχύει και το αντίστροφο. Αυτό συμβαίνει, επειδή, η μετακίνηση στο χώρο, ως ανθρώπινη δραστηριότητα, μπορεί να έχει τις εξής μορφές: α) ημερήσια παλίνδρομη μετακίνηση, β) μετοικεσία (κινητικότητα κατοικίας), γ) περιήγηση και τέλος δ) την μετανάστευση. (Τσαούσης, 1991)

Εν τέλει, υπάρχει ένα κύριο γνώρισμα για τον σαφή προσδιορισμό της έννοιας της μετανάστευσης, τέτοιο ώστε να μην επιτρέπει οποιαδήποτε ταύτιση με άλλα είδη

γεωγραφικής κινητικότητας, και ταυτόχρονα να διαφυλάττει το διαχρονικό χαρακτήρα της; Για τους Χλέτσο κ.α., η απάντηση είναι ότι αυτό που ορίζεται σαν μετανάστευση εξαρτάται κάθε φορά από κοινωνικοοικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες.¹⁵ Για τον Τσαούση, το μεταναστευτικό φαινόμενο προσδιορίζεται κατά αρχήν από τα εκάστοτε κριτήρια διάκρισης, ενώ το για πώς θα χαρακτηριστεί «μια μεταναστευτική κίνηση είναι θέμα πραγματικό, που θα κριθεί με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης κίνησης» (Τσαούσης, 1991)

Το γεγονός είναι, ότι η οργάνωση των ανθρώπων σε κοινότητες επέφερε αλλαγές στις κοινωνικο-πολιτικές δομές, με αποτέλεσμα το φαινόμενο της μετανάστευσης να αποκτά όλο και περισσότερο μια κοινωνική διάσταση για να φτάσει σήμερα να εξελιχθεί σε μια πολυσύνθετη διαδικασία. Τόσο τα αίτια, και κυρίως οι συνέπειες του μεταναστευτικού φαινομένου, έχουν διαφοροποιηθεί σημαντικά από την γένεσή του, «διότι είναι διαφορετική η μετανάστευση σε ένα δομικά σχετικά ακάλυπτο χώρο και διαφορετική σε ένα χώρο που υπάρχουν ήδη δομές κοινωνικής ένταξης» (Κοτζιάς, 2003).

Η πολιτική χαρτογράφηση του κόσμου και η δημιουργία αγορών εργασίας, αποτελούν το σημείο καμπής για την ουσιώδη αλλαγή του μεταναστευτικού φαινομένου. Η εποχή της πρωταρχικής εγκατάστασης και αποικιακής δραστηριότητας παραχωρούν τη θέση τους στη νεωτερική εποχή. «Η σύγχρονη νεωτερική μετανάστευση είναι συνάρτηση της κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης που η εκβιομηχάνιση συνεπάγεται και ταυτίζεται με την μεταβολή του τόπου εγκατάστασης του εργατικού δυναμικού» (Μουσούρου, 1991). Επομένως, η αναζήτηση μισθωτής εργασίας αναδύεται ως η βασική αιτία της μετανάστευσης εξ αιτίας της καπιταλιστικής οικονομικής οργάνωσης. Επομένως σήμερα, «μιλώντας για μετανάστευση εννοούμε την οικονομική μετανάστευση, διαχωρίζοντάς την έτσι από τις άλλες μορφές μετανάστευσης που μπορεί να πάρει και που είναι η προσφυγική και η ανταλλαγή πληθυσμού». (Χλέτσος και συν., 2005,)

Συνοψίζοντας επομένως, τα περί ορισμού της μετανάστευσης, τα χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν την μετανάστευση της νεωτερικής εποχής είναι:¹⁶

- Η βιομηχανική – καπιταλιστική οργάνωση παραγωγής
- Τα αμιγώς οικονομικά αίτια – αναζήτηση εργασίας
- Ο εκούσιος χαρακτήρας της
- Και τέλος, η ένταξη των μετακινουμένων στο συγκεκριμένο τρόπο ζωής των βιομηχανικά αναπτυγμένων χωρών.

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗΣ ΚΑΙ ΕΙΔΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ.

Η πολυσύνθετη προσέγγιση του μεταναστευτικού φαινομένου οδηγεί αναπόφευκτα στην ανάγκη κατηγοριοποίησής του. Ωστόσο, τόσο τα κριτήρια, όσο και οι κατηγορίες που συναντάμε στην βιβλιογραφία, παρουσιάζουν σημαντικές εναλλαγές, γεγονός που δυσκολεύει την παράθεση όλων, και για αυτό θα επιχειρηθεί μια επιλεκτική παρουσίασή τους, με βάση κυρίως, την μεγαλύτερη συχνότητα που εμφανίζουν οι κατηγορίες στην βιβλιογραφία.

Οι πιο συνήθεις διακρίσεις επομένως που επισημαίνονται είναι οι εξής:

- Μια κλασική διάκριση της νεωτερικής μετανάστευσης προκύπτει από την δημιουργία του έθνους-κράτους, και επιτρέπει τον διαχωρισμό της σε εσωτερική, αν γίνεται εντός επικράτειας και εξωτερική ή διεθνής αν γίνεται εκτός.¹⁷
- Συνήθης διάκριση αποτελεί και η περίπτωση της εκούσιας ή αυτόβουλης (voluntary) μετανάστευσης και προκύπτει από την ηθελημένη επιλογή του ατόμου να μετακινηθεί. Στην αντίθετη περίπτωση, γίνεται λόγος για αναγκαστική (forced) μετανάστευση. Τα άτομα που εμπίπτουν στην δεύτερη κατηγορία αποκαλούνται πρόσφυγες ή προσδιορίζονται από το επίθετο εκτοπισμένος.¹⁸

Η αναγκαστική μετανάστευση αναπτύχθηκε περισσότερο με τη δημιουργία του έθνους-κράτους, στηριζόμενη κυρίως στη λογική της εθνικής ομογένειας. Ως εκ τούτου, η «προκατάληψη εναντίον εθνικών, θρησκευτικών και μάλιστα ιδεολογικών μειονοτήτων,... [έφερε στο προσκήνιο την έννοια του πρόσφυγα και...] οδήγησε την Ευρώπη του 20ου αιώνα στην πρακτική της ανταλλαγής πληθυσμών.» (Μουσούρου, 1991).

- Με κριτήριο το χρόνο παραμονής, οι βασικές κατηγορίες αφορούν την μόνιμη και προσωρινή μετανάστευση.

Η προσωρινή μετανάστευση διακρίνεται περαιτέρω, σε μετανάστευση μακράς και μικρής διάρκειας, με σημείο αναφοράς συνήθως το ένα έτος.¹⁹

Μια ακόμη κατηγορία που εμπίπτει στο κριτήριο του χρόνου παραμονής, είναι η περίπτωση της κυκλικής μετανάστευσης,²⁰ όπως ορίζεται από την Έμκε-Πουλοπούλου και αφορά την «επαναλαμβανόμενη διακίνηση ενός

εργαζόμενου ή μιας οικογένειας μεταξύ χώρα υποδοχής και χώρα προέλευσης κατά τη διάρκεια της ζωής του» (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007).

Ενώ, παλιότερα, το «μακρινό» ταξίδι στην ξενιτιά γινόταν μια φορά στη ζωή του ανθρώπου, σήμερα, ολοένα και περισσότερο παρατηρείται το φαινόμενο της επαναλαμβανόμενης μεταναστευτικής ροής ανάμεσα σε χώρα υποδοχής και χώρα προέλευσης, κυρίως όταν πρόκειται για όμορες περιοχές.

Επιπρόσθετα, τα τελευταία χρόνια έχει κάνει και την εμφάνισή της μια ακόμη περίπτωση επαναλαμβανόμενης μετακίνησης, που συνήθως έχει τη μορφή της διαδοχικής μετανάστευσης από μια χώρα σε μίαν άλλη. Αυτό είναι ένα φαινόμενο που διευκολύνεται τόσο από την μείωση του κόστους μετακίνησης, όσο και την εξέλιξη του ρυθμιστικού νομοθετικού πλαισίου.

Συγκρίνοντας αυτές τις δύο περιπτώσεις, η ομοιότητα εντοπίζεται στην επαναλαμβανόμενη μετακίνηση, ενώ διαφοροποιούνται ως προς τους προορισμούς, αφού στην περίπτωση της κυκλικής μετακίνησης η ροή πραγματοποιείται μόνο ανάμεσα σε χώρα υποδοχής και προέλευσης, ενώ στη δεύτερη περίπτωση έχουμε εναλλαγή στις χώρες προορισμού.

Οι περιπτώσεις αυτές θα μπορούσαν να αποτελέσουν μια νέα κατηγορία, αν, αντί του χρόνου παραμονής, χρησιμοποιούσαμε ως κριτήριο ταξινόμησης τη συχνότητα μετακίνησης. Με αυτό τον τρόπο θα διακρίναμε την μεταναστευτική ροή σε άπαξ και διαδοχική μετανάστευση, εντάσσοντας τη κυκλική στην δεύτερη περίπτωση ως ειδική κατηγορία.

Εκτός από τις διάφορες κατηγορίες της μετανάστευσης, έχει αναπτυχθεί και μια ταξινόμηση για τα άτομα που μετακινούνται. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η επικράτηση του κρατικού μοντέλου οργάνωσης αλλά και πολιτικοοικονομικές εξελίξεις, (κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ, οικονομική ανισότητα Βορρά-Νότου, πολιτικές και εμφύλιες διαμάχες) ανέδειξαν ειδικές περιπτώσεις μετακινούμενων ατόμων ή «νέες συμπληρωματικές μορφές» (Κοτζιάς, 2003). Αν και οι περιπτώσεις αυτές, δεν εμπίπτουν όλες στην περίπτωση του νεωτερικού οικονομικού μετανάστη, αξίζει να αναφερθούν κυρίως για εννοιολογική αποσαφήνιση.

Κυριότερη ίσως αναδυόμενη ομάδα είναι αυτή των παράνομων/παράτυπων μεταναστών ή λαθρομεταναστών.ⁱ Πρόκειται για τα άτομα εκείνα, που στη προσπάθειά τους να εξασφαλίσουν «καλύτερες» συνθήκες διαβίωσης, δεν «διστάζουν» να μετακινούνται, εργάζονται ή να διαμένουν χωρίς να έχουν τα κατάλληλα διοικητικά έγγραφα.²¹

Μια ακόμη γνωστή διάκριση είναι αυτή μεταξύ μετανάστη και πρόσφυγα. Πέρα από τον οικιοθελή ή μη χαρακτήρα της απόφασης μετακίνησης, οι δύο έννοιες διαφέρουν και ως προς το θεσμικό καθεστώς που τις διέπει. Στη Σύμβαση του Ο.Η.Ε για τους Πρόσφυγες (1951) κατοχυρώνεται η δυνατότητα αίτησης ασύλου καθώς και η αρχή της μη απέλασης σε χώρα που θεωρούν ότι θα διωχθούν.ⁱⁱ

Συγγενής με την έννοια του μετανάστη, είναι και ο όρος αλλοδαπός όπου με την δημιουργία των εθνικών συνόρων προσδιορίζεται πλέον ως ο πολίτης (υπήκοος) άλλης χώρας και αντιπαραβάλλεται με την έννοια του ημεδαπού, ως του ατόμου εκείνου που φέρει την ιδιότητα του πολίτη, δηλαδή είναι φορέας των εγχώριων πολιτικών δικαιωμάτων.²² Αν και ο όρος αλλοδαπός και μετανάστης, αναφέρονται συχνά στην καθημερινότητα για να περιγράψουν τον «ξένο» ωστόσο δεν ταυτίζονται πάντα. «Ένα άτομο μπορεί να είναι μετανάστης αλλά να μην είναι αλλοδαπός (π.χ. παλινοστούντες), ή να είναι αλλοδαπός χωρίς να είναι μετανάστης (π.χ. παιδιά των μεταναστών που έχουν γεννηθεί στην χώρα υποδοχής χωρίς να έχουν αποκτήσει την αντίστοιχη ιθαγένεια)». (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007)

Επιπρόσθετα οι έννοιες αλλοεθνής, αλλογενής ή αλλόφυλος αντιπαραβάλλονται με τις έννοιες ομοεθνής, ομογενής ή ομόφυλος και αναφέρονται στα άτομα που κατάγονται από διαφορετικό έθνος, γένος ή φυλή από τη χώρα υποδοχής.²³

ⁱ Η κ. Τριανταφυλλίδου Άννα στη μελέτη της (2005) για την Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική: *Προβλήματα και Κατευθύνσεις. ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ)* υιοθετεί τον όρο «**παράτυποι**» και όχι «παράνομοι» μετανάστες, προκειμένου να τονίσει «ότι η μόνη παρανομία που διέπραξαν οι τελευταίοι είναι το ότι παραβιάζουν την νομοθεσία περί μετανάστευσης μη έχοντας τα κατάλληλα χαρτιά για την είσοδο και παραμονή τους στη χώρα. Οι άνθρωποι αυτοί δεν εμπλέκονται σε άλλες παράνομες πράξεις και είναι γι' αυτό, πιστεύουμε, χρήσιμο και θεμιτό να χρησιμοποιείται γενικά ο όρος παράτυποι σε αντιστοιχία με τους αγγλικούς όρους undocumented ή irregular και όχι παράνομοι.»

ⁱⁱ Η Σύμβαση του Ο.Η.Ε για τους Πρόσφυγες (1951) καθώς και το ιδρυτικό κείμενο της Υ.Α. ορίζει τους πρόσφυγες ως ανθρώπους "που έχουν τραπεί σε φυγή από τη χώρα τους λόγω δικαιολογημένου φόβου δίωξης για λόγους φυλετικούς, θρησκευτικούς, εθνικής καταγωγής, πολιτικών πεποιθήσεων ή συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα, οι οποίοι δεν μπορούν ή δεν επιθυμούν να επιστρέψουν στην πατρίδα τους". Περιφερειακά κείμενα όπως η Σύμβαση του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας για τους Πρόσφυγες (1969) και η Διακήρυξη της Καρταχένα στη Λατινική Αμερική (1984) διευρύναν αυτόν τον ορισμό ώστε να καλύπτει και ανθρώπους που έχουν τραπεί σε φυγή λόγω πολέμου ή ένοπλης σύρραξης. (Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες)

Τέλος, διακρίνουμε σε μετανάστες «πρώτης γενιάς» και ορίζονται οι μετανάστες που έχουν γεννηθεί στο εξωτερικό και σε μετανάστες «δεύτερης γενιάς» που είναι οι απόγονοι των μεταναστών της πρώτης γενιάς ή τα παιδιά που μεταναστεύουν με τους γονείς τους σε μικρή ηλικία,²⁴ κ.ο.κ. Το αξιοσημείωτο είναι ότι ανάλογα με τη γενιά παρατηρούνται και διαφορετικοί «βαθμοί ενσωμάτωσης» στην ημεδαπή. «Η πρώτη γενιά μεταναστών χαρακτηρίζεται [από] μερική η μηδενική ενσωμάτωση..., η δεύτερη ενσωματώνεται χωρίς δυσκολίες στην ημεδαπή κοινωνικοοικονομική ζωή και η τρίτη "επιστρέφει στις ρίζες της" δηλαδή σε αναζήτηση χαρακτηριστικών της χώρα καταγωγής της πρώτης γενιάς.» (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007)

Η παρουσίαση της τυπολογίας ολοκληρώνεται, με την αναφορά στην κατηγοριοποίηση των κρατών όσο αναφορά τη σχέση τους με το μεταναστευτικό φαινόμενο. Διακρίνουμε επομένως, σε χώρες/κράτη προέλευσης και σε χώρες/κράτη υποδοχής, ανάλογα με το αν παρατηρείται σε αυτά μεταναστευτική εκροή (αναχώρηση) ή εισροή (άφιξη) αντίστοιχα. Εναλλακτικά, χρησιμοποιούνται οι όροι αλλοδαπή για να δηλωθεί μια άλλη χώρα στο εξωτερικό και ημεδαπή όταν η αναφορά γίνεται για το εσωτερικό.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

Η θεωρητική προσέγγιση του φαινομένου της μετανάστευσης, εξαιτίας της πολυπλοκότητάς της, συγκεντρώνει το ενδιαφέρον από διάφορους επιστημονικούς κλάδους, χωρίς όμως να υπάρχει ένα καθολικό ερμηνευτικό και αναλυτικό μοντέλο. Ωστόσο, επειδή η ανάλυση είναι άμεσα συνυφασμένη τόσο με αίτια, όσο και με τις επιπτώσεις του μεταναστευτικού φαινομένου, είναι επόμενο η πρωτοκαθεδρία των οικονομικών παραγόντων να δώσει το προβάδισμα στην οικονομική προσέγγιση, για να εμπλουτιστεί μεταγενέστερα και από μοντέλα που εξετάζουν τις κοινωνιολογικές, πολιτισμικές, ψυχολογικές ή/και δημογραφικές πτυχές του θέματος.²⁵

Από τα υπάρχοντα θεωρητικά μοντέλα αυτά που συγκεντρώνουν περισσότερο ενδιαφέρον, χωρίς βέβαια να υποτιμάται η συνεισφορά των υπολοίπων, είναι η νεοκλασική προσέγγιση και η θεωρία των νέων οικονομικών της μετανάστευσης που εξηγούν κυρίως τους λόγους έναρξης των μεταναστευτικών ροών, ενώ οι θεωρίες που εστιάζουν σε κοινωνικά δίκτυα, οργανώσεις και θεσμούς, εξηγούν την ενδυνάμωση του φαινομένου, παρά το γεγονός ότι τα αρχικά αίτια μπορεί να μην υφίστανται πια.²⁶ Αναλυτικότερα:

Η Νεοκλασική Προσέγγιση (neoclassical theory) θεωρεί ότι η μεταναστευτική ροή προκαλείται λόγω ανισορροπίας στην αγορά εργασίας. Στην περίπτωση αυτή, υποστηρίζεται ότι ο νόμος της προσφοράς και της ζήτησης θα λειτουργήσει και επομένως τα άτομα προκειμένου να βελτιώσουν την οικονομική τους κατάσταση θα μετακινηθούν εκεί που θα μπορέσουν να εξασφαλίσουν τη βελτίωση τους βιοτικού τους επιπέδου.²⁷ Η βασική κριτική που ασκείται συνήθως είναι ότι βασίζεται σε μη ρεαλιστικές παραδοχές και οι οποίες απαιτούν προϋπόθεση της τέλει γνώσης των λειτουργιών και διαδικασιών της αγοράς εργασίας, παραβλέποντας όμως «τον παράγοντα ότι είναι σχεδόν αδύνατο για κάποιον να έχει επαρκείς γνώσεις για τις κοινωνικοπολιτικές και οικονομικές συνθήκες άλλων περιοχών.» (Χλέτσος και συν., 2005)

Τα νέα οικονομικά της μετανάστευσης αντικαθιστούν το άτομο με το νοικοκυριό, ως τη βασική μονάδα ανάλυσης. Για τη θεωρία αυτή οι οικογένειες αναπτύσσουν εσωτερικά έναν καταμερισμό εργασίας με σκοπό την οικονομική ανάπτυξη/διαχείριση κινδύνων. Στα πλαίσια αυτής της στρατηγικής λαμβάνεται και η απόφαση εάν ένα μέλος (ή και περισσότερα) σταλούν ως μετανάστες, αν αυτό κρίνεται επωφελές. Καταλυτικός παράγοντας επομένως για την απόφαση της μετακίνησης, σύμφωνα πάντα με τη εν λόγω θεωρία, δεν είναι τόσο οι εισοδηματικές διαφορές, αλλά κυρίως η σχετική οικονομικοκοινωνική κατάσταση του νοικοκυριού.²⁸

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον συγκεντρώνει και η θεωρία των δικτύων (network theory). Κεντρικό ρόλο για τη θεωρία αυτή έχουν τα μεταναστευτικά δίκτυα «που συνδέουν μετανάστες, πρώην μετανάστες και μη μετανάστες στις χώρες προέλευσης και προορισμού μέσα από σχέσεις συγγένειας, φιλίας και κοινού τύπου καταγωγής» (Τριανταφύλλου & Μαρούκης, 2010). Η μεταναστευτική ροή, σύμφωνα πάντα τους υποστηρικτές της εν λόγω θεωρίας, οφείλεται όχι τόσο στις μισθολογικές διαφορές, αλλά στο μέγεθος και στην ικανότητα των δικτύων να εξασφαλίσουν ασφαλή μετακίνηση και παράλληλα να μεγιστοποιήσουν τα οφέλη από τη μετακίνηση.²⁹

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί και η θεσμική θεωρία (institutional theory), που εστιάζει την ανάλυσή της στην ύπαρξη ιδιωτικών θεσμών και οργανώσεων, με στόχο την παροχή υπηρεσιών προς όσους επιθυμούν να μεταναστεύσουν. Ωστόσο, οι όλο και λιγότερες νόμιμες θέσεις εργασίας που προορίζονται για τους μετανάστες, οδήγησε στην ανάπτυξη παράνομων κυκλωμάτων που «διευκολύνουν» τη μεταναστευτική ροή, ενώ από την άλλη πλευρά έχουμε την ανάπτυξη ανθρωπιστικών οργανώσεων με σκοπό την παροχή βοήθειας στα άτομα αυτά. Η εδραίωσή τους στο χρόνο λειτουργεί ενισχυτικά, καθιστώντας πλέον

αδύνατο τον έλεγχο τους από οποιαδήποτε κρατική δικαιοδοσία, αφού οι περισσότερες δραστηριοποιούνται σε διεθνές επίπεδο. Για τη θεσμική θεωρία η ύπαρξη των οργανώσεων/θεσμών είναι αυτή που ανατροφοδοτεί τις μεταναστευτικές ροές, άσχετα από τους παράγοντες που αρχικά τις προκάλεσαν.³⁰

Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑΣΕΙΣ.

Το κεφάλαιο αυτό αναφέρεται στη μετανάστευση του σήμερα όχι μόνο επειδή μας ενδιαφέρει η εξέλιξή του, αλλά κυρίως γιατί περισσότερο από κάθε άλλη φορά η μετανάστευση φαίνεται να έχει αναπτύξει μια τέτοια δυναμική, που θέτει στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος σειρά σημαντικών ζητημάτων. Στόχος της παρούσης ενότητας είναι να καταγραφούν, κυρίως τα σύγχρονα χαρακτηριστικά που συγκεντρώνει το μεταναστευτικό φαινόμενο, προκειμένου να στοιχειοθετεί μια σαφή εικόνα για το τι θα μας απασχολήσει στη συνέχεια. Αυτό που αξίζει να αναφερθεί είναι ότι η «μετανάστευση... δεν έχει γνωρίσει άλματα σε σχέση με τον 19ο αιώνα» (Κοτζιάς, 2003). Έχει όμως, μεταλλαχτεί σημαντικά ως προς τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της.

Κατ' αρχάς, έχει αποκτήσει καθολικό /διεθνές χαρακτήρα, αφού «όλες σχεδόν οι χώρες του κόσμου υπήρξαν χώρες υποδοχής και χώρες προέλευσης κάποιων μεταναστών...» (Εμκε-Πουλοπούλου, 2007). Επιπρόσθετα, όλο και περισσότερο η συμμετοχή των γυναικών στα μεταναστευτικά ρεύματα γίνεται εντονότερη, γεγονός που δικαιολογεί τη χρήση του όρου «θηλυκοποίηση της μετανάστευσης».³¹

Σημαντική διαφοροποίηση επίσης, διαπιστώνεται και ως προς τις επιδιώξεις του σύγχρονου μετανάστη. Ενώ, για το νεωτερικό μετανάστη στην εποχή της διεθνοποίησης, η ταυτόχρονη αλλαγή κοινωνικού και γεωγραφικού χώρου, σήμαινε τις περισσότερες φορές έναν δρόμο χωρίς επιστροφή, σήμερα δεν συμβαίνει αυτό. Έτσι, ενώ στην πρόκληση αυτή ανταποκρινόταν, επιδιώκοντας να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες, και «η κύρια τάση συμπεριλάμβανε τη διεκδίκηση της ενσωμάτωση στη νέα κοινωνία· την προσπάθεια αναγνώρισης ισότητας και κοινής αντίληψης, επιδιώξεων· την ένταξη στο ίδιο υπάρχον σύστημα και την αφομοίωση απ' αυτό με την αναγνώριση έστω, κάποιων ιδιαιτεροτήτων εμπλουτισμού του συστήματος» (Κοτζιάς, 2008) σήμερα, αναζητά την αναγνώριση της ιδιαιτερότητάς του.

Πέρα όμως από τα «νέα» γενικά χαρακτηριστικά το φαινόμενο της μετανάστευσης αναπτύσσει και «τοπικές» ιδιαιτερότητες. Τα κράτη της Β. Ευρώπης με τις πολιτικές του «φιλοξενούμενου εργάτη» (Gastarbeiter, όρος στα γερμανικά) και τη μετακίνηση στη μητρόπολη από τις πρώην αποικίες, που ακολούθησαν τις «κλασικές» αγγλόφωνες κοινωνίες υποδοχής (κυρίως Η.Π.Α, Καναδάς, και Αυστραλία), δίνουν πλέον τη «σκυτάλη» στις χώρες της Ν. Ευρώπης, που μέσα σε λίγα χρόνια, από χώρες προέλευσης, μετατρέπονται σε χώρες υποδοχής νέων μεταναστευτικών προτύπων.³²

Οι γεωπολιτικές μεταβολές της δεκαετίας του '90 στην Ανατολική Ευρώπη βάζουν σε εκκίνηση ένα νέο μεταναστευτικό ρεύμα, το οποίο αυτή τη φορά χαρακτηρίζεται για τις «νέες μορφές ευέλικτης εργασίας, [για] το [επισφαλές] νομικό καθεστώς των (συχνά χωρίς χαρτιά) μεταναστών..., [ενώ,] ο χρόνος διαμονής των μεταναστών διακρίνεται από μεγάλες διαφοροποιήσεις...» (Τριανταφύλλου & Μαρούκης, 2010). Η γεωγραφική και πολιτισμική εγγύτητα, η ελλιπής μεταναστευτική πολιτική, η ανεπτυγμένη παραοικονομία αλλά και οι μη επίσημες μορφές εργασίας, που χαρακτηρίζουν όλες τις χώρες της Ν. Ευρώπης αποτέλεσαν τους βασικότερους παράγοντες που «προσέλκυσαν» αυτά τα νέα μεταναστευτικά ρεύματα.³³

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από τα παραπάνω, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το μεταναστευτικό φαινόμενο, όχι μόνο διατηρεί την δυναμική του, αλλά ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο εκδηλώνεται, αποκτά και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Η διαπίστωση αυτή χρίζει ιδιαίτερης προσοχής, διότι μας επιτρέπει να ισχυριστούμε ότι: πρώτον, οι περί μηδενικής μετανάστευσης στόχοι είναι εξωπραγματικοί και άρα μια τέτοια πρόταση τίθεται εκτός συζήτησης. Συνεπώς, αυτό που απομένει, είναι η διαμόρφωση πολιτικών για τη διαχείριση του φαινομένου, κυρίως από τις χώρες που είναι δέκτες των μεταναστευτικών ροών. Δεύτερον, η διαμόρφωση μιας μεταναστευτικής πολιτικής οφείλει να λαμβάνει υπόψη της τα ιδιαίτερα «τοπικά», αλλά και «σύγχρονα» χαρακτηριστικά του μεταναστευτικού φαινομένου, σε συνδυασμό πάντα με τις δυνατότητες και με τις ιδιομορφίες που έχει η κάθε χώρα υποδοχής. Στην εποχή επομένως της παγκοσμιοποίησης, η διαμόρφωση μεταναστευτικής πολιτικής, από την μεριά πλευρά συνεπάγεται ή προϋποθέτει την ανάπτυξη εθνικών πολιτικών από κάθε χώρα, αφού με τον έναν ή τον άλλον τρόπο επηρεάζονται από αυτό, ενώ από την άλλη 'συν-προϋποθέτει' την

ανάπτυξη δράσεων σε υπερεθνικό επίπεδο εφόσον παγκοσμίου κλίμακας «προβλήματα» απαιτούν και παγκόσμιες λύσεις.

Τα επόμενα κεφάλαια ασχολούνται με τα ζητήματα αυτά. Πιο συγκεκριμένα, στην αμέσως επόμενη ενότητα, αποτυπώνονται βασικά θέματα που αφορούν τα διάφορα πρότυπα μεταναστευτικής πολιτικής, στη συνέχεια παρουσιάζονται οι πρακτικές που έχουν αναπτύξει διάφορες χώρες και κυρίως αυτές που εμφανίζουν τη μεγαλύτερη εμπειρία στους μετανάστες. Τέλος, σε ξεχωριστή ενότητα παρουσιάζονται οι δράσεις που έχουν πραγματοποιηθεί από υπερεθνικούς οργανισμούς.

¹¹ http://www.worldlingo.com/ma/enwiki/en/Human_migration

¹² Βλ. ό. π. Κοτζιάς, Ν. (2003)

¹³ Μουσσούρου, Λ. Μ. (1991). *Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: Gutenberg

¹⁴ Τσαούσης, Δ. (1991). *Κοινωνική Δημογραφία*. Αθήνα: Gutenberg.

¹⁵ Χλέτσος, Μ., Κόλλιας, Χ., Συρακούλης, Κ., Παλαιολόγος, Σ., Θαλασσοχώρη, Χ., Μπουρδουβάλη, Β., et al. (2005). *Οι οικονομικές διαστάσεις της μετανάστευσης. Οι επιπτώσεις στον αγροτικό τομέα*. Αθήνα: Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής (ΙΜΕΠΟ).

¹⁶ Βλ. ο.π. Μουσσούρου (1991)

¹⁷ Βλ.ό.π.Μουσσούρου, (1991) επίσης και Τσαούσης (1991)

¹⁸ Έμκε-Πουλοπούλου, Ήρα; Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών. (2007). *Η μεταναστευτική πρόκληση*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

¹⁹ Βλ. ο.π. Έμκε-Πουλοπούλου, Ήρα Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών (2007), και βλ.ό.π. Τσαούσης, Δ. (1991).

²⁰ Βλ. ό. π. Έμκε-Πουλοπούλου, Ήρα; Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών (2007)

²¹ Βλ. ό. π. Έμκε-Πουλοπούλου, Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών (2007)

²² Βλ. ό. π. Μουσσούρου, 1991.

²³ Βλ. ό. π. Έμκε-Πουλοπούλου, Ήρα; Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών (2007)

²⁴ Τριανταφύλλου, Ά., & Μαρούκης, Θ. (Eds.). (2010). *Η μετανάστευση στην Ελλάδα του 21ου αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

²⁵ Βλ. ό. π., Μουσσούρου, (1991)

²⁶ Βλ. ό. π. Τριανταφύλλου & Μαρούκης, (2010)

²⁷ Βλ. ό. π., Μουσσούρου, (1991)

²⁸ Βλ. ό. π. Τριανταφύλλου & Μαρούκης, (2010)

²⁹ Βλ. ό. π. Τριανταφύλλου & Μαρούκης, (2010)

³⁰ Βλ. ό. π. Τριανταφύλλου & Μαρούκης, (2010)

³¹ Βλ. ό. π. Έμκε-Πουλοπούλου, Ήρα; Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών (2007)

³² Βλ. ό. π. Έμκε-Πουλοπούλου, Ήρα; Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών (2007)

³³ Βλ. ό. π. Έμκε-Πουλοπούλου, Ήρα; Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών (2007)

2 ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.

Το φαινόμενο της μετανάστευσης μοιραία προκαλεί και την «αντίδραση» των κρατών που διαμορφώνουν πολιτικές για τη διευθέτησή του. Ανάλογα τώρα, αν ανήκουν στην ομάδα των χωρών υποδοχής ή προέλευσης, χρησιμοποιούν και διαφορετικά «εργαλεία». Δεδομένου ότι, η χώρα μας τα τελευταία χρόνια άλλαξε «μεταναστευτικό στρατόπεδο» και από χώρα προέλευσης μετατράπηκε σε χώρα προορισμού, η ανάλυση θα επικεντρωθεί στην πρώτη περίπτωση.

ΟΡΙΣΜΟΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Οι πρώτες πολιτικές που εφαρμόστηκαν για τη ρύθμιση του μεταναστευτικού φαινομένου, αφορούσαν κυρίως, μέτρα και πρακτικές που στόχευαν στην ρύθμιση και στον έλεγχο των συνόρων μιας χώρας όσον αφορά τις μεταναστευτικές ροές, την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης, την ρύθμιση των αγορών εργασίας, καθώς και τις διαδικασίες διαμονής και απόδοσης κοινωνικών παροχών. Έτσι η «μεταναστευτική πολιτική» ταυτίστηκε περισσότερο με τον ποιοτικό και ποσοτικό έλεγχο των μεταναστευτικών εισροών αποκτώντας κατ' επέκταση ένα «αστυνομικό», «αμυντικό» και «κατασταλτικό» χαρακτήρα.³⁴

Οι μεταναστευτικές ροές όμως δημιούργησαν στην συνέχεια ένα μεταναστευτικό απόθεμα στο εσωτερικό των χωρών, το οποίο και αυτό με τη σειρά του, χρειάστηκε ακολουθία ρυθμιστικών παρεμβάσεων, εφόσον «η παρουσία [του] διεύρυνε τους παράγοντες που συμμετείχαν στη συγκρότηση και ανασυγκρότηση της κοινωνίας» (Κοντιάδης & Παπαθεοδώρου, 2007). Η διευθέτηση των όρων συμμετοχής του εν λόγω αποθέματος στην κοινωνία υποδοχής, με το πέρασμα του χρόνου απέκτησε ιδιαίτερη βαρύτητα. Η μετανάστευση στην εποχή της «παγκοσμιοποίησης» και η επίλυση προβλημάτων που συνεπάγεται η εγκατάσταση των μεταναστών, μετατοπίζουν το «κέντρο βάρους» της παραδοσιακής μεταναστευτικής πολιτικής, από τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών, στις κοινωνικές διαστάσεις της εγκατάστασης, οι οποίες μετεξελίσσονται ολοένα και περισσότερο «σε πρόβλημα... εσωτερικής κοινωνικής συνοχής,... πολιτισμού και συστήματος αξιών,... εθνικής ταυτότητας και ασφάλειας» (Κοτζιάς, 2008). Ταυτόχρονα, οι

επιπτώσεις αυτές είναι αποτέλεσμα όχι μόνο του φαινομένου αυτού καθ' αυτού, αλλά συνδιαμορφώνονται και από τις πολιτικές επιλογές που εφαρμόζει η κάθε χώρα για τη ρύθμιση του φαινομένου.

Σήμερα επομένως, η μεταναστευτική πολιτική ορίζεται πιο σύνθετα. Σύμφωνα με την προσέγγιση της Schnapper (στο Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2003) «η μεταναστευτική πολιτική ορίζεται ως το σύνολο των μέτρων και των υιοθετημένων κοινωνικών πρακτικών – σύμφωνα με δύο αναγκαίους και συμπληρωματικούς άξονες – οι οποίοι: α) Ρυθμίζουν και ελέγχουν την είσοδο, τη διαμονή και την απασχόληση των μη πολιτών μιας συγκεκριμένης κοινωνίας, συμπεριλαμβανομένων των μέτρων για ενθάρρυνση για επιστροφή ή προσωρινή διαμονή και για την καταπολέμηση της λαθρομετανάστευσης, [και πρόκειται για την «καθαρή» μεταναστευτική πολιτική] β) Αντιμετωπίζουν τους ήδη εγκατεστημένους μεταναστευτικούς πληθυσμούς σε εθνικό έδαφος. Με άλλα λόγια, ο δεύτερος άξονας αποτελεί τον άξονα της καθαρής κοινωνικής πολιτικής που διακρίνεται στις επιμέρους εθνικές πολιτικές ένταξης και ενσωμάτωσης των μεταναστών, είτε αυτές αφορούν την εκπαιδευτική πολιτική, είτε τη στεγαστική πολιτική, είτε τις πολιτικές της κοινωνικής ασφάλισης, υγείας και πρόνοιας, είτε τις πολιτικές απασχόλησης που εφαρμόζονται στους νόμιμους πληθυσμούς οι οποίοι δεν διαθέτουν την εθνικότητα της χώρας στην οποία είναι εγκατεστημένοι.»

Παρόμοια προσέγγιση, ακολουθείται και από τον Κόντη (Κόντης, 2009) ο οποίος διακρίνει σε «εξωτερική μεταναστευτική πολιτική», εννοώντας με αυτή την ποσοτική και ποιοτική ρύθμιση των μεταναστευτικών ροών, και σε «εσωτερική μεταναστευτική πολιτική», που αφορά την «ενσωμάτωση των μεταναστών στον κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό βίο της χώρας».

Ίσως τελικά, να ήταν σκόπιμο, αντί του όρου «μεταναστευτική πολιτική», ο οποίος αναφέρεται ταυτόχρονα για να περιγράψει και το «σύνολο» και το «επιμέρους», να γίνει χρήση του όρου «μεταναστευτική στρατηγική». Στην περίπτωση αυτή, συνδυάζοντας τα παραπάνω, η μεταναστευτική στρατηγική θα αφορούσε το σύνολο των «μέτρων» και «πρακτικών» που εφαρμόζονται για τη ρύθμιση του φαινομένου εν γένει, ενώ θα εξειδικεύεται στις δύο επιμέρους πολιτικές/άξονες: τη «μεταναστευτική πολιτική» σύμφωνα με την «στενή» έννοια του όρου και την «πολιτική ένταξης ή ενσωμάτωσης», αυτή δηλαδή που προσδιορίζεται ως η «εσωτερική» διάσταση ή ως η κοινωνική πολιτική της μετανάστευσης. Η προσέγγιση αυτή τονίζει την αλληλο-σύνδεση και διάδραση ανάμεσα σε αυτές στις επιμέρους πολιτικές, οι οποίες αν δεν διαμορφώσουν ένα «κοινό» στόχο

/σκοπό, υπάρχει κίνδυνος αλληλο-εξουδετέρωσης των αποτελεσμάτων τους. Στη συνέχεια παρουσιάζονται τα επιμέρους μοντέλα πολιτικών με βάση το παραπάνω διαχωρισμό.

ΜΟΝΤΕΛΑ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Διάφορα μοντέλα μεταναστευτικής πολιτικής έχουν τεθεί κατά καιρούς σε εφαρμογή από τα κράτη υποδοχής. «Υπάρχει ωστόσο μια ισχυρή αλλά ατελής σχέση μεταξύ της ιστορικής εμπειρίας της μετανάστευσης μιας χώρας και των ειδών πολιτικής που αναπτύσσει προς τους μετανάστες (Castles και Miller 2003 στο Χαλιάπα, 2009). Όπως θα αναλυθεί εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο, διαφορετική προσέγγιση παρουσιάζουν οι λεγόμενες «παραδοσιακές» χώρες μετανάστευσης σε σχέση με τις χώρες που ήρθαν αντιμέτωπες με το φαινόμενο πρόσφατα.

Βασικός άξονας κάθε μεταναστευτικής πολιτικής, είναι το σύνολο των κριτηρίων/προϋποθέσεων που εφαρμόζει μια χώρα, προκειμένου να ελέγξει τη μεταναστευτική ροή που δέχεται. Τα κριτήρια αυτά, όμως δεν παραμένουν αναλλοίωτα στο χρόνο. Ανάλογα τις συνθήκες κάθε εποχής, ιεραρχούνται διαφορετικά ή επαναπροσδιορίζονται ως προς το επιδιωκόμενο σκοπό. Οι Γερμανοί μετανάστες στη Γαλλία, για παράδειγμα, μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο αντιμετωπιζόταν με περισσότερο επιφύλαξη.³⁵

Συνήθως, κεντρικό ρόλο διαδραματίζει η αγορά εργασίας στην χώρα υποδοχής. Πολιτικές που ευνοούν, είτε υψηλά ειδικευμένα στελέχη, είτε ανειδίκευτα, αναπτύσσονται κατά καιρούς, με στόχο την κάλυψη των ελλείψεων του εργατικού τους δυναμικού.³⁶ Η εν λόγω προσέγγιση, ακολουθείται αυτή τη στιγμή από πολλές χώρες και κυρίως από την Ε.Ε.. Η μεταναστευτική πολιτική που εφαρμόζει ευνοεί την είσοδο μεταναστών υψηλής εξειδίκευσης. Πέρα των οικονομικών κριτηρίων, όμως έχουν εφαρμοστεί και κριτήρια που λαμβάνουν υπόψη τους την εθνικότητα, το φύλο ή τη φυλή, ανάλογα πάλι με τις μεταναστευτικές προτεραιότητες κάθε χώρας. Περιορισμοί μπορεί επίσης να διαμορφωθούν και όσον αφορά το χρόνο παραμονής. Οι πολιτικές του «φιλοξενούμενου εργάτη» ή λεγόμενη κυκλική μετανάστευση επιτρέπουν την παραμονή στη χώρα για ορισμένο διάστημα ή την περιοδική διαμονή.

Επιπλέον, η είσοδος μπορεί να επιτραπεί και για λόγους πέραν τους οικονομικούς. Στην κατηγορία αυτή εμπίπτουν οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο. Συν τοις άλλοις, τα τελευταία χρόνια, όλο και περισσότερο λαμβάνεται υπόψη και η ανθρωπινή διάσταση του φαινομένου. Στο πλαίσιο αυτό, επιτρέπεται η είσοδος μεταναστών για λόγους οικογενειακής επανένωσης, ανθρωπιστικούς ή εξαιρετικούς.

Η πολιτική της «μηδενικής μετανάστευσης», αποτελεί μια ακραία περίπτωση ελέγχου, η οποία ουσιαστικά απαγορεύει την είσοδο μεταναστών σε μια χώρα. Η πολιτική αυτή εφαρμόστηκε από πολλές χώρες της Ευρώπης κυρίως προς τα τέλη της δεκαετίας του '80, αλλά στην πράξη το μόνο που επιτεύχθηκε ήταν η διόγκωση της παράνομης μετανάστευσης. Όσο εξακολουθεί να υφίσταται άνιση ανάπτυξη ανά τα κράτη, η λύση των κλεισμένων συνόρων δεν θα ανακόψει ποτέ τα εκατομμύρια των ανθρώπων που αναζητούν καλύτερες συνθήκες ζωής.

ΜΟΝΤΕΛΑ ΕΝΤΑΞΗΣ

Αντιστοίχως, ανάλογα πάλι με τις ιστορικές, δημογραφικές, πολιτικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες, η κάθε χώρα έχει αναπτύξει τις δικές της πολιτικές προσαρμογής για το μεταναστευτικό της πληθυσμό. Για το λόγο αυτό, τα μοντέλα ενσωμάτωσης έχουν συνδεθεί με την αποικιακή ιστορία, την ανάδυση του έθνους-κράτους αλλά και με τις πολιτικές αποκλεισμού ή ένταξης στη βάση της ιθαγένειας (Rodríguez-García, 2010). Παρά όμως τις έντονες διαφοροποιήσεις που μπορεί να παρατηρηθούν από χώρα σε χώρα, οι πολιτικές που κατά καιρούς έχουν εφαρμοστεί μπορούν να ομαδοποιηθούν σε διάφορες κατηγορίες. Η Soysal (στο Rodríguez-García, 2010) ταξινομεί τις χώρες λαμβάνοντας υπόψη το πολιτικό σύστημα της κάθε μιας. Με αυτή τη λογική διαμορφώνεται το κορπορατιστικό μοντέλο ένταξης, στο οποίο οι μετανάστες αντιμετωπίζονται ως μια ακόμη ομάδα συμφερόντων στο εσωτερικό μιας κοινωνίας, το ατομικιστικό, που απορρίπτει την ιδέα ότι οι πολιτικές ενσωμάτωσης στοχεύουν σε ομάδες αλλά σε άτομα, κυρίως μέσω της ένταξής τους στην αγορά εργασίας. Τέλος, το κρατιστικό μοντέλο, το οποίο επίσης αντιμετωπίζει το μετανάστη ως μονάδα αλλά στην περίπτωση αυτή υπάρχει μια περισσότερο εθνο-κρατική προσέγγιση στη διαδικασία της ένταξης σε σχέση με το καθαρά ατομικιστικό.

Η πιο διαδεδομένη και γνώριμη ταξινόμηση όμως είναι αυτή που διακρίνει τα μοντέλα πολιτικών ενσωμάτωσης σε (Castles, 2002):

- Αφομοιωτικό μοντέλο ή ρεπουμπλικανικό
- Μοντέλο Διαφορικού αποκλεισμού
- Πλουραλιστικό ή πολυπολιτισμικό μοντέλο,

Η ανάπτυξή τους, θεμελιώθηκε με βάση τα γενικά χαρακτηριστικά του μεταναστευτικού φαινομένου, όπως αυτό εξελίσσεται από την εποχή της διεθνοποίησης μέχρι σήμερα. Αρχικά, με δεδομένο ότι οι αποστάσεις ήταν μακρινές, αναμενόταν για τους νεοεισερχόμενους μετανάστες, ότι η παραμονή τους θα ήταν μόνιμη και οι όποιοι δεσμοί με την πατρίδα τους θα ήταν δύσκολο να διατηρηθούν. Η ενσωμάτωση σήμαινε ότι αυτοί και οι απόγονοί τους, τελικά θα αποκτούσαν μια καινούργια ταυτότητα μέσω της αφομοίωσης.³⁷

Το αφομοιωτικό μοντέλο σε γενικές γραμμές βασίζεται στην ιδέα ότι τα μέλη της κοινωνίας πρέπει να ενστερνίζονται κοινούς κανόνες και αξίες. Στην κλασική του εκδοχή, βλέπει την αφομοίωση των μεταναστών/εθνοτικών ομάδων από την πλειοψηφία, μετά από μια "ευθεία" σύγκλιση, κατά την οποία με την πάροδο του χρόνου θα εμφανίζονται όλο και περισσότερες ομοιότητες σε κανόνες, αξίες, συμπεριφορές και χαρακτηριστικά.

Το μοντέλο αυτό αναλύθηκε και παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στις αρχές του εικοστού αιώνα, από τους κοινωνιολόγους της Σχολής του Σικάγου.ⁱⁱⁱ Παρουσιάζοντας την αφομοίωση ως «μια διαδικασία αλληλοδιείσδυσης και συγχώνευσης στην οποία πρόσωπα και ομάδες αποκτούν τις αναμνήσεις, τα συναισθήματα και τις στάσεις των άλλων προσώπων και ομάδων, και καθώς μοιράζονται τη δική τους εμπειρία και ιστορία, ενσωματώνονται μαζί τους σε μια κοινή πολιτισμική ζωή» οι Robert Park και E.W. Burgess, έδωσαν έναν αρχικό ορισμό για τη διαδικασία της αφομοίωσης (Βεντούρα, 2011).

Ο Park υποστήριζε ότι η διαδικασία αυτή ήταν αναπόφευκτη για τις σύγχρονες αστικές δημοκρατίες. Η ισότητα έναντι του νόμου, αλλά και ο ορθολογισμός της αγοράς που δεν

ⁱⁱⁱ Το Σικάγο μέσα σε 75 χρόνια από 350 άτομα το 1833, αριθμούσε πάνω από δύο εκατομμύρια. Αιτία για την πληθυσμιακή αυτή έκρηξη ήταν η άφιξη ενός τεράστιου μεταναστευτικού πληθυσμού, κυρίως με αγροτικό υπόβαθρο. Ο νέος πληθυσμός προερχόταν ως επί τον πλείστον από διάφορες χώρες της Ευρώπης, αλλά και από το εσωτερικό των Η.Π.Α. Οι δυσκολίες προσαρμογής των διάφορων εθνοτικών μειονοτήτων αλλά και των αγροτικής προέλευσης μεταναστών στην αμερικανική αστική κοινωνία ήταν ιδιαίτερα εμφανείς. Στο νεοϊδρυθέν Πανεπιστήμιο του Σικάγου (1890) οι κοινωνιολόγοι ανταποκρίθηκαν στην πρόκληση να κατανοήσουν τις δυσκολίες του μεταναστευτικού πληθυσμού στο νέο αυτό περιβάλλον. [Για περισσότερα βλέπε: (Βεντούρα, 2011, σσ. 65-66)].

λαμβάνει υπόψη του εθνοτικά, φυλετικά ή άλλα κριτήρια, πέρα της αποδοτικότητας, θα διάβρωναν τα όρια μεταξύ των ομάδων. Αργά ή γρήγορα, η κοινωνία θα αποκτούσε όλο και περισσότερο ενοποιημένο χαρακτήρα. Το πότε όμως αλλά και το πώς, δεν προσδιορίζονται από τον αμερικανό κοινωνιολόγο. Επομένως, η ιδέα αυτή δεν μπορεί να δοκιμαστεί στην πράξη. Αυτή είναι και η βασική κριτική που δέχθηκε η ανάλυση του Park.³⁸

Τα κενά αυτά της ανάλυσης του Park, έρχεται να καλύψει ο κοινωνιολόγος Milton Gordon, με το έργο του Η Αφομοίωση στην Αμερικανική Ζωή. [Assimilation in American Life, 1964]. «Είναι με αυτό το βιβλίο που ο κανόνας της θεωρητικής περιγραφής αποκτά εννοιολογική φυσιογνωμία με σαφές περίγραμμα» (Βεντούρα, 2011). Η συμβολή του έγκειται, στο ότι αποδίδει την αφομοίωση ως μια πολυδιάστατη έννοια. Διακρίνονται επτά τύποι αφομοίωσης (ή μεταβλητές) με στόχο να αναλυθεί η διαδικασία αφομοίωσης, αλλά και να συγκριθούν οι διάφορες ομάδες (φυλετικές, εθνοτικές, θρησκευτικές), όσον αφορά τη φύση και την έκταση της ενσωμάτωσής τους, στην κοινωνία υποδοχής. Ο «επιπολιτισμός» (acculturation) που κατά κανόνα έρχεται πρώτος, είναι η αφομοίωση που επέρχεται από την έκθεση στην κοινωνία πλειοψηφίας (κυρίως μέσω της γλώσσας αλλά και από την υιοθέτηση των πολιτισμικών πρότυπων της μεσαίας τάξης, την οποία ορίζει ως πυρηνική κουλτούρα). Η δομική αφομοίωση (structural assimilation, ή integration) αφορά την ένταξη σε πρωτεύουσες ομάδες (κλίκες, σύλλογοι, θεσμοί), η αναγνώριση συμβαίνει (identificational assimilation) όταν η μειοψηφία αισθάνεται συνδεδεμένη με την κυρίαρχη κουλτούρα, ακολουθεί η επιγαμία (marital assimilation) γνωστή και ως συγχώνευση, για να επιτευχθεί η μείωση των προκαταλήψεων (attitude receptional assimilation) και των διακρίσεων (behaviour receptional assimilation), με τελική έκβαση την πλήρη αφομοίωση (civic assimilation), δηλαδή την εξασθένιση των διαφορετικών ταυτοτήτων (Kenneth, 1996). Την ανάλυση του Gordon έρχονται να εμπλουτίσουν ακόμη περισσότερο οι Richard Alba, και Victor Nee υποστηρίζοντας ότι ορισμένα θεσμικά όργανα, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που ενισχύουν το αστικό δίκαιο των δικαιωμάτων διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην υποστήριξη των βασικών μηχανισμών για την επίτευξη της αφομοίωσης.

Το αφομοιωτικό μοντέλο όμως δέχθηκε ισχυρή κριτική. Συνδεδεμένο με την αποικιοκρατική ιστορία κάποιων χωρών συσχετίστηκε με αρνητικούς υπαινιγμούς που αφορούν «την ιεράρχηση των πολιτισμών, των τρόπων ζωής, των θρησκευτικών επιλογών, και, ταυτόχρονα, σχεδόν πάντα θεωρεί τις κουλτούρες και τις πρακτικές των μεταναστών ως κατώτερες από [αυτές της κοινωνίας υποδοχής]» (Μωυσίδης & Παπαδοπούλου, 2011).

Αλλά και στην πράξη, αποδείχτηκε ότι πολλοί μετανάστες δεν κατόρθωσαν να αφομοιωθούν στις κοινωνίες υποδοχής, ενώ πολλές χώρες δεν ακολούθησαν αυτή την πολιτική. Το μοντέλο του διαφορικού αποκλεισμού, ήταν μια εναλλακτική προσέγγιση κυρίως για τις χώρες που εφαρμόζαν πιο οριοθετημένες μεταναστευτικές πολιτικές και κυρίως αυτή του φιλοξενούμενου εργάτη. Η τακτική αυτή σήμαινε ότι οι εν λόγω μετανάστες δεν θα εξασφάλιζαν μόνιμη διαμονή ή δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης. Η ενσωμάτωση στην κοινωνία υποδοχής θα ήταν για μικρό χρονικό διάστημα και θα αφορούσε μόνο ορισμένους τομείς της κοινωνικής ζωής, κυρίως την αγορά εργασίας και αποκλεισμό από άλλους, όπως για παράδειγμα την δυνατότητα πολιτικής συμμετοχής. Αξίζει να σημειωθεί, ότι τόσο το μοντέλο της αφομοίωσης όσο και το μοντέλο του διαφορικού αποκλεισμού μοιράζονται την ίδια αρχή: να μην επέλθει στην κοινωνία υποδοχής καμία σημαντική διαφοροποίηση.³⁹

Στον αντίποδα του αφομοιωτικού μοντέλου, βρίσκεται το πολυπολιτισμικό. Ήδη από το 1915, ο Horace Kallen, υποστήριξε ότι οι άνθρωποι δεν θα πρέπει να αρνηθούν τον πολιτισμό και τις παραδόσεις τους, προκειμένου να ενσωματωθούν στην κοινωνία υποδοχής. Απέρριψε το αγγλο-κομφορμιστικό αφομοιωτικό μοντέλο της αμερικανικής κοινωνίας και υποστήριξε ότι η ύπαρξη ξεχωριστών εθνικών ομάδων ακόμη και με ξεχωριστές κουλτούρες, θρησκείες και γλώσσες είναι σύμφωνη με τη δημοκρατία (Healey, 2009). Όμως οι απόψεις περί διαφύλαξης της εθνικής ομογένειας άρχισαν να αμφισβητούνται περισσότερο ενεργά από την δεκαετία του 1970, κυρίως από τις μεταναστευτικές χώρες της Δύσης. Οι «φιλοξενούμενοι» εργάτες σε πολλές περιπτώσεις μετεξελίχθηκαν σε κατοίκους. Για τις δημοκρατικές κοινωνίες, η απέλασή τους ήταν δύσκολη, αλλά και η μη παροχή κοινωνικών δικαιωμάτων, αδιανόητη. Το αποτέλεσμα ήταν οι οικογενειακές επανενώσεις, η δημιουργία κοινοτήτων και νέων εθνικών μειονοτήτων. Η προσδοκία ότι τελικά οι μετανάστες θα αφομοιώνονταν από την κοινωνία υποδοχής, δεν επαληθεύτηκε για πολλές χώρες.⁴⁰ Επόμενο βήμα, ήταν η αναγνώριση από τις μεταναστευτικές χώρες, του πλουραλιστικού τους χαρακτήρα και η υιοθέτηση ανάλογων πολιτικών προσαρμογής

Σήμερα, οι συζητήσεις περί πλουραλισμού και διαφορετικότητας αποδίδονται με τη γλώσσα του πολυπολιτισμού, ένας γενικός όρος που περιλαμβάνει μια ποικιλία προγραμμάτων και ιδεών στη λογική του αμοιβαίου σεβασμού για όλες τις ομάδες, όσον αφορά τις πολλαπλές κληρονομίες που έχουν διαμορφώσει.⁴¹ Ο πολυπολιτισμός εστιάζει στην διαφορά και στην αναγνώριση αυτής της διαφοράς. Η διαδικασία της ενσωμάτωσης

επηρεάζει τόσο την κοινωνία υποδοχής, όσο και τους μετανάστες, εφόσον αμφότεροι οφείλουν τα προσαρμόσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους μέσω της αλληλεπίδρασης.⁴²

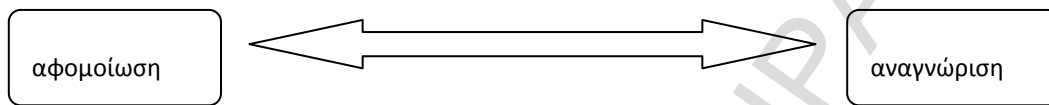
Ορισμένες έννοιες που χρησιμοποιήθηκαν για την ανάλυση της αφομοίωσης κατά αναλογία μπορούν να εφαρμοστούν και στην περίπτωση του πλουραλιστικού μοντέλου. Κατά αυτόν τον τρόπο υπάρχει ο πολιτιστικός πλουραλισμός, ο οποίος υφίσταται όταν οι ομάδες δεν έχουν υποστεί την διαδικασία του επιπολιτισμού και ο καθένας διατηρεί την ταυτότητά του.

Ο διαρθρωτικός πλουραλισμός παρουσιάζεται όταν οι ομάδες έχουν υποστεί τη διαδικασία του επιπολιτισμού, αλλά δεν έχουν πλήρη και ισότιμη πρόσβαση στα θεσμικά όργανα της ευρύτερης κοινωνίας. Στην περίπτωση αυτή ενώ οι πολιτισμικές διαφορές είναι ελάχιστες, οι μετανάστες καταλαμβάνουν διαφορετικές θέσεις στην κοινωνική δομή, κυρίως μέσα από την δυνατότητα να αναπτύξουν χωριστά διακριτά συστήματα, όπως σχολεία, συλλόγους, εκκλησίες κ.α.⁴³

Ένας ακόμη τύπος πλουραλισμού, επιτρέπει την ένταξη χωρίς και πάλι, να έχει προηγηθεί η διαδικασία του επιπολιτισμού. Αυτό μπορεί να συμβεί, κυρίως όταν η ομάδα μπορεί να αποκτήσει οικονομική ευημερία. Δύο διαφορετικές καταστάσεις επιτρέπουν μια τέτοια εξέλιξη:

- Η μειονοτική ομάδα λειτουργεί ως θύλακας, καθορίζοντας την δική της περιοχή, αναπτύσσει ένα σύνολο διασυνδεδεμένων επιχειρήσεων που το ένα μέρος τους εξυπηρετούν την ομάδα και το άλλο την ευρύτερη κοινωνία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι λεγόμενες “Chinatowns”.
- Εναλλακτικά, η μειονότητα λειτουργεί ως «μεσάζων», και η οποία προωθεί την ανάπτυξη ενός δικτύου επιχειρήσεων όχι όμως χωρικά συγκεντρωμένο, εξυπηρετώντας είτε ανάγκες της μειονότητας, είτε και άλλους πληθυσμούς. Τα πακιστανικά μαγαζιά λιανικής ή τα «κινέζικα» ανήκουν σε αυτή την περίπτωση. Η οικονομική επιτυχία προέρχεται κυρίως από τους ισχυρούς εσωτερικούς δεσμούς της ομάδας αλλά και από την αλληλοβοήθεια. Οι δεσμοί αυτοί, απαραίτητοι για την ανάπτυξη της ομάδας διατηρήθηκαν και ενισχύθηκαν επειδή ακριβώς δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ η διαδικασία του επιπολιτισμού. Αυτό έρχεται να διαψεύσει την ιδέα του Gordon, σύμφωνα με την οποία η διαδικασία του επιπολιτισμού όχι μόνο προηγείται αλλά και είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ένταξη στην κοινωνία υποδοχής.⁴⁴

Ωστόσο, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι τα διάφορα μοντέλα προσαρμογής είναι δυνατόν να απεικονιστούν στην λογική ενός κλειστού διαστήματος. Στο ένα άκρο τοποθετείται η αφομοίωση και στο άλλο άκρο η αναγνώριση της διαφοράς, ως το βασικό πρόσταγμα των πολυπολιτισμικών προσεγγίσεων. Η κίνηση στο εσωτερικό του διαστήματος αναφέρεται στα ενδιάμεσα μοντέλα που μοιράζονται στοιχεία και αρχές από τα βασικά. Επίσης, θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα μοντέλα δεν είναι αμοιβαία αποκλειόμενα. Στην πράξη πολλές φορές μπορούν να εμφανιστούν μαζί σε μια ποικιλία συνδυασμών μέσα σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό σύνολο ή ομάδα (Healey, 2009).

Το ζητούμενο από την εφαρμογή της κάθε πολιτικής είναι ωστόσο κοινό: σύμφωνα με τον A.Sayad (στο Μωυσίδης & Παπαδοπούλου, 2011) η προβληματική της μετανάστευσης αφορά πάντα –σαφώς ή υπαινικτικά– την προσαρμογή στην κοινωνία υποδοχής, την ενσωμάτωση δηλαδή στην κοινωνία. Όμως, τα δύο μοντέλα αντιπαραθέτουν διαφορετικά επιχειρήματα όσον αφορά την εν λόγω διαδικασία. Το αποτέλεσμα ήταν από τη μια οι οπαδοί του αφομοιωτικού μοντέλου να κατηγορηθούν για «τυραννική έλλειψη ανοχής, αρνούμενοι να λάβουν υπόψη τους τις ιδιαίτερες συλλογικές ταυτότητες, και οι ‘πολυπολιτισμιστές’ [να κινδυνεύουν] να θέσουν υπό αμφισβήτηση την αναγκαία ενότητα της δημοκρατικής κοινωνίας (Schnapper, 2008). Οι αντιπαραθέσεις σχετικά με τα ζητήματα αυτά συγκεντρώνουν ήδη από τη δεκαετία του 1980 τόσο το ενδιαφέρον των θεωρητικών, όσων και των πολιτικών.

Θα πρέπει όμως, στο σημείο αυτό, να διευκρινιστεί ότι η «προσαρμογή» ως κοινωνική πραγματικότητα, δεν αφορά μόνο τους μετανάστες, αλλά κάθε μέλος της κοινωνίας. Ήδη, από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, η επιστήμη της κοινωνιολογίας εισάγει τους όρους «ενσωμάτωση της κοινωνίας» και «ενσωμάτωση στην κοινωνία», προκειμένου να περιγράψει τους όρους κοινωνικής οργάνωσης και συμμετοχής.⁴⁵ Αλλά στην πορεία του χρόνου δημιουργήθηκε μια διπλή «νοηματοδότηση» για τον όρο «κοινωνική ενσωμάτωση», με αποτέλεσμα να καταστεί η συγκεκριμένη έννοια ιδιαίτερα ασαφής. Από την μια πλευρά, η κοινωνιολογική χρήση του όρου να αναφέρεται στις διεργασίες ανάπτυξης κοινωνικών δεσμών και από την άλλη, η πολιτική χρήση του όρου, ταύτισε την έννοια της ενσωμάτωσης με μια νέα πολιτική προσαρμογής, πολιτική που εφάρμοσε για

πολλά χρόνια η Γαλλία, προκειμένου να απαλλαχτεί από το βάρος και την κριτική που δέχθηκε το αφομοιωτικό μοντέλο. Στην ουσία, ο όρος ενσωμάτωση, αποτελεί μια παραλλαγή του αφομοιωτικού μοντέλου, που επιτρέπει την διατήρηση την πολιτισμικής ταυτότητας των μεταναστών στην ιδιωτική τους σφαίρα. Σήμερα ο όρος ενσωμάτωση, με αυτήν την έννοια, έχει αντικατασταθεί από πιο ουδέτερους όρους, όπως αυτός της «κοινωνικής ένταξης» που επισήμως έχει υιοθετήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση.

Στην παρούσα εργασία, ο όρος ενσωμάτωση δεν χρησιμοποιείται ως εναλλακτική περιγραφή του αφομοιωτικού μοντέλου, αλλά για να «δηλώσει τις διαδικασίες με τις οποίες οι άνθρωποι συνδέονται μεταξύ τους αναπτύσσοντας σχέσεις αμοιβαίας εξάρτησης κάποιας ένταξης και μορφής.» (Βεντούρα, 2011). Προκειμένου επομένως, κάποιος να συνδεθεί με αυτήν τη συλλογικότητα θα πρέπει να αναπτύξει σχέσεις με τα μέλη της και τους θεσμούς της.⁴⁶ Αυτό επιτυγχάνεται κυρίως, μέσω της συμμετοχής στους βασικούς τομείς του συλλογικού βίου, δηλαδή μέσω της συμμετοχής στην πολιτική, οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική/θρησκευτική κοινωνική πραγματικότητα.⁴⁷

Όμως, στην περίπτωση των μεταναστών, υπάρχει μια σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με τους γηγενείς μιας κοινωνίας. Οι μετανάστες, έχουν ήδη υποστεί τη διαδικασία της ενσωμάτωσης στην κοινωνία καταγωγή τους. Η εκ νέου ενσωμάτωση, απαιτεί αναγκαστικά μια «διαπραγμάτευση» για το μέρος των συνηθειών και αξιών που μπορούν να διατηρήσουν ή να αντικαταστήσουν στην νέα κοινωνία. Ο προβληματισμός που τελικά προκύπτει από την «άφιξη των μεταναστών, αντιπροσωπεύει για το κράτος μια σειρά απτών προβλημάτων που απορρέουν εντούτοις από ένα φιλοσοφικό ερώτημα: «πώς να ορίσουμε την ιδιότητα του ανήκειν» (Green, 2004).

Η πολιτική ενσωμάτωση των μεταναστών συγκεντρώνει ίσως το περισσότερο ενδιαφέρον αλλά και την εντονότερη αντιπαράθεση απόψεων αφού η δυνατότητα άσκησης πολιτικών δικαιωμάτων αποτελεί την πληρέστερη μορφή ενηλικότητας, δηλ. πλήρους αναγνώρισης σε μια “κοινότητα”.

Ιστορικά, το δικαίωμα συμμετοχής στην δημόσια ζωή, δεν είχε καθολικό χαρακτήρα για το σύνολο του πληθυσμού και μόνο μέσω αγώνων και επαναστάσεων διεκδικήθηκε η διεύρυνση των φορέων πολιτικών δικαιωμάτων. Η πρωτοκαθεδρία στους εθνο-πολιτισμικούς δεσμούς με την πολιτική κοινότητα και η ανάδειξη του έθνους-κράτους, ταύτισε την ιδιότητα του πολίτη με τον κάτοχο της «εθνικής ταυτότητας». Εδραιώθηκε με αυτόν τον τρόπο, για τα περισσότερα κράτη, κυρίως της Ευρώπης, το δικαίο της ιθαγένειας

με βάση την αρχή του αίματος (*ius sanguinis*) που επιφυλάσσει το δικαίωμα του πολίτη μόνο σε όσους έχουν δεσμούς αίματος (σύνδεση με εθνικότητα) με τους μέτοχους της εθνικό – πολιτισμικής πλειοψηφίας. Εναλλακτικά, αν και λιγότερο διαδεδομένη, είναι η αρχή του εδάφους (*ius soli*) που αναγνωρίζει ως πολίτες όλους όσους έχουν γεννηθεί στην εθνική επικράτεια, (αναφορά στην χωρική κυριαρχία),^{iv} όπως για παράδειγμα ισχύει στη Γαλλία, και στις Η.Π.Α.⁴⁸ Η ιθαγένεια με αυτόν τον τρόπο, και εξεταζόμενη υπό το πρίσμα του διεθνούς δικαίου, αποτελεί μια ακόμη έκφραση της εθνικής κυριαρχίας, καθιστώντας νόμιμη την απαγόρευση ή τον έλεγχο εισόδου των αλλοδαπών στην επικράτεια. Από την άλλη πλευρά, η δυναμική που έχει αναπτύξει η δημοκρατική νεωτερικότητα, επιτάσσει την αναγνώριση όλων των ατόμων ως ελεύθερων και ίσων πολιτών, θέτοντας εκτός νομιμοποίησης κάθε μορφή αποκλεισμού και διακρίσεων.⁴⁹

Ο μετανάστης ως εισερχόμενος στην κοινωνία υποδοχής ελλείπει οποιουδήποτε δεσμού με αυτήν, θεωρείται «ξένος» και ως τέτοιος δεν έχει το δικαίωμα να εμπλακεί στις πολιτειακές διαδικασίες της κοινωνίας. Η ύπαρξη των μεταναστών, απαιτεί επομένως τον επαναπροσδιορισμό της ιδιότητας του πολίτη, με σκοπό την άρση των περιορισμών που συνεπάγεται το μοντέλο του έθνους – κράτους. Ενώ, η διαπίστωση είναι κοινή, οι όροι επαναπροσδιορισμού αυτής της σχέσης, συγκεντρώνουν διαφορετικά επιχειρήματα, αλλά και διαφορετικές προϋποθέσεις. Ανάλογα με την αφετηρία, άτομο ή κοινωνία, θεμελιώνεται και η αντίστοιχη θέση, με διαφορετικές συνέπειες για τα υποκείμενα.

Σύμφωνα με την πρώτη άποψη, η κοινωνική εξέλιξη μετατρέπει όλο και περισσότερο τα δικαιώματα του υπηκόου σε δικαιώματα του ατόμου. Αναπτύσσεται με αυτόν τον τρόπο, μια «υπερεθνική, μια παγκόσμια ιδιότητα του μέλους που σχετίζεται με την παροχή δικαιωμάτων... και αντλεί τη νομιμότητά του... από τη διεθνή αρχή του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» (Soysal στο Κόντης, 2009). Η συμμετοχή επομένως, στη δημόσια ζωή της πολιτείας, ως ανθρώπινο δικαίωμα, μπορεί να εφαρμόζεται ανεξάρτητα από

^{iv} Για τον Habermas η καθιέρωση της μιας ή της άλλης αρχής προβάλλεται μέσα από τις ιστορικές προϋποθέσεις που αναφέρονται στην διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης. Διότι είναι διαφορετική η εθνική συνείδηση που οικοδομείται στη βάση αγώνων κατάκτησης δημοκρατικών δικαιωμάτων έναντι ενός αυταρχικού καθεστώτος και διαφορετική η εθνική συνείδηση που σφυρηλατείται στα πλαίσια απελευθέρωσης έναντι ενός «ξένου εχθρού». Habermas, J. (1994). ΑΓΩΝΕΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΔΙΚΑΙΟΥ. (Θ. Γεωργίου, Επιμ., & Θ. Γεωργίου, Μεταφρ.) Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη. "ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ".

ιστορικούς και πολιτισμικούς δεσμούς με την συγκεκριμένη κοινότητα. Η θέση αυτή σημαίνει μια νέα αντίληψη για το δίκαιο της ιθαγένειας. Οι κλασικές δικαιοακές αρχές του αίματος και του εδάφους, κρίνονται ως παρωχημένες και προτείνεται η αντικατάστασή τους. Το δίκαιο της παραμονής (*ius domicili*) αποκαθιστά την κοινωνική πραγματικότητα και εξασφαλίζει την ισότητα των μεταναστών με τους γηγενείς εφόσον αποδίδει την ιθαγένεια σε όλους τους μόνιμους κατοίκους μιας χώρας.⁵⁰

Η αντίληψη αυτή, όμως τόσο ως προς τις παραδοχές της (υπερεθνικά δικαιώματα), αλλά όσο και ως προς τις νοηματικές της απολήξεις (δίκαιο διαμονής), συγκεντρώνει πολλές ενστάσεις. Δεν είναι λίγοι, αυτοί που υποστηρίζουν ότι τα «ανθρώπινα δικαιώματα [δεν είναι] φυσικά και αυτόματα αλλά κοινωνικές κατασκευές που διαμορφώθηκαν μέσα στο χρόνο ως αποτέλεσμα της ιστορίας των κοινωνικών αγώνων, της θεσμοποίησης των αποτελεσμάτων τους και της νομικής διατύπωσης των τελευταίων» (Marrin στο Κοτζιάς, 2008). Από την άλλη πλευρά η νομική κατοχύρωση ισότιμης συμμετοχής στο συλλογικό βίο με την απόδοση της ιθαγένειας στη λογική του *ius domicili* δίχως άλλο, συνιστά το ανθρωπολογικά αδύνατο. Ο γνωστός κοινωνιολόγος Durkheim ήδη από το 18ο αιώνα υποστήριζε ότι «μόνη η κοινή ιδιότητα του πολίτη, η οποία ορίζεται από την ισότητα των ατομικών, νομικών και πολιτικών δικαιωμάτων, δεν αρκεί προκειμένου να εξασφαλιστεί... ο κοινωνικός δεσμός» (Schnapper, 2008).

Η κοινωνική πραγματικότητα έχει δείξει, ότι καμιά συλλογική οντότητα δεν μπορεί να επιβιώσει, αν δεν στηριχτεί πάνω σε «ένα [ελάχιστο] σύνολο κοινώς αποδεκτών αρχών για τη διακυβέρνηση και το δίκαιο που το συμμερίζονται ευρύτατα όσοι βρίσκονται εντός αυτής της κοινότητας» (Πίτερ Σακ στο Huntington, 2005). Ακόμη πιο ακραία είναι η θέση του Rainer Bauböck (Κόντης, 2009) που δηλώνει ότι η παραχώρηση της ιθαγένειας δεν σχετίζεται με την περίοδο παραμονής σε ένα κράτος αλλά σημαίνει τη δήλωση πίστης σε αυτό. Η αντιπαράθεση ανάμεσα στις θέσεις αυτές φαίνεται να κορυφώνεται περισσότερο όταν η συζήτηση αφορά κράτη υποδοχής για τις οποία «δεν υπάρχει ενδιάμεσος μεταξύ του έθνους και του πολίτη, ...και του οποίου [η] συνοριακή γραμμή το διαχωρίζει από άλλες φυλές, πολιτισμούς, γλώσσες, ηθικές στάσεις, ούτως ειπείν από άλλα εθνικά χαρακτηριστικά.» (Spencer στο Schnapper, 2008). Στην περίπτωση εθνικής ομοιογένειας, η ταύτιση των ανθρώπων στο έθνος συνοδεύεται και από αντιλήψεις σχετικά με τον τρόπο συμπεριφοράς των φορέων τους, με αποτέλεσμα η ενσωμάτωση των μελών του να προϋποθέτει αλλά και να αναπαράγει την ηθική, πνευματική και πολιτισμική ενότητα.

Πέρα όμως από την πολιτική ενσωμάτωση, σήμερα, ολοένα και περισσότερο το ενδιαφέρον συγκεντρώνεται στην οικονομική διάσταση της ενσωμάτωσης που αφορά κυρίως την αγορά εργασίας. Η οικονομική συμμετοχή μαζί με τα πολιτικά δικαιώματα, ουσιαστικά, θωρακίζουν την αξιοπρέπεια του σύγχρονου ανθρώπου. Η μη συμμετοχή στην παραγωγική δραστηριότητα σημαίνει αποκλεισμό από τις ανταλλαγές του συλλογικού βίου.⁵¹ «Ακόμη και αν παίρνει μορφές που ανανεώνονται συνεχώς, η εργασία θα παραμείνει ουσιαστικός άξονας της ζωής στις σύγχρονες δημοκρατίες. Εξακολουθεί να είναι ο «μέγας ενσωματωποιητής» (Schnapper, 2008). Η συμμετοχή στην παραγωγική δραστηριότητα συνιστά έναν από τους σημαντικότερους δεσμούς με τους οποίους τα άτομα δημιουργούν συναλλακτικές σχέσεις με τους άλλους, ενώ ταυτόχρονα η επαγγελματική δραστηριότητα καθορίζει σε καθοριστικό βαθμό και την κοινωνική θέση του ατόμου.

Η συμμετοχή στην οικονομική ζωή απαιτεί σε γενικές γραμμές μεταξύ άλλων ίσα εργατικά δικαιώματα, δυνατότητες εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης, χαμηλά ποσοστά ανεργίας, καθώς και ενίσχυση της επιχειρηματικής ικανότητας. Τόσο όμως η διεθνής εμπειρία, όσο και πρακτική, επιφυλάσσουν μια διαφορετική πραγματικότητα για τους μετανάστες. Για το κράτος υποδοχής, ο μετανάστης ρυθμίζει τις διακυμάνσεις της ασταθούς οικονομίας μέσω πολιτικών που ακολουθούν τη λογική του «φιλοξενούμενου εργάτη». Στις περιπτώσεις που η εργασία είναι δύσκολη, μη επιθυμητή από τον γηγενή, συνήθως με επισφαλή ορίζοντα εξαιτίας της αστάθειας της παραγωγής, και χαμηλά αμειβόμενη, ο εργάτης-μετανάστης συνθέτετε το απαιτούμενο ευέλικτο εργατικό δυναμικό που κάλυπτε τις συγκεκριμένες ανάγκες. Η «συμφωνία» θα ίσχυε για όσο καιρό απαιτούσε η παραγωγική διαδικασία, μετά το πέρας της οποίας ο μετανάστης θα επέστρεφε στην γενέτειρά του. Περιθωριοποίηση, επισφάλεια και μετανάστευση με το χρόνο αποτέλεσαν μια αλληλουχία.⁵²

Προς τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, η παγκοσμιοποίηση υπονομεύει όμως ακόμη περισσότερο τις αγορές εργασίας. Η πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού, η απελευθέρωση του κεφαλαίου, η εξύμνηση της ανταγωνιστικότητας, η ενίσχυση των υπερεθνικών και περιφερειακών οντοτήτων, η συνεπακόλουθη εξάρτηση και η αδυναμία εφαρμογής αυτόνομων οικονομικών πολιτικών, αλλάζουν ότι μέχρι πρόσφατα θεωρείτο «εργασιακό κεκτημένο».⁵³ Οι επιπτώσεις αυτές, επιβαρύνουν ακόμη περισσότερο την ήδη δυσχερή θέση των μεταναστών και κατ' επέκταση, περιορίζουν την ομαλή ενσωμάτωσή τους στη κοινωνία υποδοχής.

Πέρα όμως από τις κρατικές πολιτικές και τις οικονομικές συνθήκες, η ενσωμάτωση των μεταναστών εξαρτάται και από τη βούληση των ίδιων να ενταχθούν (και σε ποιο βαθμό) στην κοινωνία υποδοχής. Εδώ, η συμβολή του Berry (Berry, 1997) είναι σημαντική, γιατί ταξινομεί στη βάση κοινωνικο-ψυχολογικών κριτηρίων τις επιλογές των μεταναστών όσον αφορά, την είσοδό τους σε μια χώρα. Χρησιμοποιώντας τον όρο «επιπολιτισμό» για να περιγράψει το σύνολο των επιλογών προσαρμογής, προτείνει ένα μοντέλο δύο διαστάσεων, οι οποίες αντιστοιχούν σε δύο θεμελιώδη ερωτήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι μετανάστες.

Επιλογή μεταναστών	Διατήρηση Εθνοπολιτισμικής Ταυτότητας	Απώλεια Εθνοπολιτισμικής Ταυτότητας
Ένταξη στην κοινωνία υποδοχής	Εναρμόνιση (integration)	Αφομοίωση assimilation
Απομόνωση από την κοινωνία υποδοχής	Διαχωρισμός (γκέτο) Seperation/segregation	Περιθωριοποίηση Marginalization

Αυτά αφορούν, αφενός, εάν θεωρείται ότι έχει αξία η διατήρηση της ταυτότητάς τους, αφετέρου εάν θεωρείται σημαντικό να αναπτύξουν σχέσεις με την ευρύτερη κοινωνία. Από την αποδοχή ή όχι των κριτηρίων προκύπτουν τα μοντέλα της εναρμόνισης, της αφομοίωσης, του διαχωρισμού και τέλος της περιθωριοποίησης.

Η ενσωμάτωση των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής αποδεικνύεται ότι μάλλον δεν αποτελεί μια ενιαία και οριζόντια διαδικασία. Υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί τρόποι, αλλά και ρυθμοί, με τους οποίους οι μετανάστες εντάσσονται στην κοινωνία υποδοχής. Οι διαδικασίες, αλλά και τα αποτελέσματα που καταγράφονται, διαφοροποιούνται τόσο ως προς την κοινωνία υποδοχής, όσο και ως προς την ιστορική συγκυρία που εξελίσσεται το μεταναστευτικό φαινόμενο. Στην επόμενη ενότητα παρουσιάζονται τα εμπειρικά δεδομένα που έχουν καταγραφεί από τις χώρες που έχουν μακρά μεταναστευτική παράδοση, προκειμένου να αναπτυχθούν καλύτερα οι κριτικές παρατηρήσεις για την κάθε πολιτική επιλογή.

³⁴ Μπάγκαβος, Χ., & Παπαδοπούλου, Δ. (2003). *ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ*. ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ - ΑΔΕΔΥ. ΙΝΕ.

³⁵ Green, N. L. (2004). Οι δρόμοι της μετανάστευσης. (Δ. Παρσάνογλου, Μεταφρ.) Αθήνα: Σαββάλας

- ³⁶ Έμκε-Πουλοπούλου, Ήρα; Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών. (2007). *Η μεταναστευτική πρόκληση*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- ³⁷ Castles, S. (2002). Migration and Community Formation under Conditions of Globalization. *International Migration Review*, Volume 36 (Number 4), σσ. 1143-1168.
- ³⁸ Healey, J. F. (2009). *Race, Ethnicity, Gender and Class. The sociology of Group Conflict and Change*. SAGE Publications.
- ³⁹ Βλ. ό.π. Castles, S. (2002).
- ⁴⁰ Βλ. ό.π. Castles, S. (2002).
- ⁴¹ Βλ. ό. π. Healey, J. F. (2009).
- ⁴² Χαλιάπα, Α. (2009). Η ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα. Η προβληματική της δεύτερης γενιάς. *Διδακτορική Διατριβή*. Αθήνα: Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Γεωγραφίας.
- ⁴³ Βλ. ό. π. Healey, J. F. (2009).
- ⁴⁴ Βλ. ό. π. Healey, J. F. (2009).
- ⁴⁵ Μωυσίδης, Α., & Παπαδοπούλου, Δ. (Επιμ.). (2011). *Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα. Εργασία, εκπαίδευση, ταυτότητες*. Εκδόσεις Κριτική. Επιστημονική Βιβλιοθήκη.
- ⁴⁶ Βεντούρα, Λ. (Επιμ.). (2011). *Μετανάστευση και κοινωνικά σύνορα. Διαδικασίες ενσωμάτωσης ή αποκλεισμού*. (Ο. Αθανίου, Β. Ιακώβου, Τ. Μπετζέλος, & Γ. Σαγκρώτης, Μεταφρ.) Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.
- ⁴⁷ Κόντης, Α. (Επιμ.). (2009). *Ζητήματα κοινωνικής ένταξης μεταναστών*. Αθήνα: Εργαστήριο μελέτης της μετανάστευσης & διασποράς. Εκδόσεις Παπαζήση.
- ⁴⁸ Ι.ΜΕ.ΠΟ. (2008). *Μετανάστευση στην Ελλάδα: Εμπειρίες - Πολιτικές - Προοπτικές. Τόμος Β'*. (Τ. Καβουνίδη, Α. Κόντης, Θ. Λιανός, & Ρ. Φακιολάς, Επιμ.) Ανάκτηση Απρίλιος 3, 2011, από τοποθεσία του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής: <http://www.imepo.gr/ClientFiles/documents/TomosB.pdf>
- ⁴⁹ Schnapper, D. (2008). *Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ: Μια σύγχρονη προσέγγιση*. (Δ. Παπαδοπούλου, Επιμ., & Ξ. Γιαταγάνας, Μεταφρ.) Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- ⁵⁰ Παπαδοπούλου, Δ. Κεφ. 2 στο *Ζητήματα κοινωνικής ένταξης*. (2009). Εργαστήριο μελέτης της μετανάστευσης & διασποράς,. (Α. Κόντης, Επιμ.) Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- ⁵¹ Βλ. ό.π. Schnapper, D. (2008).
- ⁵² Βλ. ό. π. Green, N. L. (2004).
- ⁵³ Βλ. ό. π. Βεντούρα, Λ. (Επιμ.). (2011).

3 ΠΕΡΙ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑΣ

Η ανασκόπηση της διεθνούς εμπειρίας όσον αφορά τα ζητήματα που παρατέθηκαν παραπάνω αποτελεί το περιεχόμενο του τρίτου κεφαλαίου. Χώρες με πλούσια μεταναστευτική παράδοση, αναμφισβήτητα παρέχουν επιπλέον γνώση για τα προβλήματα/λύσεις που έχουν δοκιμαστεί. Ως εκ τούτου η μελέτη τους, αποτελεί μια επιπλέον εισροή δεδομένων, κυρίως για την μελέτη των πολιτικών ενσωμάτωσης. Η.Π.Α., Καναδάς, Αυστραλία, Η.Β., Γαλλία, Γερμανία είναι μερικές από τις χώρες αυτές.

ΜΟΝΤΕΛΑ ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗΣ ΧΩΡΩΝ ΥΠΟΔΟΧΗΣ

Εντούτοις, η μεταναστευτική εμπειρία που έχουν αποκομίσει οι εν λόγω χώρες, δεν εμφανίζει τα ίδια χαρακτηριστικά. Ένας βασικός παράγοντας διαφοροποίησης είναι ότι, οι χώρες στη φάση συγκρότησής τους ανέπτυξαν διαφορετικά εθνολογικά χαρακτηριστικά, ενώ, επιπλέον παράγοντας διαφοροποίησης συνυπολογίζεται το γεγονός ότι η κάθε χώρα δέχθηκε διαφορετικού τύπου μεταναστευτικές ροές. Ως εκ τούτου, έχουν ανακύψει διάφορες τυπολογίες για την ομαδοποίηση των χωρών αυτών, ιδιαίτερα χρήσιμες για τη μελέτη του μεταναστευτικού φαινομένου.

Ο πρώτος παράγοντας ταξινομεί τα κράτη υποδοχής λαμβάνοντας υπόψη την εθνολογική τους συγκρότηση και κατ' επέκταση την ανάπτυξη πολυπολιτισμικών κοινωνιών. Πρόκειται για μια ενδιαφέρουσα τυπολογία που αναπτύσσει ο Κοτζίας⁵⁴ και ταξινομεί τις εν λόγω χώρες σε τρεις κατηγορίες:

- Τα αμιγώς μεταναστευτικά κράτη, όπως Η.Π.Α, Καναδάς και Αυστραλία
- Κράτη με πολυεθνική συγκρότηση, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το Η.Β. αλλά και η Ισπανία, και τέλος
- Χώρες με σχετική εθνική ομοιογένεια, στις οποίες συγκαταλέγεται η Γαλλία και η Γερμανία.

Η ταξινόμηση αναζητά τη διερεύνηση συσχετίσεως μεταξύ πολιτικών ενσωμάτωσης και εθνολογικής συγκρότησης. Με άλλα λόγια, κατά πόσο μια πετυχημένη πολιτική

αναγνώρισης ή αφομοίωσης εξαρτάται, και αν ναι, σε ποιο βαθμό, από την εθνολογική συγκρότηση της χώρας υποδοχής.

Εναλλακτική προσέγγιση ακολουθείται από την Τριναφυλλίδου⁵⁵ και η οποία λαμβάνει ως κριτήριο ταξινόμησης τα μεταναστευτικά συστήματα που έχουν αναπτυχθεί. Ως μεταναστευτικά συστήματα ορίζει τα μεταναστευτικά ρεύματα που αναπτύσσονται στη λογική δικτύων και κατά συνέπεια αναπτύσσονται σχέσεις κοινωνικής και οικονομικής διασύνδεσης ανάμεσα στη χώρα υποδοχής και την χώρα προέλευσης. Στο πλαίσιο αυτό, παρουσιάζει τέσσερις κατηγορίες συστημάτων (διασύνδεση χωρών υποδοχής με συγκεκριμένες μεταναστευτικών ροές):

- Ευρωπαϊκό Ανατολικο- δυτικό σύστημα. Εδώ εντάσσονται χώρες υποδοχής όπως η Ελλάδα, Ιταλία, Γερμανία με μεταναστευτικές ροές κυρίως από Πολωνία και Ουκρανία
- Βόρειο Αφρικανικό – Ευρωπαϊκό σύστημα, με χώρες υποδοχής κυρίως το Βέλγιο, Γαλλία και Ισπανία με κυριαρχούσες ροές από το Μαρόκο
- Μέσο Ανατολικό- Ευρωπαϊκό σύστημα, με το Η.Β. και την Ολλανδία να δέχονται κυρίως μετανάστες από Τουρκία, και τέλος
- Λατινικό – Βόρειο Αμερικανικό σύστημα, που αφορά κυρίως τη μεταναστευτική κίνηση των Μεξικανών προς Η.Π.Α. και Καναδά.

Πρόκειται για μια τυπολογία, η οποία από την πλευρά των μεταναστευτικών ροών, προβάλλονται τα κοινά χαρακτηριστικά τους (ιστορικοί δεσμοί, δυνατότητα απόκτησης ιθαγένειας, τύποι κινητικότητας) και αναφέρονται στα σύγχρονα μεταναστευτικά ρεύματα, ενώ από την πλευρά των πολιτικών ενσωμάτωσης, έχουν ακολουθηθεί εντελώς διαφορετικά πρότυπα/πρακτικές, αλλά και διαφορετικά προβλήματα.

Η παράθεση των παραπάνω στοχεύει να κατευθύνει σε μια περισσότερο αξιόπιστη επιλογή ενός δείγματος μελέτης συγκεκριμένων χωρών. Η.Π.Α., Η.Β. και Γαλλία, σύμφωνα με τις τυπολογίες, φαίνεται να αποτελούν τα πιο αντιπροσωπευτικά παραδείγματα στην κάθε κατηγορία. Στόχος είναι να καταγραφεί ένα σύνολο διδαγμάτων από τις εμπειρίες τους.

ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ.

Οι Η.Π.Α. ανέκαθεν χώρα υποδοχής μεταναστών, διαθέτουν ίσως την μεγαλύτερη εμπειρία ως προς τη διαχείριση των μεταναστών. Η μακροχρόνια «πρωτιά» τους ως έθνος μεταναστών, δίνουν και το ανάλογο προβάδισμα ως προς τις καινοτόμες πολιτικές ενσωμάτωσης. Από την άλλη πλευρά όμως είναι και η «πρώτη» χώρα που έρχεται αντιμέτωπη με τις εξελίξεις. Κοντολογίς, «η μελέτης της μετανάστευσης ακολουθεί την αμερικανική πολιτική ιστορία» (Green, 2004).

Στην εποχή της διεθνοποίησης και πιο συγκεκριμένα, από το 1820 μέχρι και το 1924, οι Η.Π.Α. δέχθηκαν περίπου 34 εκατομμύρια μετανάστες, ως επί το πλείστον Ευρωπαίους. Η έντονη αυτή μεταναστευτική ροή διακόπηκε για να συνεχιστεί με λιγότερη ίσως ένταση ξανά 1965. Έκτοτε, και μέχρι το 2000, εισήλθαν στη χώρα άλλα 23 εκατομμύρια άτομα, αυτή τη φορά προερχόμενα κυρίως από Λατινική Αμερική και Ασία.⁵⁶

Εικόνα 1: Οι χώρες προέλευσης των μεταναστών στις Η.Π.Α. (1820-1920) Πηγή: (Healey, 2009)

Σε όλη αυτή την πορεία, οι Η.Π.Α. ακολούθησαν όλες σχεδόν τις πολιτικές διαχείρισης του μεταναστευτικού φαινομένου, που χονδρικά συμπυκνώνονται στις ακόλουθες τρεις: «ελάχιστη ή καθόλου μετανάστευση, μετανάστευση χωρίς αφομοίωση, μετανάστευση με αφομοίωση» (Huntington, 2005).

Αρχικά, και έως τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, η πολιτική που εφαρμόστηκε ήταν η «αφομοίωση αμερικανικού στυλ» το περίφημο «χωνευτήρι» (melting pot). Όλοι όσοι δεν ήταν λευκοί αγγλοσάξονες, έπρεπε να ενστερνιστούν την αγγλική γλώσσα, να υιοθετήσουν την αμερικανική ταυτότητα και να ζήσουν σύμφωνα με τις προτεσταντικές αρχές (Anglo-conformity)⁵⁷. «Η ομογενοποίηση αυτή, καλά σχεδιασμένη και οργανωμένη, δεν απέκλειε τις εθνικές και πολιτιστικές ιδιαιτερότητες των μειονοτήτων, έδινε όμως σαφή προτεραιότητα στη δημιουργία και αφομοίωση της αμερικανικής κουλτούρας και συνείδησης» (Πικραμένος, 2005). Στην προσπάθεια αυτή, συνέβαλαν εκτός από την κυβέρνηση, επιχειρήσεις, μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, καθώς και φιλανθρωπικές οργανώσεις. Ήταν η κυρίαρχη τάση για όλη την αμερικανική κοινωνία που ίσως περισσότερο από κάθε άλλη φορά προέβαλλε τόσο πολύ έναν εθνοκεντρικό χαρακτήρα.⁵⁸

Μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, οι Η.Π.Α. κινήθηκαν προς μια περιοριστική πολιτική με στόχο να μειώσουν όσο το δυνατό περισσότερο τις μεταναστευτικές εισροές τους. Με τη νομοθετική ρύθμιση των ποσοστώσεων^ν το 1924, οι Η.Π.Α. «κλείνουν» τα σύνορα, και κυρίως εξασφάλισαν μια «ποιοτική» εισροή, εφόσον οι λιγοστοί πλέον μετανάστες μπορούσαν να προέλθουν μόνο από συγκεκριμένες χώρες. Η μείωση αυτή επίδρασε θετικά την πολιτική αφομοίωσης, αφού και μέχρι το 1695 «η επί τέσσερις δεκαετίες διακοπής της σταθερής μεγάλης κλίμακα μετανάστευσης σχεδόν εξασφάλισε ότι οι εθνοτικές κοινότητες και κουλτούρες θα εξασθενούσαν σταδιακά συν το χρόνω» (Ρίτσαρντ Άλμπα και Βίκτορ Νι στο Huntington, 2005).

Στην αφομοιωτική πολιτική των Η.Π.Α., φαίνεται να συνετέλεσαν και ορισμένοι εξωτερικοί παράγοντες. Αφενός, η πλειοψηφία των μεταναστών προερχόταν από Ευρώπη και επομένως έφεραν παρόμοιες κουλτούρες με την αμερικανική, αφετέρου και οι ίδιοι οι μετανάστες στις περισσότερες περιπτώσεις εξέφραζαν την διάθεση να γίνουν «Αμερικανοί». Επιπλέον, το γεγονός ότι η μεταναστευτική ροή προήλθε από διάφορες χώρες, χωρίς ωστόσο καμία εθνικότητα να αποκτήσει το προβάδισμα, δημιούργησε συνθήκες ανταγωνισμού, εμποδίζοντας την πολιτισμική κυριαρχία σε οποιαδήποτε από

^νΟ Μεταναστευτικός Νόμος του 1924, γνωστός και ως *Johnson-Reed Act*, ήταν μια ρύθμιση ομοσπονδιακού επιπέδου, η οποία περιόριζε τον ετήσιο αριθμό των μεταναστών από κάθε χώρα στο 2% του πληθυσμού της αντίστοιχης εθνικότητας που βρισκόταν ήδη στις Η.Π.Α. σύμφωνα με την απογραφή του πληθυσμού του 1890. Στόχος ήταν η μείωση των εισροών από την Βόρεια και Ανατολική Ευρώπη, ενώ ουσιαστικά απαγόρευε την είσοδο από την Ανατολική Ασία και Ινδία. Από: http://wikipedia.qwika.com/en2el/Immigration_Act_of_1924.

αυτές.⁵⁹ Το αποτέλεσμα ήταν ότι το «χωνευτήρι» λειτουργούσε με τέτοιο τρόπο ώστε η πίεση για εξαμερικανισμό ήταν έντονη και κατά πολλούς αποτελεσματική.

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 και κυρίως μετά το 1980 οι Η.Π.Α. επέστρεψαν στους παλιότερους μεταναστευτικούς ρυθμούς, ερχόμενες πλέον με μόνιμα υψηλά επίπεδα μετανάστευσης. Το νέο μεταναστευτικό κύμα προερχόταν κυρίως από Λατινική Αμερική και Ασία.⁶⁰ Την ίδια περίοδο, η πολιτική της αφομοίωσης άρχισε να δέχεται επιθέσεις, στη λογική ότι η διαδικασία αυτή, αντανακλά την άποψη του κυρίαρχου ηγεμονικού «λευκού» πολιτισμού απέναντι στους υποτελείς.⁶¹ Είναι η περίοδος στην αμερικανική κοινωνία που το «νέγκρικο ζήτημα» βρισκόταν στο επίκεντρο του προβληματισμού. Το κίνημα για τα πολιτικά δικαιώματα των μαύρων προκάλεσε σειρά διεκδικήσεων εκ μέρους «μειονοτήτων» και «εθνοτικών ομάδων». ⁶² «Οι Αμερικανοί ανακάλυψαν ότι οι διάφοροι πληθυσμοί που συγκροτούσαν τη χώρα τους δεν αφομοιώνονταν ούτε με τους ίδιους τρόπους, ούτε με τους ίδιους ρυθμούς. Οι κοινωνιολόγοι ανέλυσαν την αποτυχία της πολιτικής του *melting pot* και την ύπαρξη εθνοτικών ομάδων» (Schnapper, 2008).

Η πολυπολιτισμικότητα εμφανίζεται στις Η.Π.Α. τη δεκαετία του '70, ως η απάντηση στον εξαμερικανισμό της προηγούμενης περιόδου, προωθώντας «την ιδέα ότι η ποικιλομορφία παρά η ενότητα ή η κοινότητα, θα έπρεπε να είναι η προέχουσα αξία της Αμερικής» (Huntington, 2005), υπό το σκεπτικό ότι η αφομοίωση δεν αποτελεί προαπαιτούμενο για την αρμονική συνύπαρξη των υποεθνικών ομάδων. Η στροφή της αμερικανικής πολιτικής ενσωμάτωσης είναι τεράστια γνωρίζοντας ευρύτατη αποδοχή. Χαρακτηριστική είναι και αναδιατύπωση από τον Αντιπρόεδρο Γκορ, του εθνικού αποφθέγματος *E pluribus unum* (από τα πολλά στο ένα) που είχαν επιλέξει οι εθνοπατέρες των Η.Π.Α., στο «από το ένα τα πολλά».⁶³

Τα προβλήματα που ανέκυψαν όμως από την εφαρμογή του πολυπολιτισμικού μοντέλου, ανάγκασαν τις Η.Π.Α. στα μέσα της δεκαετίας του '90, να αναθεωρήσουν την πολιτική τους. Η βασικότερη επιπλοκή από την εφαρμογή αυτής της πολιτικής ήταν ότι, η παροχή προνομίων στις διάφορες ομάδες για τη διατήρηση της διαφορετικότητάς τους, οδήγησε σε μεταναστευτικές κοινότητες αποκομμένες από την ευρύτερη κοινωνία. Το αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία πολυάριθμων γκέτο, η ανάπτυξη συνθηκών ανταγωνισμού μεταξύ τους,

καθώς και έκρηξη της ρατσιστικής βίας. Οι Η.Π.Α. γίνονται μάρτυρες κοινωνικών/φυλετικών εξεγέρσεων, όπως συνέβη χαρακτηριστικά στο Γουότς του Λος Άντζελες το 1992.^{vi}

Τα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου πρόσθεσαν μια ακόμη παράμετρο, αυτήν της ασφάλειας, για τις ενταξιακές πολιτικές των Η.Π.Α. Αντιμέτωπες κυρίως με την περιθωριοποίηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό των μεταναστών της δεύτερης και τρίτης γενιάς, με την ανάδυση του μαχητικού Ισλάμ, αλλά και με τη μεγάλη παρουσία ισπανόφωνων μεταναστών, οι οποίοι εμφανίζουν και το μικρότερο βαθμό αφομοίωσης, οι ΗΠΑ ολοένα και περισσότερο εφαρμόζουν μια αυστηρότερη μεταναστευτική και ενταξιακή πολιτική.

ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ

Από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού, το Η.Β., αποτελεί την επόμενη μελέτη περίπτωσης. Το αποικιοκρατικό παρελθόν της χώρας, αλλά και η πολυεθνική σύνθεσή της συντέλεσαν στην διαμόρφωση ενός «ιδιόμορφου» μεταναστευτικού φαινομένου, που το διαφοροποιεί τόσο από αυτό των «κρατών των μεταναστών» όσο και από υπόλοιπες αποικιοκρατικές χώρες της Ευρώπης, όπως π.χ. τη Γαλλία ή την Ολλανδία.⁶⁴

Το Η.Β. στην εποχή της διεθνοποίησης, ένθερμος υποστηρικτής της ιδεολογίας του φιλελευθερισμού, «πρέσβευε την ελεύθερη είσοδο των ατόμων στο έδαφός του, πολλών δε μάλλον των προσφύγων και των οικονομικών μεταναστών.» (Κόντης, 2009). Είναι η εποχή που ο ήλιος δεν έδυε ποτέ στην Βρετανική Αυτοκρατορία. Ελέγχοντας, ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού και των εδαφών του πλανήτη, η πολιτιστική πολιτική και γλωσσική επίδρασή της ήταν σημαντική. Υπό αυτές τις συνθήκες και επιδιώκοντας να διατηρήσει τη

^{vi} Μετά από πολύωρη καταδίωξη δύο έγχρωμων νεαρών από αστυνομικές αρχές, συλλαμβάνονται και ξυλοκοποούνται άγρια. Η σκηνή του ξυλοδαρμού καταγράφεται από ερασιτεχνική κάμερα και προβάλλεται σε όλα τα εθνικά κανάλια της χώρας. Μερικές μέρες μετά οι αστυνομικοί παραπέμπονται σε δίκη. Η εκδίκηση της υπόθεσης ξεκίνησε ένα χρόνο μετά την αρχική παραπομπή. Η ετυμηγορία του δικαστηρίου, ήταν αθώωση για όλες τις κατηγορίες των αστυνομικών. Η εξέγερση ξεσπά στις γκετοποιημένες περιοχές τους Los Angeles στις 30 Απριλίου του 1992 και σύντομα εξαπλώνεται και σε άλλες πόλεις των Η.Π.Α. Το αποτέλεσμα ήταν βίαιες διαδηλώσεις, λεηλασίες καταστημάτων, καταστροφές πλουσιών συνοικιών, επιθέσεις στα αστυνομικά τμήματα, συγκρούσεις και εμπρησμοί. Ανάκτηση από: <http://cityfairytale.wordpress.com/2010/08/30/los-angeles-1992>

συνοχή της αυτοκρατορίας, η βρετανική ιθαγένεια αποδόθηκε σε σημαντική μερίδα των «ευυπόληπτων» κατοίκων των αποικιών της.⁶⁵ Το αποτέλεσμα ήταν ότι «η Μεγάλη Βρετανία ουσιαστικά αγνοούσε τον όρο "μετανάστευση" προπολεμικά» (Μουσούρου, 1991).

Όμως, η «ανοικτή» κοινωνία της Βρετανικής Αυτοκρατορίας οφειλόταν συν τοις άλλοις και στο γεγονός ότι, σε όλη αυτή την περίοδο οι μετακινήσεις των αποίκων προς τη μητρόπολη ήταν συνήθως προσωρινές. Επιπρόσθετα, όπως και στην περίπτωση των Η.Π.Α., η πλειοψηφία αυτών διεκδικούσε την ενσωμάτωσή τους στη βρετανική κοινωνία ως ισότιμοι «Βρετανοί» πολίτες. Τέλος, τα όποια προβλήματα πολιτισμικών και θρησκευτικών διαφορών, ήταν εμφανή στο κέντρο, μόνο από την άποψη πολιτικής διευθέτησής τους και όχι βίωμα της μητροπολιτικής κοινωνίας.⁶⁶

Η κατάσταση αντιστρέφεται και η διάλυση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας οδηγεί στον επαναπατρισμό χιλιάδων Βρετανών που εργαζόταν στις αποικίες αλλά και κατοίκων των αποικιών με βρετανική ιθαγένεια.⁶⁷ «Με μια έννοια η Βρετανία αποικιοποιείται από πολίτες των πρώην αποικιών της» (Κοτζιάς, 2008). Συν τοις άλλοις, τα μεταναστευτικά ρεύματα στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, όπως και στην περίπτωση των ισπανόφωνων των Η.Π.Α., διαφέρουν σημαντικά από τα παλιότερα. Το νεωτερικό χαρακτηριστικό αυτής της μεταναστευτικής ροής, είναι ότι «οι εθνικές και θρησκευτικές μειονότητες απαιτούν την αναγνώριση της ιδιαιτερότητά τους,... προκειμένου να αποδεχτούν τη συσσωμάτωση και όχι ενσωμάτωση στην κοινωνία όπου ζουν» (Κοτζιάς, 2008).

Η αντίδραση του Η.Β., στην μαζική εισροή των μεταναστών, ήταν έντονη. Οι ενστάσεις αφορούσαν ορισμένες κατηγορίες «μη αφομοιώσιμων» μεταναστών, κυρίως μη λευκών. Το αρνητικό κλίμα οφείλεται εν μέρει και στην γενικότερη κατάσταση που επικρατούσε στο Βόρειο τμήμα της Ιρλανδίας αλλά και στις εθνικιστικές εξάρσεις των Ουαλών και Σκοτσέζων. Ανά τακτά χρονικά διαστήματα το Η.Β. αναθεωρεί τη μεταναστευτική νομοθεσία με στόχο την ολοένα και περισσότερο μείωση της μεταναστευτικής εισροής.⁶⁸

Όσον αφορά τις πολιτικές ένταξης, το Η.Β. έχοντας πολυεθνική σύσταση αλλά και εξοικειωμένο με τη διαχείριση των πολλαπλών πολιτισμών στην εποχή της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, ακολούθησε από τη δεκαετία του '70 μέχρι και τα τέλη του 20ου αιώνα, τα ιδεολογικά μονοπάτια της πολυπολιτισμικής προσέγγισης. Μολαταύτα, η απουσία ολοκληρωμένης ενταξιακής στρατηγικής, θεμελίωσε την κριτική, ότι το Η.Β. μάλλον

διαμόρφωσε μια πολιτική αδιαφορίας απέναντι στα προβλήματα των μεταναστών, παρά ότι κινήθηκε στο πλαίσιο μια σαφώς οριοθετημένης πολιτικής ανεκτικότητας.⁶⁹

Η αξιοποίηση των δικαιωμάτων που παρείχε η πολυπολιτισμική προσέγγιση έδωσε στα νέα αυτά μεταναστευτικά ρεύματα τη δυνατότητα δημιουργίας εσωτερικών κοινοτήτων εντός της ευρύτερης κοινωνίας. Η παράλληλη ύπαρξη πολλαπλών κοινοτήτων με εσωτερικές διευθετήσεις, κανόνες και αξίες, έφεραν στο προσκήνιο ζητήματα σχετικά με την κοινωνική συνοχή και την ασφάλεια της βρετανικής κοινωνίας. Οι «προοδευτικές» ενταξιακές πολιτικές του Η.Β. τέθηκαν υπό σοβαρή αμφισβήτηση κυρίως μετά τα τρομοκρατικά χτυπήματα του 2005.⁷⁰

Η αποτυχία του πολυπολιτισμικού μοντέλου, τουλάχιστον αυτό που εφάρμοσε το Η.Β., αναγνωρίστηκε και από τον ίδιο τον Βρετανό πρωθυπουργό Ντέιβιντ Κάμερον, τον περασμένο Φεβρουάριο. «Με το πολυπολιτισμικό μοντέλο που υιοθέτησε το κράτος, ενθαρρύνουμε διαφορετικές κουλτούρες να ζουν χωριστά η μία από την άλλη», κάτι που οδήγησε, σύμφωνα με τον ίδιο, σε μια απώλεια ταυτότητας στη Μεγάλη Βρετανία. Ως λανθασμένη επιλογή έκρινε και την «ανεκτικότητα» σε όλους όσους δεν επιδεικνύουν τον απαιτούμενο σεβασμό στις αξίες της Δύσης.⁷¹

ΓΑΛΛΙΑ

Η γαλλική εμπειρία όσον αφορά το μεταναστευτικό φαινόμενο αποτελεί μια ακόμη ενδιαφέρουσα πηγή διδαχής. Από την μια πλευρά Γαλλία και Η.Β. αποτέλεσαν τις μεγαλύτερες αποικιοκρατικές δυνάμεις παγκοσμίως, από την άλλη πλευρά, στη Γαλλία το αίσθημα της εθνικής συνείδησης είναι αρκετά ισχυρό.⁷² «Η Γαλλία είναι η χώρα που ενσάρκωσε την εθνική ιδέα ως θεσμό, η οποία είχε γεννηθεί στην Αγγλία του 18ου αιώνα. (Schnapper στο Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2003). Μέσω μιας ισχυρής κεντρικής εξουσίας μπόρεσε και συγκροτήθηκε σε εθνική κοινωνία, ενσωματώνοντας πλήθος ομάδων, φυλών και εθνοτήτων που βρίσκονταν τότε στην γαλλική επικράτεια.⁷³ Η Γαλλία επίσης, είναι και η πρώτη χώρα υποδοχής μεταναστών σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Γηραιάς Ηπείρου,⁷⁴ σύμφωνα και με τα στοιχεία της πρώτης απογραφής του 1851, στην οποία καταγράφεται η ύπαρξη ξένου πληθυσμού.⁷⁵

Όπως και στις προηγούμενες περιπτώσεις που εξετάστηκαν, η Γαλλία δέχθηκε δύο κύρια μεταναστευτικά ρεύματα, αυτό που εξελίχθηκε στην εποχή διεθνοποίησης και σε αυτό που λαμβάνει χώρα στην περίοδο της παγκοσμιοποίησης. Όσον αφορά τις μεταναστευτικές εισροές, το γαλλικό παράδειγμα συγκεντρώνει περισσότερο κοινά χαρακτηριστικά με το μεταναστευτικό φαινόμενο του Ηνωμένου Βασιλείου. Αντίθετα, πιστή στις επιλογές του παρελθόντος, οι ενταξιακές επιλογές της Γαλλίας κινούνται περισσότερο στα χνάρια της αμερικανικής ενταξιακής πολιτικής, αφού σύμφωνα με τη Guiraudon (στο Triantafyllidou & Γρώπα, 2009) «το θεμέλιο της επίσημης γαλλικής πολιτικής υπήρξε παραδοσιακά ένα είδος αφομοιωτικού ρεπουμπλικανισμού», το λεγόμενο *le creuset français* (γαλλικό χωνευτήρι).

Στην πρώτη περίοδο που εξετάζουμε, το μεταναστευτικό φαινόμενο περισσότερο έχει την μορφή ελεύθερης μετακίνησης ατόμων ανάμεσα στην γαλλική μητρόπολη και στις αποικίες της,⁷⁶ αν και η κύρια τάση αφορούσε περισσότερο την μετακίνηση Γάλλων προς τα «νέα εδάφη». Μεταπολεμικά, και κυρίως μετά την ανεξαρτησία της γαλλικής Αλγερίας (1961), η τάση αυτή αντιστράφηκε και οι αλγερινοί κάτοικοι γαλλικής καταγωγής, οι αποκαλούμενοι *πιε-νουάρ* (*pieds noirs*), αναγκάζονται να επιστρέψουν στην μητρόπολη.⁷⁷ Είναι το πρώτο ρεύμα μεταναστών, που καταφθάνει στη γαλλική επικράτεια, για να ακολουθήσουν στη συνέχεια δύο ακόμη μεγαλύτερα: αυτό από την Νότια Ευρώπη (1965-75), προερχόμενο κυρίως από Ισπανία, Πορτογαλία και Ιταλία και το επόμενο (1970-1985) από τις χώρες της αφρικανικής ηπείρου, κυρίως μουσουλμανικής προέλευσης.⁷⁸

Στις εξελίξεις αυτές, η αντίδραση της Γαλλίας, όπως και των περισσότερων ευρωπαϊκών χωρών υποδοχής, ήταν να στραφεί προς μια αυστηρότερη μεταναστευτική πολιτική με στόχο τον περιορισμό των μεταναστών. Μια πολιτική που επηρεάστηκε και από το δυσμενές οικονομικό κλίμα της δεκαετίας του '70. Στα χρόνια που ακολούθησαν η πίεση για μείωση των μεταναστευτικών ροών έγινε ακόμη πιο έντονη, με αποκορύφωμα την προσπάθεια της κυβέρνησης Charles Pasqua, τη δεκαετία του '90, να προωθήσει μια μεταναστευτική πολιτική «μηδενικής μετανάστευσης». Στόχος, που μεταγενέστερα χρειάστηκε να επαναπροσδιοριστεί σε πιο ρεαλιστική βάση για μηδενική τουλάχιστον παράνομη μετανάστευση.⁷⁹ Μέχρι και σήμερα, η Γαλλία διατηρεί το αυστηρό νομοθετικό της πλαίσιο, με τη μόνη διαφορά ότι πλέον διαφυλάττει ευνοϊκές διατάξεις για την περίπτωση εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού. Έτσι, η επίσημη μεταναστευτική ροή προέρχεται πλέον σήμερα, ως επί των πλείστον, από σπουδαστές, επαγγελματίες υψηλής εξειδίκευσης και από αιτούντες για λόγους οικογενειακής συνένωσης.⁸⁰

Από την πλευρά των γαλλικών πολιτικών ενσωμάτωσης θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί ότι δεν υπάρχουν και πολλά να ειπωθούν αφού η Γαλλία είναι μια χώρα με μακρά παράδοση στις πολιτικές αφομοίωσης. Είναι η χώρα, που σύμφωνα με τη γνωστή ρήση του Charles Weber (στο Τριανταφυλλίδου & Γρώπα, 2009) «οι χωρικοί έγιναν Γάλλοι πολίτες». Όμως το ενδιαφέρον με την περίπτωση της Γαλλίας είναι ότι, «για πάρα πολλά χρόνια αγνοούσε την ταυτότητά της ως χώρα μετανάστευσης» (Μπάγκαβος & Παπαδοπούλου, 2003). Την στιγμή όμως που «η Γαλλία ανακαλύπτει ότι είναι μεταναστευτική χώρα, ανακαλύπτει και την Αμερική» (Green, 2004) και για μια δεκαετία περίπου (από τα μέσα της δεκαετίας του '70 και μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '80), προσπαθεί να κατοχυρώσει το “δικαίωμα στη διαφορά” (the droit à la difference).⁸¹

Η γενική τάση να φανούν «αόρατοι» οι μετανάστες προήλθε από την προσδοκία ότι αργά η γρήγορα, η αφομοίωση θα συντελεστεί μέσω της «δημοκρατικής ενσωμάτωσης». Η πίστη ότι και πάλι, οι αξίες της δημοκρατίας και της ισότητας, καθώς και η ισότιμη πρόσβαση στους «ουδέτερους» γαλλικούς θεσμούς θα εξασφάλιζαν την ομαλή ενσωμάτωση των νέων μεταναστευτικών ρευμάτων, ήταν διάχυτη στους κόλπους της γαλλική κοινωνίας.⁸² Η έκφραση της ιδιαιτερότητας μιας ομάδας ή ενός ατόμου, εφόσον περιοριζόταν στον ιδιωτικό βίο, δεν θα αποτελούσε κίνδυνο για την συνοχή της δημόσιας σφαίρας. Όμως, «η μετανάστευση και οι σχέσεις της με τις χώρες προέλευσης, καθώς και με τις χώρες [υποδοχής] αλλάζουν ποιοτικά, στο πέρασμα από τη διεθνοποίηση στην παγκοσμιοποίηση» (Κοτζιάς, 2008). Όπως και στις δύο προηγούμενες περιπτώσεις των Η.Π.Α. και του Η.Β., η επανάσταση στο τομέα των μεταφορών και της επικοινωνίας, δίνουν τη δυνατότητα στους μεταναστευτικούς πληθυσμούς να διατηρούν ισχυρούς δεσμούς με τις χώρες καταγωγής τους, να συντηρούν εξίσου αναλλοίωτα στοιχεία της ταυτότητά τους, με αποτέλεσμα να εμφανίζουν μεγαλύτερους βαθμούς αντίστασης στην ενσωμάτωσή τους.⁸³

Σχεδόν, με μια εικοσαετή καθυστέρηση σε σχέση με τις Η.Π.Α. η γαλλική κοινωνία βρέθηκε να διαπιστώνει ότι υπήρχαν διαφορετικά επίπεδα ενσωμάτωσης των μεταναστών της. Το βασικό πρόβλημα εντοπίζεται στην μουσουλμανική μειονότητα και κυρίως, στο ότι αυτή διαφοροποιείται έντονα στο εσωτερικό της.⁸⁴ Είναι η περίοδος που η αφομοιωτική πολιτική που εφαρμοζόταν μέχρι και τη δεκαετία του '70 βρέθηκε στο στόχαστρο της κριτικής. Το βασικό επιχείρημα της αντίθετης πλευράς, συνοψίζεται από τη Schnapper ως εξής (Schnapper, 2008): η κοινωνική ενσωμάτωση διαφορετικών πληθυσμών θα εκτυλισσόταν πιο ελεύθερα και θα ήταν επομένως ουσιαστικότερη, αν οι ιδιαίτερες ταυτότητές τους δεν απωθούνταν στην ιδιωτική σφαίρα, αλλά αναγνωριζόταν αντιθέτως στο δημόσιο χώρο. Η

γαλλική κοινωνία προσπαθεί να αναγνωρίσει τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα της και το «δικαίωμα στη διαφορά» γίνεται το σλόγκαν της εποχής. Πουθενά αλλού, όσο στη Γαλλία, δεν παρατηρείται μια τόσο έντονη και συνάμα απότομη ιδεολογική στροφή, από την ιδέα της αφομοίωσης, σε αυτήν της αναγνώρισης.⁸⁵ Αξίζει να αναφερθεί, ότι θετική στάση απέναντι στην ιδέα αναγνώρισης των ιδιαίτερων ταυτοτήτων, έβρισκε συνεχώς ένθερμους υποστηρικτές, τόσο από τους χώρους της αριστεράς, όσο και από τις συντηρητικές παρατάξεις. Όμως, στην πραγματικότητα η στροφή προς την ιδεολογία της αναγνώρισης ήταν αισθητή περισσότερο ως «μόδα» στους ακαδημαϊκούς κύκλους παρά ως μετουσίωση σε πρακτικές.⁸⁶

Στον «παροξυσμό» της νέας ιδεολογίας, σύμφωνα με τον Brubaker (Brubaker, 2001), η απάντηση ήταν δύο λέξεις: Λε Πεν. Η εμφάνιση ρατσιστικών εγκλημάτων, η οικονομική στασιμότητα, η άνοδος της ανεργίας και των ποσοστών φτώχειας δίνουν δύναμη στο ακροδεξιό κόμμα, Εθνικό Μέτωπο (Front National) του Λε Πεν. Η μετανάστευση θεωρείται απειλή για την εθνική ταυτότητα και συνοχή του γαλλικού έθνους.⁸⁷ Στο δικαίωμα στη διαφορά, η απάντηση ήταν «μα ναι, και φυσικά μπορείτε» αλλά το ίδιο δικαίωμα ισχύει και για την γαλλική κοινωνία, που όφειλε πλέον να διαφυλάξει τον χαρακτήρα και την ταυτότητά της απέναντι σε ανεπιθύμητες προσμίξεις.⁸⁸ Η εγκατάλειψη της πολυπολιτισμικής προσέγγισης είναι γεγονός και για τη Γαλλία. Ωστόσο, η επιστροφή στην πολιτική της αφομοίωσης δεν έμεινε ανεπηρέαστη από την κριτική που δέχθηκε.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην εποχή της διεθνοποίησης τόσο οι πολιτικές των χωρών υποδοχής όσο και οι επιλογές των ίδιων των μεταναστών ήταν πιο κοντά στο αφομοιωτικό μοντέλο. Η σύγχρονη όμως μετανάστευση, όπως έγινε αναφορά και παραπάνω απαιτεί τη διατήρηση της δικής τους πολιτισμικής ταυτότητας. «Μάλιστα, στο βαθμό που η παγκοσμιοποίηση και ο κατακερματισμός που τη συνοδεύει δημιουργούν προβλήματα ταυτότητας ανάμεσα σε δύο κόσμους, στον ίδιο βαθμό οι προθέσεις ενσωμάτωσης περιορίζονται και ενισχύονται οι τάσεις υιοθέτησης μιας τρίτης (συνήα θρησκευτικής) ταυτότητας» (Κοτζιάς, 2008). Η πολυπολιτισμική προσέγγιση που πολλές χώρες ακολούθησαν κάτω από την ανάγκη ικανοποίησης των αιτημάτων του νέου μεταναστευτικού κύματος, είτε πήραν μια πιο μετριοπαθή στάση που επέβαλλε την αναγνώριση της διαφορετικότητας, είτε μια

περισσότερο ριζοσπαστική προσέγγιση που υποστήριζε την αποδοχή της διαφορετικότητας, ως μια νέα αξία της δυτικής κοινωνίας. Τα τρομοκρατικά χτυπήματα στην Ν. Υόρκη και Λονδίνο, καθώς και μεμονωμένα περιστατικά οικογενειακής βίας και καταπάτησης ατομικών δικαιωμάτων στο όνομα θρησκευτικής παράδοσης και πολιτισμού έθεσαν υπό αμφισβήτηση την ιδέα του πολυπολιτισμού.

Σε όλες τις παραπάνω χώρες η πολυπολιτισμική προσέγγιση απέτυχε ως προς τους βασικούς στόχους της. Παρόμοια εξέλιξη παρατηρείται και στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Τον περασμένο χρόνο η Γερμανίδα Καγκελάρια Α. Μέρκελ δήλωσε ότι «η πολυπολιτισμική κοινωνία έχει αποτύχει». Η βασική κριτική στο πολυπολιτισμικό μοντέλο είναι ότι η ανεκτικότητα άφησε τις διάφορες κοινότητες απομονωμένες και «έρμια εξτρεμιστικών ομάδων.»

Αίτια για αυτή την αποτυχία πρέπει να αναζητηθούν αρχικά στο ίδιο το μεταναστευτικό φαινόμενο, όπως αυτό εξελίχθηκε από την εποχή της διεθνοποίησης στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. Η μεγάλη μάζα μεταναστευτικών εισροών, η δυνατότητα διατήρησης δεσμών με την χώρα καταγωγής μέσω διαφόρων κοινωνικών, επικοινωνιακών και μεταφορικών δικτύων, οι επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης στις εθνικές ταυτότητες, λειτουργούν ανασταλτικά στην επιθυμία των μεταναστών να ενσωματωθούν στις νέες κοινωνίες.⁸⁹

Από την άλλη πλευρά, αίτια πρέπει να αναζητηθούν και στο ίδιο το μοντέλο του πολυπολιτισμού, κυρίως ως προς τα όρια ανεκτικότητας που θέτει απέναντι σε διαφορετικές κουλτούρες και κυρίως απέναντι σε όσους δεν ενστερνίζονται ότι η ανεκτικότητα οφείλει να είναι αμοιβαία. Διαφορετικά, το ίδιο το μοντέλο του πολυπολιτισμού επιτρέπει την «αυτοεξάρθρωσή» του. Είναι η συγκεκριμένη παράμετρος, που μάλλον αγνοήθηκε στις χώρες υποδοχής και όπως επισημαίνεται από τον Κοτζιά, (Κοτζιάς, 2008) στο πλαίσιο της ιδέας του πολυπολιτισμού, δεν μπορεί να συνυπάρξει μια κουλτούρα ελευθερίας με εκείνη που την απορρίπτει, ούτε στο όνομα της ελευθερίας να αποδίδεται σε κάποιον το δικαίωμα κατάργησής της.

⁸⁹ Κοτζιάς, Ν. (2008). *Πολιτικό σύστημα και ταυτότητα. Παγκοσμιοποίηση και η περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη. Σειρά Αναστοχασμός.

- ⁵⁵ Τριανταφυλλίδου, Ά. (Επιμ.). (n.d.). *ΕΛΙΑΜΕΠ*. Ανάκτηση Ιούλιος 1, 2011, από <http://www.eliamer.gr/en/wp-content/uploads/2008/11/annamigrant-typologies.pdf>
- ⁵⁶ Huntington, S. P. (2005). *ΠΟΙΟΙ ΕΙΜΑΣΤΕ; Η Αμερικανική Ταυτότητα στην Εποχή μας*. (Α. Αλαβάνου, Μεταφρ.) Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη.
- ⁵⁷ Βλ. ο. π. Huntington (2005).
- ⁵⁸ Βλ. ο. π. Huntington (2005).
- ⁵⁹ Βλ. ο. π. Huntington (2005).
- ⁶⁰ Βλ. ο. π. Huntington (2005).
- ⁶¹ Schnapper, D. (2008). *Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ: Μια σύγχρονη προσέγγιση*. (Δ. Παπαδοπούλου, Επιμ., & Ξ. Γιαταγάνας, Μεταφρ.) Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- ⁶² Green, N. L. (2004). *Οι δρόμοι της μετανάστευσης*. (Δ. Παράσνογλου, Μεταφρ.) Αθήνα: Σαββάλας.
- ⁶³ Βλ. ο. π. Huntington (2005).
- ⁶⁴ Μουσούρου, Λ. Μ. (1991). *Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: Gutenberg.
- ⁶⁵ Παπαδοπούλου Δ. στο Εργαστήριο μελέτης της μετανάστευσης & διασποράς,. (2009). *Ζητήματα κοινωνικής ένταξης μεταναστών*. (Α. Κόντης, Επιμ.) Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- ⁶⁶ Βλ. ό. π. Κοτζιάς, Ν. (2008).
- ⁶⁷ Βλ. ό. π. Κοτζιάς, Ν. (2008).
- ⁶⁸ Βλ. ό. π. Παπαδοπούλου, Δ. (2009).
- ⁶⁹ Βλ. ό. π. Κοτζιάς, Ν. (2008).
- ⁷⁰ Βλ. ό. π. Κοτζιάς, Ν. (2008).
- ⁷¹ *Enet.gr* *Ελευθεροτυπία*. Τίτλος: "Ντ. Κάμερον: Το πολυπολιτισμικό μοντέλο της κοινωνίας απέτυχε." Ανάκτηση Ιούλιος 15, 2011, από Τοποθεσία της Ελευθεροτυπίας: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=248686>
- ⁷² Μπάγκαβος, Χ., & Παπαδοπούλου, Δ. (2003). *ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ*. ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ - ΑΔΕΔΥ. ΙΝΕ.
- ⁷³ Βλ. ό. π. Μπάγκαβος, Χ., & Παπαδοπούλου, Δ. (2003).
- ⁷⁴ Μουσούρου, Λ. Μ. (1991). *Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: Gutenberg.
- ⁷⁵ Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής Ι.ΜΕ.ΠΟ. (2007). *Μεταναστευτική Πολιτική. Η Ευρωπαϊκή Εμπειρία*. (Τ. Καβουνίδη, & Χ. Ράμμος, Επιμ.) Αθήνα: Εκδόσεις ΙΜΕΠΟ.
- ⁷⁶ Βλ. ό. π. Μεταναστευτική Πολιτική. Η Ευρωπαϊκή Εμπειρία. (2007)
- ⁷⁷ Βλ. ό. π. Μεταναστευτική Πολιτική. Η Ευρωπαϊκή Εμπειρία. (2007)
- ⁷⁸ Βλ. ό. π. Μπάγκαβος, Χ., & Παπαδοπούλου, Δ. (2003).
- ⁷⁹ Βλ. ό. π. Μεταναστευτική Πολιτική. Η Ευρωπαϊκή Εμπειρία. (2007)
- ⁸⁰ Τριανταφυλλίδου, Ά., & Γρώπα, Ρ. (2009). *Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΜΕΝΗ ΕΥΡΩΠΗ*. (Χ. Χρηστίδης, Μεταφρ.) Εκδόσεις Κριτική. Επιστημονική Βιβλιοθήκη.
- ⁸¹ Brubaker, R. (2001, Ιούλιος). SelectedWorks™. Ανάκτηση Ιούλιος 22, 2011, από Τοποθεσία Web της The Berkeley Electronic Press™: <http://works.bepress.com/wrb/9/>
- ⁸² Βλ. ό. π. Τριανταφυλλίδου, Ά., & Γρώπα, Ρ. (2009).
- ⁸³ Βλ. ό. π. Κοτζιάς, Ν. (2008).
- ⁸⁴ Βλ. ό. π. Μουσούρου, Λ. Μ. (1991).
- ⁸⁵ Βλ. ό. π. Brubaker, R. (2001).
- ⁸⁶ Βλ. ό. π. Brubaker, R. (2001).
- ⁸⁷ Βλ. ό. π. Μπάγκαβος, Χ., & Παπαδοπούλου, Δ. (2003).
- ⁸⁸ Βλ. ό. π. Brubaker, R. (2001).
- ⁸⁹ Βλ. ό. π. Κοτζιάς, Ν. (2008).

4 ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ – ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ.

Οι εθνικές πολιτικές αν και διατηρούν τον πρωτεύοντα ρόλο στην διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου, δεν αρκούν όμως πάντα για την διευθέτησή του. Αυτό συμβαίνει γιατί στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, το μεταναστευτικό φαινόμενο έχει αναπόφευκτα αποκτήσει ένα περισσότερο υπερεθνικό χαρακτήρα, που απαιτεί και υπερεθνική δράση. «Πράγματι, η μετακίνηση 191 εκατομμυρίων ανθρώπων (UNDESA 2006) από ένα υπολογίσιμο αριθμό κρατών, μέσω ποικίλων προτύπων μεταναστευτικών διαδρομών, υπαγορευμένων σε μεγάλο βαθμό από τα δίκτυα παράνομης μετακίνησης και εμπορίας ανθρώπων, καθιστά την ανεπάρκεια και τις αρνητικές εξωτερικότητες της εθνικής μεταναστευτικής πολιτικής αναμενόμενες ως δεδομένες.» (Ι.ΜΕ.ΠΟ., 2008).

Υπό το πρίσμα των παραπάνω εξελίξεων, τόσο η διεθνής κοινότητα και κυρίως η Ευρωπαϊκή Ένωση, αναλαμβάνουν όλο και περισσότερο ενεργό ρόλο για τη μετανάστευση. Η συνοπτική παρουσίαση επομένως των βασικών ζητημάτων που σχετίζονται με τις διεθνείς δράσεις για τη διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου και κυρίως η μεταναστευτική πολιτική της ΕΕ, αποτελούν μια ακόμη «εισροή» δεδομένων όσον αφορά τη διαμόρφωση μιας στρατηγικής για την μεταναστευτικό.

Στόχος της παρούσης ενότητας είναι να υπάρξει μια πρώτη αξιολόγηση των εξελίξεων των «υπερεθνικών» μεταναστευτικών πολιτικών προκειμένου στην συνέχεια να προσδιοριστεί ο βαθμός συσχέτισής τους με την ελληνική πραγματικότητα αλλά και πολιτική. Μια τέτοια σύγκριση κρίνεται απαραίτητη δεδομένου ότι μια κοινή ευρωπαϊκή πολιτική για τη μετανάστευση δεν έχει σε όλες τις χώρες τα ίδια αποτελέσματα. Τις όποιες ελλείψεις/αντιθέσεις η κάθε χώρα οφείλει να τις καλύψει είτε με μια δυναμικότερη διαπραγμάτευση και προώθηση των εθνικών της θέσεων, είτε μέσα από την εθνική πολιτική της

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ

Πλήθος Διεθνών Συμβάσεων και Συμφώνων που αφορούν μετανάστες και άσυλο έχουν υπογραφεί όλα αυτά τα χρόνια. Κατά τον Κατρούγκαλο, (Κατρούγκαλος) τα σημαντικότερα διεθνή κείμενα προστασίας δικαιωμάτων των μεταναστών σε οικουμενικό επίπεδο θεωρούνται: Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για την Προστασία των Δικαιωμάτων των Μεταναστών Εργατών και των Μελών των Οικογενειών τους (1990), η Διεθνής Σύμβαση για την Εξάλειψη των Φυλετικών Διακρίσεων και, σε επίπεδο Συμβουλίου της Ευρώπης, η Συνθήκη-Πλαίσιο για την Προστασία των Εθνικών Μειονοτήτων, ο αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Νομικό Καθεστώς των Μεταναστών Εργαζομένων καθώς και η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Ιθαγένεια.

Από πλευράς περιεχομένου, τα κείμενα αυτά είτε διαμορφώνουν ένα γενικό πλαίσιο αρχών για το οποίο τα συμβαλλόμενα μέρη καλούνται να ενσωματώσουν στην εθνική τους νομοθεσία, είτε αναφέρονται στην προστασία επιμέρους δικαιωμάτων.⁹⁰ Ωστόσο η διεθνής δραστηριοποίηση στο θέμα της μετανάστευσης επικεντρώνεται κυρίως α) στην ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, β) στην προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών και των οικογενειών τους και γ) στην καταπολέμηση της παράνομης μετακίνησης και εμπορίας ανθρώπων.⁹¹

Ειδικότερα, στο πλαίσιο του Ο.Η.Ε. εκτός από το καθεστώς προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου, έχει αναπτυχθεί σημαντική δράση και για τους μετανάστες. Η Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων των Μεταναστών Εργατών και των Μελών των Οικογενειών τους^{vii} κατοχυρώνει την ίση προστασία δικαιωμάτων για «όλους τους μετανάστες εργαζόμενους και στα μέλη των οικογενειών τους χωρίς καμία διάκριση λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών ή άλλων απόψεων, εθνικής, εθνοτικής ή κοινωνικής καταγωγής, ιθαγένειας, ηλικίας, οικονομικής κατάστασης, ιδιοκτησίας, προσωπικής κατάστασης, γέννησης ή άλλου καθεστώτος».⁹² Η Σύμβαση που από την 1η Ιουλίου 2003 είναι σε ισχύ μετά την κύρωσή της από 25 κράτη,

^{vii} Υιοθετήθηκε με την από 18 Δεκεμβρίου 1990 απόφαση 45/158 της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών. Ανάκτηση από: http://www.unhcr.gr/no_cache/prostasia/nomiki-prostasia/diethneis-kai-perifereiakes-symbaseis.

έχει προκαλέσει έντονες συζητήσεις. Από τη μια πλευρά, υποστηρίζεται ότι μέσω αυτής διακηρύσσεται η αρχή της παγκοσμιοποίησης των δικαιωμάτων των μεταναστών εργαζομένων, από την άλλη όμως εκφράζονται επιφυλάξεις ως προς τον προβλεπόμενο εποπτικό μηχανισμό, ενώ παράλληλα διατηρούνται διακρίσεις στα δικαιώματα των αλλοδαπών εφόσον η προσφορά της στα θέματα της παράνομης μετανάστευσης αμφισβητείται.

Ενδεικτικές του αυξανόμενου ενδιαφέροντος του οργανισμού για τα θέματα της μετανάστευσης, κρίνονται και οι πρόσφατες δράσεις του, όπως ο ορισμός Ειδικού Εισηγητή για τα ανθρώπινα δικαιώματα των μεταναστών, η υπογραφή της Σύμβασης κατά του Οργανωμένου Εγκλήματος καθώς και η καθιέρωση ετήσιου Global Migration Forum on Development (η τρίτη σύγκληση του οποίου πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα 2009). Στις δράσεις αυτές πρέπει να προστεθεί και ο εγκαινιασμός στις 14 Νοεμβρίου 2009, του πρώτου γραφείου δικαιωμάτων του ανθρώπου του ΟΗΕ στις Βρυξέλλες. Στόχος είναι η ενίσχυση συνεργασίας ανάμεσα στους δύο οργανισμούς όσον αφορά την εφαρμογή του διεθνούς δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ειδικότερα, από πλευράς ΕΕ, προσδοκάται ότι η συνδρομή του Γραφείου θα είναι ιδιαίτερα σημαντική στην προσπάθεια των κρατών –μελών να καταπολεμήσουν μεταξύ άλλων την παραβίαση δικαιωμάτων των μεταναστών, τον ρατσισμό και τις διακρίσεις.

Σημαντικές επίσης είναι και οι δράσεις της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας^{viii} (ΔΟΕ) για την προστασία μεταναστών εργαζομένων. Αξιοσημείωτη κρίνεται ακόμη και η συνεισφορά του για την καθιέρωση διεθνών ελάχιστων προτύπων προστασίας των δικαιωμάτων των εργαζομένων. Ειδική μνεία πρέπει επίσης να γίνει στις συμβάσεις: (αναθεωρημένη) Περί μετανάστευσης για λόγους εργασίας του 1949 («Για τους μετανάστες εργάτες») και η Σύμβαση για τους μετανάστες εργαζόμενους του 1975 («Για τη μετανάστευση με παράνομες συνθήκες και την προώθηση της ισότητας ευκαιριών και μεταχείρισης των μεταναστών εργατών»). Η αρχή της οικουμενικότητας είναι κοινή και για τις δύο Συμβάσεις και καθορίζουν ένα βασικό, ένα ελάχιστο πλαίσιο οργάνωσης της μετανάστευσης καθώς και της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους στις συμβαλλόμενες χώρες.⁹³

^{viii} Η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ILO) είναι η ειδικευμένη οργάνωση του ΟΗΕ που επιδιώκει την προώθηση της κοινωνικής δικαιοσύνης και των διεθνώς αναγνωρισμένων ανθρωπίνων και εργασιακών δικαιωμάτων. Καθορίζει τα διεθνή πρότυπα εργασίας με τη μορφή συμβάσεων και συστάσεων οι οποίες ορίζουν τα ελάχιστα πρότυπα των βασικών δικαιωμάτων εργασίας. <http://www.unric.org/el/index.php/-articles/10393>.

Η μετανάστευση εμπλέκεται και στις δράσεις του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου και ειδικότερα σχετίζεται με τη Γενική Συμφωνία για το Εμπόριο των Υπηρεσιών εφόσον μέσω αυτής θεσμοθετείται ένας μηχανισμός προσωρινής μετανάστευσης εργαζομένων κυρίως στον τομέα παροχής υπηρεσιών.⁹⁴

Σε διεθνές επίπεδο δραστηριοποιείται ακόμη για θέματα μετανάστευσης, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) κυρίως μέσω της Ομάδας Εργασίας για τη Μετανάστευση. Οι οικονομικές και κοινωνικές πτυχές της μετανάστευσης καθώς και η διαχείριση της μεταναστευτικής εργασίας με στόχο την οικονομική ανάπτυξη είναι τα πεδία που δίνει βαρύτητα ο Οργανισμός. Το Διαρκές Σύστημα Εκθέσεων για τη μετανάστευση (SOREMI) είναι ένα ακόμη σημαντικό εργαλείο συλλογής και διάχυσης πληροφοριών του Οργανισμού, με στόχο την καταγραφή των εξελίξεων σε ότι αφορά τις μεταναστευτικές ροές και κρατικές πολιτικές.⁹⁵

Ουσιαστική θεωρείται τέλος και η προσφορά του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης (ΙΟΜ), που από το 1951, εργάζεται με στόχο την προώθηση της διεθνούς συνεργασίας στα μεταναστευτικά ζητήματα και κυρίως στην εφαρμογή των όσων προβλέπονται για τα δικαιώματα των μεταναστών.

ΔΡΑΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ.

Αν και σε διεθνές επίπεδο οι δράσεις για την μετανάστευση περιορίζονται σε αρχές και δικαιώματα, σε περιφερειακό επίπεδο προωθούνται πιο συγκεκριμένες πολιτικές. Πλήθος διαβουλεύσεων και διαδικασιών πραγματοποιούνται σε όλους τους περιφερειακούς οργανισμούς εξειδικεύοντας τους στόχους αλλά και τα μέσα για την διαχείριση του μεταναστευτικού. Ωστόσο, για τους σκοπούς της παρούσης εργασίας η αναφορά στους περιφερειακούς οργανισμούς θα επικεντρωθεί στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο, λόγω της άμεσης επίδρασης των δράσεων και των πολιτικών τους στη χώρα μας. Η μεγαλύτερη βαρύτητα ευλόγως, θα δοθεί στις δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ μια σύντομη αναφορά θα γίνει για το Συμβούλιο της Ευρώπης

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του ανθρώπου που υιοθετήθηκε υπό την αιγίδα του Συμβουλίου της Ευρώπης το 1950 αποτελεί ίσως ένα από τα σημαντικότερα νομοθετικά διεθνή κείμενα που προασπίζεται «συμφέροντα» ατόμων και όχι κρατών. Στο πρώτο άρθρο δηλώνεται ότι τα συμβαλλόμενα κράτη αναγνωρίζουν σε όλα ανεξαιρέτως τα πρόσωπα που είναι στη δικαιοδοσία τους, τα δικαιώματα και ελευθερίες της Σύμβασης.⁹⁶ Αν και δεν γίνεται άμεση αναφορά σε μετανάστες, η Σύμβαση επηρεάζει αποφασιστικά τις μεταναστευτικές πρακτικές των συμβαλλόμενων κρατών. Για παράδειγμα, ενώ δεν κατοχυρώνεται το δικαίωμα εισόδου σε εθνικό έδαφος, εντούτοις η άρνηση εισόδου μπορεί να σημαίνει την προσβολή άλλων βασικών δικαιωμάτων των αλλοδαπών, όπως το δικαίωμα στην οικογενειακή ζωή. Αντίθετη προς τη Συνθήκη κρίνεται ακόμη και η κάθε είδους ρατσιστική μεταναστευτική πρακτική. Σημαντική για τα δικαιώματα των μεταναστών θεωρείται και η υιοθέτηση του 12ου πρωτοκόλλου της Σύμβασης.⁹⁷

ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΝΩΣΗ

Παρόλο που η μετανάστευση δεν περιλαμβανόταν στην ατζέντα των πολιτικών προτεραιοτήτων της ΕΕ, σήμερα αναμφισβήτητα οι σημαντικότερες ρυθμίσεις περί των μεταναστευτικών ζητημάτων σε συλλογικό πλαίσιο προωθούνται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Θεωρούμενη αρχικά, ως συμπληρωματική διάσταση της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων εντός του εσωτερικού της, έκανε την εμφάνιση του από το πρώτα χρόνια δημιουργίας της, ένα στοιχειώδες ρυθμιστικό πλαίσιο το οποίο με την πάροδο του χρόνου απέκτησε τη δική του ξεχωριστή οντότητα.

Εν αντιθέσει, με την συγκρατημένη αισιοδοξία για την αποτελεσματικότητα των διεθνών δράσεων για τη μετανάστευση, το παραγόμενο δίκαιο της ΕΕ κινείται σε πιο δυναμική τροχιά. Ειδικότερα, για την περίπτωση των κρατών –μελών της Ε.Ε. α) η αισθητή «υπερεθνική» διάσταση του μεταναστευτικού φαινομένου λόγω του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου, β) ο έντονος βαθμός αλληλεξάρτησης των μεταναστευτικών πολιτικών των κρατών – μελών, εφόσον «μια πολύ περιοριστική μεταναστευτική πολιτική π.χ. ενός κράτους-μέλους, μπορεί να επηρεάσει τις μεταναστευτικές ροές στα γειτονικά κράτη ή και μια

διαδικασία νομιμοποίησης να επιτρέψει στους νομιμοποιηθέντες σε ένα κράτος-μέλος να κινηθούν εύκολα σε άλλη κράτη-μέλη» (Μαραβέγιας & Τσινισιζέλης, 2007) και γ) η σταδιακή μετατροπή των περισσότερων κρατών σε χώρες υποδοχής, είναι μερικές από τις συνιστώσες που έδωσαν ώθηση στη λήψη μέτρων σε κοινοτικό επίπεδο. Στα δεδομένα αυτά έρχεται πρόσφατα να προστεθεί και μια ακόμη παράμετρος: οι εξεγέρσεις στον αραβικό κόσμο και η έντονη ανησυχία για την εμφάνιση ενός νέου μαζικού μεταναστευτικού κύματος από τις χώρες της Βόρειας Αφρικής.^{ix}

Υπό την πίεση των συνθηκών, η διακρατική συνεργασία στα θέματα μετανάστευσης που κυριαρχούσε μέχρι και τη δεκαετία του '90, κρίθηκε ανεπαρκής για την αποτελεσματική διαχείριση του φαινομένου. Η ανάγκη για περισσότερη εναρμόνιση των εθνικών μεταναστευτικών πολιτικών αποτυπώθηκε στη Συνθήκη του Άμστερνταμ (τέθηκε σε ισχύ από 1η Μαΐου 1999), με τη δέσμευση των κρατών-μελών να παραχωρήσουν αποφασιστική αρμοδιότητα για σειρά θεμάτων στα κοινοτικά όργανα.⁹⁸ Η «σταδιακή οικοδόμηση ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαίου, όπως και [η] εναρμόνιση των πολιτικών των κρατών που συμμετέχουν στους τομείς του δικαίου, του ασύλου, της μετανάστευσης και του ελέγχου των εξωτερικών συνόρων» (Βαρβιτσιώτης) τίθενται ως στόχος για την επόμενη πενταετία.

Έκτοτε, σειρά πολλών και παράλληλων δράσεων έλαβαν χώρα για την διαχείριση του μεταναστευτικού σε επίπεδο ΕΕ. Στη Σύνοδο Κορυφής στο Τάμπερε της Φιλανδίας (1999) συμφωνήθηκε η αξιοποίηση όλων των δυνατοτήτων της Συνθήκης του Άμστερνταμ για την μετατροπή της ΕΕ σε ένα χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης. Στη Συνθήκη της Νίκαιας διακηρύσσεται ο Χάρτης Θεμελιωδών δικαιωμάτων της ΕΕ, ενώ ακολουθούν τα Συμβούλια του Λάακεν (2001), της Σεβίλλης (2002) της Θεσσαλονίκης (2003), τα οποία ασχολήθηκαν με διάφορες πτυχές του μεταναστευτικού.⁹⁹ Στο Συμβούλιο της Χάγης επιβεβαιώνεται «η προτεραιότητα της ανάπτυξης ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης» και υιοθετείται το ομώνυμο 5ετές Πρόγραμμα (2005-2009) ως συνέχεια του αντίστοιχου προγράμματος του Τάμπερε. Στα ευρωπαϊκά Συμβούλια του 2005 και 2006 αναγνωρίζεται η ανάγκη για μια παγκόσμια προσέγγιση της Μετανάστευσης.¹⁰⁰ Το 2008 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εγκρίνει το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το

^{ix} Οι εξελίξεις αυτές υποχρέωσαν, την Επιτροπή, τα μέλη της επιτροπής Πολιτικών Ελευθεριών, τη Frontex και την ουγγρική προεδρία, σε έκτακτη συνεδρίαση (1^η Μαρτίου 2011) με θέμα τις δυνατότητες που έχει η Ευρώπη να αντιμετωπίσει ένα πιθανό μεταναστευτικό κύμα από τις χώρες της βορείου Αφρικής, ενώ έντονος προβληματισμός εκφράστηκε ως προς το μέλλον των πολιτικών μετανάστευσης και ασύλου. Από: <http://www.europarl.europa.eu/>

Άσυλο, μέσω του οποίου η ΕΕ αναλαμβάνει «πέντε θεμελιώδεις δεσμεύσεις». Αυτές αφορούν την οργάνωση της νόμιμης μετανάστευσης, την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης, ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των συνοριακών ελέγχων, συγκρότηση της Ευρώπης ως χώρου ασύλου, και τέλος δημιουργία σφαιρικής εταιρικής σχέσης με τις χώρες καταγωγής. Η μετουσίωσή τους σε συγκεκριμένες δράσεις και μέτρα πραγματοποιείται από το 5ετές πρόγραμμα της Στοκχόλμης (2010-2014) που διαδέχθηκε τα δύο προηγούμενα.¹⁰¹

Με αυτόν τον τρόπο, διαμορφώθηκε ένα τεράστιο σύνολο αποφάσεων, κανόνων, και οδηγιών, με στόχο τη διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου το οποίο συγκεντρώνει τα εξής χαρακτηριστικά:

Πρώτον, η διαμορφωθείσα μεταναστευτική πολιτική της ΕΕ δεν αποτελεί ένα ενιαίο σύνολο αρχών αλλά είναι επιμερισμένο σε ξεχωριστές θεματικές.¹⁰² Οι τρεις πρώτοι άξονες ρυθμίζουν τις μεταναστευτικές ροές, ενώ ο τελευταίος αφορά ζητήματα ενσωμάτωσης των ήδη εγκατεστημένων μεταναστών.

- Έλεγχο στα σύνορα,
- Καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης, η οποία υποδιαιρείται σε αστυνομικά μετρά, και πολιτικά μέτρα εξωτερικής, εμπορικής και αναπτυξιακής πολιτικής.
- Συνθήκες/προϋποθέσεις και κριτήρια για τη διαμονή/παραμονή, μικρής ή μακρότερης διάρκειας, οι οποίες, με τη σειρά τους, χωρίζονται σε ενότητες, ανάλογα με το λόγο εισόδου και διαμονής/παραμονής στη χώρα.
- Μέτρα ένταξης των μεταναστών στην κοινωνία υποδοχής.

Επιπρόσθετα, εμφανίζει διάφορους βαθμούς «κοινοτικοποίησης» ως προς τους επιμέρους άξονες πολιτικής της. Κοινή διαπίστωση είναι ότι η ΕΕ δίνει περισσότερο έμφαση στα θέματα που αφορούν τον έλεγχο των συνόρων και τις θεωρήσεις εισόδου. «Τα μέτρα καθώς και τα κονδύλια που απονέμονται στον έλεγχο των συνόρων, δικαιολογούν την έκφραση 'φρούριο' που χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο στην επιστημονική βιβλιογραφία της μετανάστευσης της Ευρώπης».¹⁰³

Ως προς την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης, οι δράσεις της ΕΕ έχουν κατά κύριο λόγο κατασταλατικό χαρακτήρα,¹⁰⁴ κυρίως μέσα από τον έλεγχο των μεταναστευτικών

ρών, γεγονός που επισύρει την κριτική πολλών μελετητών ότι αποτελεί παράπλευρη δράση των πολιτικών για την οικονομική μετανάστευση και πολιτογράφηση. Ωστόσο, η επιτυχής διαχείριση και αντιμετώπισή της συνδέεται άμεσα με την αποτελεσματικότητα των άλλων πολιτικών.¹⁰⁵ Αυτός ο άξονας πολιτικής «βρίσκεται στο σημείο τομής των τριών πυλώνων της ΕΕ, καθιστά δε εμφανή το δισυπόστατο χαρακτήρα του Χώρου Ελευθερίας, Ασφάλειας και Δικαιοσύνης ως προς τα μέσα επίτευξής του» (Σαμπατάκου, 2010).

Πολυπληθείς, είναι οι αποφάσεις και οι οδηγίες που αφορούν τις ρυθμίσεις της νόμιμης εισόδου των μεταναστών. Στις πολιτικές αυτές, εμπλέκονται ανθρώπινα δικαιώματα, υποχρεώσεις που απορρέουν από διεθνείς /διμερείς συμφωνίες, εξυπηρέτηση ευρύτερων στόχων όπως είναι η οικονομική ανάπτυξη, η ανταγωνιστικότητα, οι δημογραφικές εξελίξεις, ενώ όλα αυτά θα πρέπει να έχουν αντίκρισμα στις θεμελιώδεις αρχές της ενιαίας αγοράς και της ελεύθερης μετακίνησης.¹⁰⁶

Τέλος, τα ζητήματα ένταξης εμφανίζουν το λιγότερο βαθμό «κοινοτικοποίησης». Ωστόσο τη τελευταία δεκαετία όλο και περισσότερο υιοθετούνται πολιτικές με κοινοτικό χαρακτήρα. Ο γενικός προσανατολισμός της Ε.Ε., αναμενόμενο εξάλλου και από την ίδια τη φύση του οργανισμού, είναι η προώθηση μιας «κοσμοπολιτικής» αντίληψης των δικαιωμάτων προωθώντας την έννοια της Ευρωπαϊκής Ιθαγένειας. Στο πλαίσιο αυτό όσον αφορά τους μετανάστες, επιδιώκει να διασφαλίσει τη δίκαιη μεταχείριση όλων των υπηκόων τρίτων χωρών, και σε μεταγενέστερο στάδιο την εξομίωσή των δικαιωμάτων τους με τα κοινωνικά και πολιτικά δικαιώματα των πολιτών της ΕΕ.¹⁰⁷

Όσον αφορά τη γενική αξιολόγηση της Μεταναστευτικής Πολιτικής της ΕΕ, οι κρίσεις και επικρίσεις που έχει δεχτεί, είναι αρκετές και κυρίως προέρχεται από το γεγονός ότι σε εθνικό επίπεδο τα χαρακτηριστικά των μεταναστευτικών ροών αλλά και τα προβλήματα που αναφύονται είναι διαφορετικής φύσεως και έντασης. Το αποτέλεσμα είναι να διαπιστώνεται συχνά η μη εφαρμογή των κοινοτικών δράσεων από τα κράτη-μέλη ή η καθυστερημένη υιοθέτησή τους. Αλλά και κατά τη διαμόρφωση της κοινής πολιτικής για τη μετανάστευση δεν παρατηρείται ενιαία προσέγγιση, με αποτέλεσμα οι τελικές αποφάσεις να χαρακτηρίζονται από πολλούς, αδιαφανείς και άδικες, εφόσον δεν προωθείται ένας καταμερισμός βαρών στη λογική των αρχών της αλληλεγγύης. Η κρίση αξιοπιστίας τόσο κατά τη διαμόρφωση όσο και την εκτέλεση των συμφωνηθέντων από όλα τα μέλη είναι το βασικότερο μειονέκτημά της. Ως η ελάχιστη προϋπόθεση, που θα πρέπει να ικανοποιηθεί, εφόσον υπάρχει η αξίωση για τη δημιουργία μιας πράγματι Κοινής Μεταναστευτικής Πολιτικής, είναι η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης όλων των εμπλεκόμενων μερών. Μια

μεταναστευτική πολιτική που θα στηρίζεται σε κοινούς άξονες πολιτικής αλλά με δυνατότητα εξειδίκευσης σε εθνικό επίπεδο θα αύξανε τους βαθμούς ελευθερίας των εθνικών πολιτικών και ίσως άμβλυε τις αντιθέσεις.¹⁰⁸

⁹⁰ Σιταρόπουλος, Ν. (2003). *Η προστασία από την Ελλάδα θεμελιωδών δικαιωμάτων των αλλοδαπών μέσα από το πρίσμα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*. . Ανάκτηση Αύγουστος 2, 2011, από ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ: Διμηνιαία Επιθεώρηση Συνταγματικής Θεωρίας και Πράξης; <http://tosyntagma.ant-sakkoulas.gr/afieromata/item.php?id=844>

⁹¹ Ι.ΜΕ.ΠΟ. (2008). *Μετανάστευση στην Ελλάδα: Εμπειρίες - Πολιτικές - Προοπτικές. Τόμος Α'*. (Τ. Καβουνίδη, Α. Κόντης, Θ. Λιανός, & Ρ. Φακιολάς, Επιμ.) Ανάκτηση Απρίλιος 3, 2011, από Τοποθεσία του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής; http://www.imerpo.gr/ClientFiles/documents/Tomos_A.pdf

⁹² Διεθνής Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων των Μεταναστών Εργαζομένων και των Μελών των Οικογενειών τους.

⁹³ ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ. (n.d.). *ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ*. (Ν. Σιταρόπουλος, Επιμ.) Ανάκτηση Αύγουστος 1, 2011, από <http://www.inegsee.gr/equal/equal2/nomothesia/diethnis>

⁹⁴ Βλ. ό. π. Ι.ΜΕ.ΠΟ. (2008). *Τόμος Α'*

⁹⁵ Βλ. ό. π. Ι.ΜΕ.ΠΟ. (2008). *Τόμος Α'*

⁹⁶ Βλ. ό. π. Σιταρόπουλος, Ν. (2003).

⁹⁷ Βλ. ό. π. Κατρούγκαλος, Γ

⁹⁸ Βαρβιτσιώτη, Ι. (n.d.). *Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ*. Ανάκτηση Αύγουστος 3, 2011, από Group of the European People's Party © EPP Group, 2007-2022: <http://www.eppgroup.eu/Activities/docs/immigration-policy-el.pdf>

⁹⁹ Σαμπατάκου, Ε.-Α. (2010). *Ερμηνεύοντας την εξέλιξη της Κοινής Μεταναστευτικής Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Εκδόσεις Παπαζήση.

¹⁰⁰ *Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΕ*. (n.d.). Ανάκτηση Ιούλιος 29, 2011, από First steps to DE, IT, GR. Autonomous Learning for immigrants: <http://www.firststeps-project.eu/web/content.asp?lng=gr&parent=POLICY&section=Comprehensive>

¹⁰¹ Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο. Ανάκτηση από τοποθεσία του Υπουργείου Εσωτερικών. www.ypes.gr

¹⁰² Vprc. *Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΥΡΙΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ, ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΟΔΗΓΙΕΣ*. Ο Ξένιος Δίας Έργο: Οι διαστάσεις της ξενοφοβίας και η προώθηση πολυ-πολιτισμικών προτύπων.

¹⁰³ Βλ. ό. π. Vprc.

¹⁰⁴ Μαραβέγιας, Ν., & Τσινιζέλης, Μ. (Επιμ.). (2007). *Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση. Οργάνωση και Πολιτικές 50 χρόνια*. Εκδόσεις Θεμέλιο. Βιβλιοθήκη Ευρωπαϊκών Θεμάτων.

¹⁰⁵ Βλ. ό. π. Σαμπατάκου, Ε.-Α. (2010).

¹⁰⁶ Βλ. ό. π. Σαμπατάκου, Ε.-Α. (2010).

¹⁰⁷ Βλ. ό.π. Μαραβέγιας, Ν., & Τσινιζέλης, Μ. (Επιμ.). (2007).

¹⁰⁸ Βλ. ό.π. Βαρβιτσιώτη, Ι.

5. Η ΕΛΛΑΔΑ ΩΣ ΧΩΡΑ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ

Οι διασκορπισμένοι 4 με 6 εκατομμύρια Έλληνες σε 92 χώρες, πιστοποιούν ότι, η Ελλάδα ήταν παραδοσιακά μια χώρα προέλευσης μεταναστών. Ακολουθώντας τις γενικές μεταναστευτικές ροές, κύματα μεταναστών εγκαταστάθηκαν σε Η.Π.Α., Αυστραλία, Καναδά, Γερμανία, κοκ. Ακόμη και σήμερα, αν και το φαινόμενο βρίσκεται σε ύφεση, οι Έλληνες εξακολουθούν να αναζητούν την τύχη τους παντού ανά την υφήλιο.¹⁰⁹

Πίνακας 1: Μεταναστευτικά Ρεύματα και ελληνική κοινωνία.

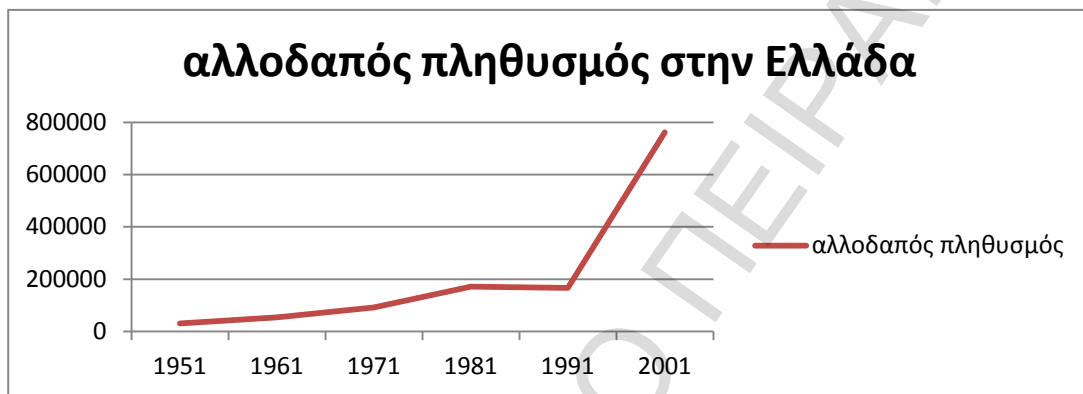
1900-1920	Έντονο μεταναστευτικό ρεύμα προς ΗΠΑ, Καναδά
1920-1955	Φυσιολογική μεταναστευτική κίνηση των Ελλήνων
1955-1959	Νέο μεταναστευτικό ρεύμα Ελλήνων προς άλλες χώρες
1960-1974	Εκρηκτικό ρεύμα των Ελλήνων προς Γερμανία, Αυστραλία και ΗΠΑ (κυρίως)
1974-1980	Αρχίζει το μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ελλάδα απασχόλησης
1981-1988	Παρατηρείται έντονο μεταναστευτικό ρεύμα με τη μορφή της παράνομης απασχόλησης
1988-1991	Υπερβολική αύξηση των ξένων παράνομα απασχολούμενων που υπολογίζονται πλέον σε 300,000
1991-2001	Έκρηξη αλλοδαπού πληθυσμού στην Ελλάδα, που σύμφωνα με την ΕΣΥΕ ανέρχεται στις 761813

Πηγή Σούλης Σ. στο (Χλέτσος και συν., 2005). Στοιχεία τελευταίας σειράς ΕΣΥΕ, επεξεργασία της γραφούσης.

Από τη δεκαετία του '90 όμως το ισοζύγιο μεταναστευτικής ροής αντιστρέφεται. Οι μεταναστευτικές εκροές μειώνονται σημαντικά, ενώ για πρώτη φορά στην ιστορία του σύγχρονου ελληνισμού μεγάλα κύματα μεταναστών καταφθάνουν στη χώρα. Η Ελλάδα αποκτά πλέον τον χαρακτήρα της χώρας προορισμού και έρχεται αντιμέτωπη με το μεταναστευτικό φαινόμενο από διαφορετική αυτή τη φορά οπτική γωνία.

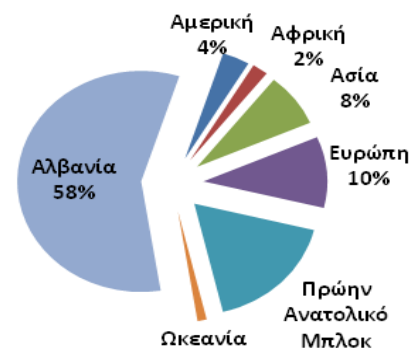
ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΕΣ ΕΙΣΡΟΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Αν και η Ελλάδα, μόλις πρόσφατα χαρακτηρίστηκε ως χώρα προορισμού, οικονομικοί μετανάστες από την Αίγυπτο και το Πακιστάν είχαν ήδη από τη δεκαετία του '70 εγκατασταθεί στη χώρα.¹¹⁰ Στην γενική απογραφή του 1991, καταγράφονται περίπου 200.000 μετανάστες, αποτελώντας κάτι λιγότερο από το 2% του συνολικού πληθυσμού της χώρας.

Εντούτοις, η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων της Κεντροανατολικής Ευρώπης, αλλά και οι διάδοχες διευρύνσεις της Ε.Ε., θεωρούνται οι βασικές παράμετροι που διαμόρφωσαν τις κύριες μεταναστευτικές εισροές στην Ελλάδα. Αποτέλεσμα των εξελίξεων αυτών, ήταν η Ελλάδα, τη διετία 1992-1993 να δεχθεί το μεγαλύτερο μεταναστευτικό κύμα στην σύγχρονη ιστορία της. Έκτοτε, οι μεταναστευτικές εισροές, αν και εμφανώς με μικρότερη ένταση, εξακολουθούν να διατηρούν τη δυναμική τους, διαγράφοντας ιστορία είκοσι και πλέον ετών.

Σε γενικές γραμμές η προέλευση του αλλοδαπού πληθυσμού που εισήλθε αρχικά στη χώρα προερχόταν κυρίως από τις γειτονικές βαλκανικές χώρες, από αλλοδαπούς που ζήτησαν πολιτικό άσυλο, από Έλληνες ομογενείς κυρίως από την πρώην ΕΣΔΔ, από αλλοδαπούς της ΕΕ, από Αφρικανικές χώρες, καθώς και από χώρες της Ασίας.¹¹¹ Στο διάγραμμα 1, απεικονίζεται η σύνθεση του μεταναστευτικού πληθυσμού ανά ήπειρο. Αξίζει να αναφερθεί ότι οι χώρες προέλευσης που έχουν επίσημα καταγραφεί ξεπερνούν τις 200.

Διάγραμμα 1: Ποσοστιαία κατανομή ξένου πληθυσμού στην Ελλάδα. Πηγή: Στοιχεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, με βάση την απογραφή του 2001.

Όμως παρά τις πολλαπλές χώρες προέλευσης και σε αντίθεση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης, στην Ελλάδα καταγράφεται η υπεροχή μία μόνο εθνικότητας στο σύνολο των μεταναστών της, αυτής της Αλβανικής. Η κατάρρευση του πολιτικού-οικονομικού της συστήματος το 1990 και η αναγκαστική έξοδος από την απομονωτική πολιτική των τελευταίων 45 χρόνων ανάγκασαν το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της να αποδημήσει.¹¹² Ακολουθεί Βουλγαρία, Γεωργία και Ρουμανία, αν και τα ποσοστά συμμετοχής τους, στον συνολικό αλλοδαπό πληθυσμό υπολείπονται κατά πολύ, από αυτόν της Αλβανίας. Στον πίνακα που ακολουθεί καταγράφονται οι δέκα πρώτες χώρες από άποψη μεταναστών στην Ελλάδα.^x

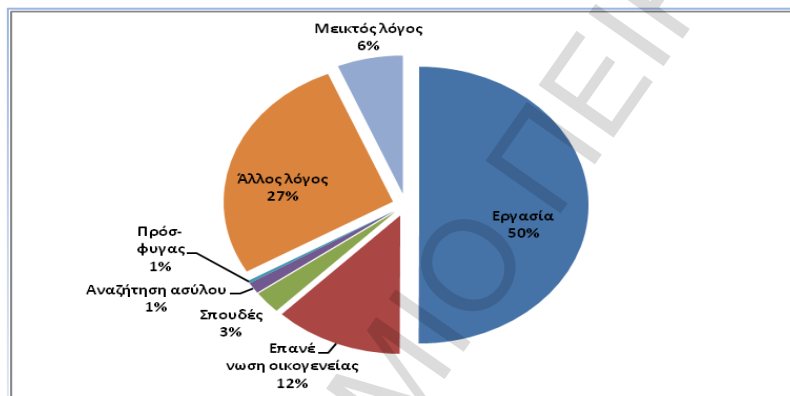
Πίνακας 2:10 πρώτες χώρες με το μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής στον μεταναστευτικό πληθυσμό της Ελλάδας. Πηγή: Στοιχεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, με βάση την απογραφή του 2001. Επεξεργασία της γραφούσης.

Χώρα	Πληθυσμός	Ποσοστό επί του συνολικού αλλοδαπού πληθυσμού
Αλβανία	438036	57,50%
Βουλγαρία	35104	4,61%
Γεωργία	22875	3,00%
Ρουμανία	21994	2,89%
Η.Π.Α	18140	2,38%
Ρωσική Ομοσπ.	17535	2,30%
Κύπρος	17426	2,29%
Ουκρανία	13616	1,79%
Ηνωμένο Βασίλειο	13196	1,73%
Πολωνία	12831	1,68%
ΣΥΝΟΛΟ ΕΛΛΑΔΟΣ	761813	100%

^x Σύμφωνα με έρευνα του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής, οι μετανάστες στην Ελλάδα είναι περισσότεροι από τα στοιχεία που δίνει η απογραφή του 2001, κυρίως λόγω του ότι οι μετρήσεις έγιναν πριν την εφαρμογή του δεύτερου προγράμματος νομιμοποίησης σύμφωνα με τον νόμο 2910/2001. Οι εκτιμήσεις του Ινστιτούτου ανέρχονται σε 1.100.100-1.200.000 μετανάστες έναντι των 761.813 που έδωσε η απογραφή.

Σημαντική διαφοροποίηση παρατηρείται και όσον αφορά τους λόγους εγκατάστασης στην Ελλάδα, σε σχέση με αυτούς που ισχύουν για τα νεώτερα μεταναστευτικά ρεύματα της Δυτικής Ευρώπης και που οφείλονται κυρίως στους αιτούντες άσυλο και την οικογενειακή επανένωση. Οι περισσότεροι αλλοδαποί, καταφθάνουν στην Ελλάδα, για αναζήτηση εργασίας και ελλείπει ειδικών συμφωνιών για εισροή εργατικού δυναμικού, η πλειοψηφία αυτών είναι μη κανονικοί μετανάστες (λαθρομετανάστες). Αρκετές είναι και οι περιπτώσεις των αλλοδαπών, που προκειμένου να μεταβούν σε άλλες χώρες, κυρίως της Ε.Ε., χρησιμοποιούν την Ελλάδα ως χώρα διέλευσης.¹¹³

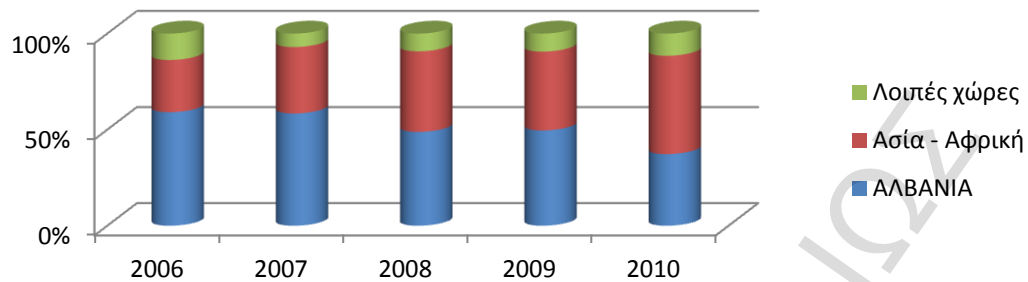
Πίνακας 3: Λόγοι εγκατάστασης στην Ελλάδα. Πηγή: Στοιχεία Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, με βάση την απογραφή του 2001. Επεξεργασία της γραφούσης

Τέλος, όσον αφορά την ηλικιακή σύνθεση των μεταναστών, διαπιστώνεται μεγαλύτερη συγκέντρωση στις παραγωγικές ηλικίες, με υψηλότερες αναλογίες στις νεανικές ομάδες, ενώ τα ποσοστά γυναικών και ανδρών βρίσκονται σε σχετική ισορροπία, με ελαφρύ προβάδισμα των τελευταίων, αν και η κατανομή κατά φύλο διαφέρει σημαντικά ανάμεσα στις διάφορες εθνικές ομάδες.¹¹⁴

Ωστόσο, οι πρόσφατες εξελίξεις αναδεικνύουν την εμφάνιση ενός νέου κύματος μεταναστών, το οποίο προέρχεται κυρίως από χώρες της Αφρικής και της Ασίας. Αν και μέχρι στιγμής τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν ότι πρόκειται για μικρές ομάδες στο σύνολο του πληθυσμού, οι ανεπίσημες εκτιμήσεις αποδίδουν εντελώς διαφορετική εικόνα. Βασικός λόγος για την αναντιστοιχία αυτή είναι κυρίως ότι η πλειοψηφία αυτών εισέρχεται ή/και διαμένει στη χώρα παράνομα, οπότε και περνούν «απαρατήρητοι».¹¹⁵ Υπολογίζεται ότι αυτή την στιγμή υπάρχουν περίπου 350.000 παράνομοι μετανάστες ενώ καθημερινά εισέρχονται στη χώρα 250-300 άτομα παράνομα, κυρίως μέσω του ποταμού Έβρου αλλά και από τα παράλια της Τουρκίας στα ελληνικά νησιά. Στα μεγέθη αυτά πρέπει να προστεθούν και οι χιλιάδες επιστροφές παράνομων μεταναστών, που μπόρεσαν και

πέρασαν σε άλλες χώρες της Ε.Ε. μέσω της Ελλάδας και οι οποίοι πρέπει να επιστραφούν, βάσει του Κανονισμού Δουβλίνο II.

Διάγραμμα 2: Ποσοστιαία κατανομή συλλήψεων αλλοδαπών για παράνομη είσοδο και παραμονή στην Ελλάδα. Πηγή : Ελληνική Αστυνομία. Επεξεργασία της γραφούσης.

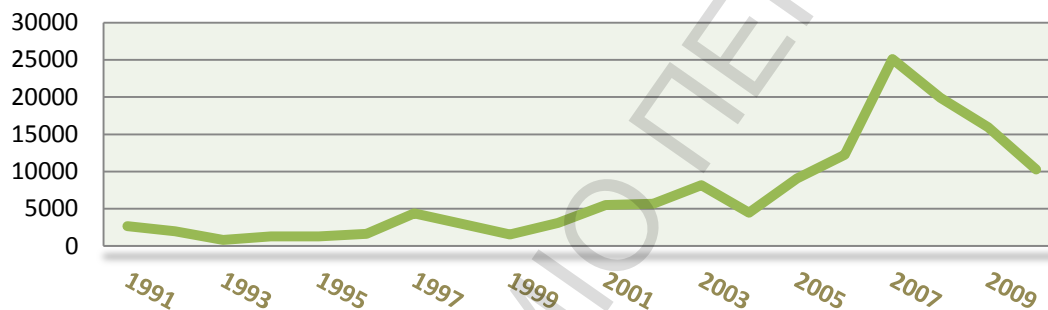
Σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας όσον αφορά συλλήψεις αλλοδαπών για παράνομη είσοδο και παραμονή στην Ελλάδα, το 2010, 132.524 άτομα δεν διέθεταν τα απαραίτητα έγγραφα για είσοδο και παραμονή στη χώρα. Στον πίνακα που ακολουθεί καταγράφονται οι χώρες με τα υψηλότερα ποσοστά που εμφανίζουν την τελευταία πενταετία. Οι Αλβανοί εξακολουθούν να διατηρούν την «πρωτιά» τους στον αλλοδαπό πληθυσμό, από την άλλη πλευρά όμως γίνεται εμφανές ότι οι μεταναστευτικές εισροές εμπλουτίζονται από χώρες που παραδοσιακά δεν θεωρούσαν την Ελλάδα ως χώρα προορισμού.

	2006	2007	2008	2009	2010
ΑΛΒΑΝΙΑ	57466	66818	72454	63563	50175
ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ	5260	12549	25577	17828	28299
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	3350	2834	5512	4854	8830
ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	2847	5135	4593	10763	7561
ΑΛΓΕΡΙΑ	361	84	224	329	7336
ΣΟΜΑΛΙΑ	2618	3656	6713	7710	6525
ΙΡΑΚ	8157	12549	15940	7662	4968
ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	1824	721	1655	1443	3264
Υπόλοιποι	13356	8018	13669	11993	15566
Σύνολο	95239	112364	146337	126145	132524

Πίνακας 4: Πηγή Ελληνική Αστυνομία. Επεξεργασία της γραφούσης.

Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας ως πύλη εισόδου στην ΕΕ αποτελεί τον βασικότερο παράγοντα προσέλκυσης για όσους μεταναστεύουν από τις χώρες αυτές. «Η Τουρκία αναφέρεται συχνά, ως η κατεξοχήν χώρα διέλευσης για τους ασιάτες παράνομους μετανάστες, με προορισμό την ΕΕ/Ελλάδα» (Izduygu και Τόκτας, 2002, Baldwin-Edwards, 2006 στο Τριανταφύλλου & Μαρούκης, 2010). Από τον τρόπο εισόδου στη χώρα, κυρίως μέσω της παράνομης εισόδου, οι λόγοι εγκατάστασης αφορούν πρωτίστως την αναζήτηση εργασίας. Όμως, μπροστά στον κίνδυνο της απέλασης, όλο και περισσότεροι μετανάστες, υποβάλλουν αίτηση για άσυλο, ακόμη και αν γνωρίζουν ότι είναι δύσκολο να τους αναγνωριστεί η ιδιότητα του πρόσφυγα.¹¹⁶

α' βάθμιες αιτήσεις ασύλου

Διάγραμμα 3: α' βάθμιες αιτήσεις ασύλου. Πηγή: Στοιχεία όπως παρέχονται επίσημα στην Ύπατη Αρμοστεία από τις Ελληνικές Αρχές. Επεξεργασία της γραφούσης

Συνοψίζοντας, στα είκοσι χρόνια μεταναστευτικής εμπειρίας της Ελλάδας τα βασικά χαρακτηριστικά του μεταναστευτικού φαινομένου είναι τα ακόλουθα:

Απότομη εισροή μεταναστών σε σύντομο χρονικό διάστημα

Μοναδική χώρα που κυριαρχεί μία μόνο εθνικότητα, και μάλιστα πλειοψηφεί σημαντικά στον αλλοδαπό πληθυσμό.

Ύπαρξη πάρα πολλών εθνικοτήτων μέσα στον αλλοδαπό πληθυσμό.

Απότομη εισροή μεταναστών: διαμόρφωση α' κύματος

Εμφάνιση νέου μεταναστευτικού κύματος

Η πλειοψηφία των μεταναστών εισέρχονται στη χώρα παράνομα.

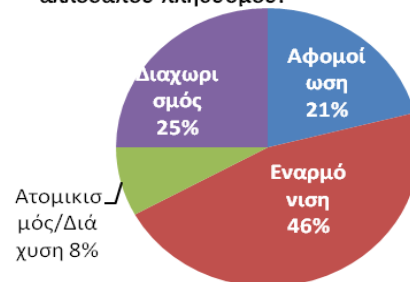
Η Ελλάδα δεν ήταν προετοιμασμένη, ούτε είχε ανάλογη εμπειρία ως χώρα υποδοχής.

Η ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Κοινή διαπίστωση είναι ότι η Ελλάδα βρέθηκε εξ απήνης με την απότομη εισροή χιλιάδων ανθρώπων που ήρθαν στη χώρα μας για μια καλύτερη ζωή. Το μεγαλύτερο όμως πρόβλημα ήταν ότι, και εξακολουθεί να είναι, η πλειοψηφία αυτών ήρθε στη χώρα παράνομα. «Όσο περισσότερο λαθραία η μετανάστευση, τόσο δυσκολότερο είναι για τη χώρα υποδοχής να έχει συνολική εποπτεία του πληθυσμού, των αναγκών του και των κινδύνων που πιθανόν ελλοχεύουν. Τόσο πιο δύσκολο, επίσης να οργανώσει προγράμματα ένταξης και να στηρίξει ένα μεταναστευτικό πληθυσμό που παραμένει 'αόρατος'» (Ι.ΜΕ.ΠΟ. 2008).

Εν απουσία οποιασδήποτε ενταξιακής πολιτικής, η ενσωμάτωση στην κοινωνία υποδοχής για μεγάλο χρονικό διάστημα λειτούργησε αυτόματα, κυρίως από τη στάση των ίδιων των μεταναστών.¹¹⁷ Στη διαδικασία αυτή, μεταξύ άλλων, σημαντικό ρόλο φαίνεται να έχουν το νομικό καθεστώς, το φύλο, η καταγωγή και η γενιά.¹¹⁸ Σε έρευνα που έγινε για λογαριασμό της Παγκόσμιας Τράπεζας, από τον Τομέα Ψυχολογίας και το Κέντρο Διαπολιτισμικής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής, σχετικά με τον επιπολιτισμό των μεταναστών στην Ελλάδα, συμπεραίνεται ότι η πλειοψηφία των μεταναστών προτίμησαν να ακολουθήσουν τακτικές εναρμόνισης /αφομοίωση.¹¹⁹ Η τυπολογία βασίζεται στο μοντέλο επιπολιτισμού, που ανέπτυξε ο Berry, και τα συμπεράσματα απεικονίζονται στα διαγράμματα που ακολουθούν.

Ποσοστιαία κατανομή τακτικών προσαρμογής στο σύνολο του αλλοδαπού πληθυσμού.

Ωστόσο, η εθνικότητα φαίνεται να κατέχει τον πρωτεύοντα ρόλο όσον αφορά τις τακτικές προσαρμογής των αλλοδαπών. Σύμφωνα με τη Τριανταφύλλου, το πρώτο μεταναστευτικό κύμα προς την Ελλάδα, παρότι προκάλεσε κραδασμούς – ξάφνιασμα, σπασμωδικές αντιδράσεις, μεμονωμένα επεισόδια ξενοφοβίας– κατέληξε σε σχετική κοινωνική ειρήνη: οι μετανάστες –Αλβανοί και Ανατολικοευρωπαίοι– «έμοιαζαν» με τους Έλληνες, προέρχονταν από συγγενικούς πολιτισμούς· μεγάλο τους μέρος όχι μόνον δεν είχε «επιθετική» θρησκεία, δεν είχε καθόλου θρησκεία. Οι ενδείξεις για το δεύτερο μεταναστευτικό κύμα, όσον αφορά τη διαδικασία ενσωμάτωσής τους φαίνεται να

Πηγή: Ι.ΜΕ.ΠΟ. (2008). Τόμος Β'. Επεξεργασία της

διαφέρουν σημαντικά από το πρώτο. Ειδικότερα, το πρόβλημα εντοπίζεται, όπως συμβαίνει και στην υπόλοιπη Ευρώπη, με τους «Αφρικανούς και τους Άραβες, κυρίως όταν είναι ή 'φαίνονται' μουσουλμάνοι» (Τριανταφύλλου Σ.). Προφανώς, η συσχέτιση της προσαρμογής με τη χώρα προέλευσης δεν σημαίνει ότι έχει να κάνει με γενετικούς παράγοντες. Όσο μεγαλύτερες οι πολιτισμικές διαφορές ανάμεσα σε διαφορετικές ομάδες, τόσο περισσότερο δύσκολη είναι η συνύπαρξη και επαφή ανάμεσά τους.¹²⁰ Σε παρόμοια συμπεράσματα φαίνεται να καταλήγει και η παραπάνω έρευνα. Τα υψηλότερα ποσοστά εναρμόνισης/αφομοίωσης προέρχονται από τους Αλβανούς και βαλκάνιους. Αντίθετα, η πλειοψηφία των μεταναστών από υποσαχάρια Αφρική (86,7%), από ασιατικές χώρες (59,3%) και τέλος από μουσουλμανικές χώρες (40,8%), επιλέγουν ως τακτική αυτή του διαχωρισμού τους από την κοινωνία υποδοχής.¹²¹

Η εικοσαετής επαφή της χώρας με το μεταναστευτικό φαινόμενο εγείρει προβληματισμούς και όσον αφορά τα επίπεδα προσαρμογής της δεύτερης γενιάς μεταναστών που ήδη αποτελούν πραγματικότητα. Συνήθως, η δεύτερη γενιά αντιμετωπίζει λιγότερα προβλήματα από την πρώτη, αν και σημαντική παράμετρος για την περίπτωση αυτή, αποτελεί η εκπαίδευση. Όσον αφορά τη προσαρμοστικότητα ανάμεσα στα δύο φύλα, παρατηρείται καλύτερη ενσωμάτωση των ανδρών, ενώ περισσότερα προβλήματα εμφανίζουν οι πρόσφυγες σε σχέση με τους οικονομικούς μετανάστες.

¹⁰⁹ Έμκε-Πουλοπούλου, Ήρα. Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών. (2007). *Η μεταναστευτική πρόκληση*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

¹¹⁰ Τριανταφύλλου, Α., & Μαρούκης, Θ. (Επιμ.). (2010). *Η μετανάστευση στην Ελλάδα του 21ου αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

¹¹¹ Ναζάκης, Χ., & Χλέτσος, Μ. (Επιμ.). (2001). *Μετανάστες και Μετανάστευση*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

¹¹² Βλ. ό. π. Έμκε-Πουλοπούλου, Ή. (2007).

¹¹³ Βλ. ό. π. Έμκε-Πουλοπούλου, Ή. (2007).

¹¹⁴ Βλ. ό. π. Έμκε-Πουλοπούλου, Ή. (2007).

¹¹⁵ Βλ. ό.π. Τριανταφύλλου, Α., & Μαρούκης, Θ. (Επιμ.). (2010).

---

¹¹⁶ βλ. ό.π. Τριανταφύλλου, Ά., & Μαρούκης, Θ. (Επιμ.). (2010).

¹¹⁷ βλ. ό. π. Έμκε-Πουλοπούλου, Ή. (2007).

¹¹⁸ βλ. ό. π. Έμκε-Πουλοπούλου, Ή. (2007).

¹¹⁹ Ι.ΜΕ.ΠΟ. (2008). *Μετανάστευση στην Ελλάδα: Εμπειρίες - Πολιτικές - Προοπτικές. Τόμος Β'*. (Τ. Καβουνίδη, Α. Κόντης, Θ. Λιανός, & Ρ. Φακιολάς, Επιμ.) Ανάκτηση Απρίλιος 3, 2011, από τοποθεσία του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής: <http://www.imepo.gr/ClientFiles/documents/TomosB.pdf>

¹²⁰ βλ. ό. π. Ι.ΜΕ.ΠΟ. (2008). *Τόμος Β*

¹²¹ βλ. ό. π. Ι.ΜΕ.ΠΟ. (2008). *Τόμος Β*

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

6 Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζεται το νομοθετικό πλαίσιο της Ελλάδας, σχετικά με την μετανάστευση. Στόχος είναι, η ανάδειξη των βασικών κατευθύνσεων που έχει επιλέξει η ελληνική πολιτεία, σχετικά με την διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου.

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

«Στην Ελλάδα, η νομοθετική διαδρομή σε θέματα μετανάστευσης, ακολούθησε-συχνά με καθυστέρηση- μια κοινωνική πραγματικότητα υπό διαρκή εξέλιξη» (Κοντιάδης & Παπαθεοδώρου, 2007). Μέχρι και τη δεκαετία του '80, τα ζητήματα της μετανάστευσης ρυθμιζόνταν από το ν.4310 του 1929 όπως αυτός αναθεωρήθηκε το 1948.¹²² Βασικό μέλημα του εν λόγω νομοθετικού πλαισίου, ήταν κυρίως η διαχείριση του ερχομού των προσφύγων από την Μικρά Ασία.¹²³ Η αντιστροφή όμως των μεταναστευτικών ροών που διαδραματίστηκε από τα τέλη της δεκαετίας του '80 και εφεξής, ανάγκασαν τη χώρα να αναδιαμορφώσει την μεταναστευτική της πολιτική. Στην πορεία του χρόνου, η «νέα» μεταναστευτική πολιτική άλλαξε και αναπροσάρμοσε στόχους και κατευθύνσεις, ανάλογα με την «ωρίμανση» του φαινομένου, αλλά και υπό την πίεση των διεθνών δεσμεύσεων της χώρας, κυρίως απέναντι στην Ε.Ε.. Εύστοχη είναι η διάκριση διαμόρφωσης της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής σε τρεις φάσεις, που κάνει χρήση η Τριανταφυλλίδου Α. (Τριανταφύλλου & Μαρούκης, 2010)

Πρώτη φάση (1991-2001)

Το πρώτο κύμα που κατέφτασε στην Ελλάδα, βρήκε τη χώρα εντελώς απροετοίμαστη. Το απαρχαιωμένο νομοθετικό πλαίσιο δεν μπορούσε να διαχειριστεί τις χιλιάδες των μεταναστών που εισέρχονταν στη χώρα παράνομα. Η αντίδραση της πολιτείας ήταν ο περιορισμός, όσον το δυνατόν, του φαινομένου. Το γεω-πολιτικό κλίμα που επικρατούσε στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων αιτιολογεί την τότε επιλογή της ελληνικής πολιτείας. Ο νόμος 1975 του 1991, διαμορφώνεται με σκοπό να εξυπηρετήσει τη στρατηγική της «μηδενικής μετανάστευσης», μια επιδίωξη που ήταν διάχυτη τότε και στην Ευρώπη, ενώ

είναι άμεσα συνδεδεμένος και με τις δεσμεύσεις που προβλεπόταν από την εφαρμογή των συμφωνιών Σένγκεν.¹²⁴ Με τον τίτλο «Είσοδος, έξοδος, παραμονή, η εργασία, απέλαση αλλοδαπών, διαδικασία αναγνώρισης προσφύγων και άλλες διατάξεις» ο νέος νόμος, προωθούσε αυστηρότερο έλεγχο στα σύνορα και απέλαση κάθε μετανάστη που μπήκε στη χώρα παράνομα (οι γνωστές επιχειρήσεις «σκούπας»)¹²⁵.

Η δυναμική του φαινομένου όμως διέψευσε τις προσδοκίες για την καταστολή του, με αποτέλεσμα, η χώρα στα τέλη του 20ου αιώνα, να βρεθεί με ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπων που ζούσαν, εργάζονταν και διέμεναν «κανονικά» αλλά χωρίς την άδεια της ελληνικής πολιτείας. Η κλιμάκωση των εντάσεων στη Βαλκανική χερσόνησο, αλλά και οι διεκδικήσεις της ΠΓΔΜ, «πάγωσαν» ακόμη περισσότερο, οποιαδήποτε προσπάθεια αναγνώρισης της μονιμότητας του προβλήματος. Μόλις, το 1997 έγινε η πρώτη προσπάθεια για μια πιο ρεαλιστική προσέγγιση του προβλήματος, αφού με τα προεδρικά διατάγματα 358 και 359, τέθηκαν οι βάσεις για ένα πρόγραμμα νομιμοποίησης των μεταναστών (λευκή και πράσινη κάρτα).¹²⁶ Η πρώτη απόπειρα διευθέτησης των χιλιάδων αιτήσεων για νόμιμη πλέον διαμονή στη χώρα, δεν επέφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Γραφειοκρατικές και διοικητικές αγκυλώσεις, εμπόδισαν πολλούς από τους αιτούντες να ολοκληρώσουν τη διαδικασία. Από τους 400.000 περίπου μετανάστες που βρισκόταν στη χώρα παράνομα το 1999, 371.641 κατάθεσαν δικαιολογητικά για την «πρώτη» άδεια διαμονής περιορισμένης διάρκειας (λευκή κάρτα), ενώ μόνο 212.860 μπόρεσαν να καταθέσουν αίτηση για το δεύτερο στάδιο (πράσινη κάρτα διάρκειας 1, 2 ή 5 ετών).¹²⁷ Εντούτοις, η προσπάθεια αυτή, αποτέλεσε την αρχή για μια πιο ώριμη διαμόρφωση της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής στα χρόνια που ακολούθησαν.

Η φάση ενηλικίωσης (2001-2005)

Στις αρχές του 21ου αιώνα, πραγματοποιείται ένα δεύτερο πρόγραμμα νομιμοποίησης των μεταναστών. Ήδη από το 1999, η μεταναστευτική πολιτική αποτελούσε κοινοτικό κεκτημένο, πιέζοντας τα κράτη-μέλη σε πιο εναρμονισμένες πρακτικές. Προς την κατεύθυνση αυτή κινήθηκε και η ελληνική πολιτεία. Η νέα νομοθετική ρύθμιση (ν. 2910/2001) στηρίζεται στις επιλογές της Ε.Ε. και στις απαιτήσεις του προγράμματος του Τάμπερε,¹²⁸ ενώ αναγνωρίζεται και ο διεθνής χαρακτήρας του φαινομένου. Αρκετά πιο βελτιωμένο σε σχέση με το αντίστοιχο του 1991, το νέο νομοθέτημα ρυθμίζει μεταξύ άλλων και κάποια ζητήματα ένταξης.¹²⁹ Καθιερώνεται με τη στήριξη του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού

Ταμείου, τριετές σχέδιο ένταξης (2002-2005), μέσω του οποίου προωθήθηκε μια σειρά δράσεων κυρίως μέσω της παιδείας, υγείας και τέλος της εργασίας. Από την άλλη πλευρά, δεν είναι λίγες και οι επιφυλάξεις ως προς τα αποτελέσματα της προσπάθειας αυτής. Η εργαλειακή διευθέτηση του μεταναστευτικού σύμφωνα με την Μαυροδή (στο Τριανταφύλλου & Μαρούκης, 2010), ελάχιστα ανταποκρινόταν στη ευρωπαϊκή νομοθεσία. Η όλη λογική του νόμου στηρίχθηκε στην αντίληψη, ότι οι μετανάστες αποτελούν μια «δεξαμενή διαθέσιμου εργατικού δυναμικού που το ελληνικό κράτος θα μπορούσε να ρυθμίζει κατά βούληση...» (Τριανταφύλλου & Μαρούκης, 2010). Η είσοδος και παραμονή στη χώρα, μόνο σε όσους είχαν εξασφαλίσει εργασία, καθιέρωσε ένα σύστημα σύντομων αδειών διαμονής και με την υποχρέωση της διαρκούς ανανέωσής τους ανά τακτά χρονικά διαστήματα, δημιουργήθηκε ένα τεράστιο γραφειοκρατικό φόρτο εργασίας που επιβάρυνε ταυτόχρονα διοίκηση, αλλά και μετανάστες. Οι αλληπάλληλες εμβόλιμες νομοθετικές τροποποιήσεις που ακολούθησαν,¹³⁰ επιβάρυναν ακόμη περισσότερο την ήδη πολύπλοκη διαδικασία, αποθαρρύνοντας εργοδότες και αλλοδαπούς, να τηρούν την νόμιμη διαδικασία.

Η φάση ωρίμανσης (;) (2005-σήμερα)

Η ανάγκη για μια πιο ολοκληρωμένη πολιτική αλλά και οι αυξημένες απαιτήσεις της Ε.Ε. (βάσει της αρχής της επικουρικότητας) όσον αφορά το μεταναστευτικό, οδήγησαν στην βελτίωση του νομοθετικού πλαισίου, με την ψήφιση του Νόμου 33686/2005, «εστιάζοντας θεωρητικά το ενδιαφέρον του στο τρίπτυχο νομιμότητα-ασφάλεια δικαιωμάτων-κοινωνική ένταξη» (Κοντιάδης & Παπαθεοδώρου, 2007). Πεδίο εφαρμογής είναι οι υπήκοοι τρίτων χωρών, δηλαδή άτομα με ιθαγένεια διαφορετικής των κρατών –μελών της Ε.Ε. και φυσικά της ελληνικής (άρθρο 1), ενώ εξαιρούνται οι αιτούντες άσυλο και οι πρόσφυγες. Μερικές από τις πιο βασικές αλλαγές, είναι ότι ενσωματώνεται η σχετική οδηγία της ΕΕ για τους επί μακρόν διαμένοντες, ενοποιείται σε μια πράξη η άδεια διαμονής κ εργασίας,¹³¹ διευκολύνεται η διαδικασία για την οικογενειακή επανένωση, προσδιορίζονται τα μέλη οικογένειας, βελτιώνεται η διοικητική διαχείριση, ενώ προωθήθηκε και νέο πρόγραμμα μονιμοποίησης, το τρίτο κατά σειρά.¹³²

Σχετικά με την κοινωνική ένταξη των μεταναστών, εφαρμόζεται Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Δράσης (σήμερα είναι σε εξέλιξη το πρόγραμμα 2007-2013), οι δράσεις του οποίου εντάσσονται στο Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης. Τα μέτρα που προωθούνται στο πλαίσιο του

Ολοκληρωμένου προγράμματος, αφορούν κυρίως την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, την επιτυχή παρακολούθηση εισαγωγικών μαθημάτων σχετικά με την ιστορία, τον πολιτισμό και τον τρόπο ζωής της ελληνικής κοινωνίας, την ένταξη στην ελληνική αγορά εργασίας και τέλος την ενεργό κοινωνική συμμετοχή (άρθρο 66 κωδικοποίησης νομοθεσίας «Για την είσοδο, διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια»).

Παρόλα αυτά, οι θεσμικές εκκρεμότητες παραμένουν, με την κύρια διαπίστωση ότι η ελληνική μεταναστευτική πολιτική διατηρεί τον «εργαλειακό» χαρακτήρα της, και το κυριότερο, στερείται στρατηγικού σχεδιασμού. Τα προβλήματα που ανέκυψαν κατά την εφαρμογή του ανάγκασαν σε σειρά και πάλι τροποποιήσεων.¹³³

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Με αφετηρία το γεγονός, ότι η Ελλάδα μετατράπηκε σχετικά γρήγορα από χώρα προέλευσης σε χώρα προορισμού, η έλλειψη εμπειρίας, δικαιολογεί εν μέρει πολλές από τις αδυναμίες της μεταναστευτικής πολιτικής. Μέχρι και το τέλος του 20ου αιώνα, η γενική αντίληψη ότι το φαινόμενο θα ήταν προσωρινό, αλλά και το ταραγμένο πολιτικό κλίμα της ευρύτερης περιοχής, ήταν ιδιαίτερα ανασταλτικοί παράγοντες για τη χάραξη εθνικής στρατηγικής για τη μετανάστευση. Το νομοθετικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε, επέδειξε βασικές αδυναμίες, κυρίως όσον αφορά την απουσία μέτρων για ένταξη των μεταναστών, γεγονός που συνηγορούσε σε περαιτέρω εξάρτηση και εκμετάλλευση των μεταναστών από τους εργοδότες. Ως βασικές αδυναμίες, θεωρούνται και οι περιορισμοί που υπήρχαν όσον αφορά το δικαίωμα άσκησης προσφυγής από τους μετανάστες, η σχετική εξουσία των αστυνομικών αρχών για τη διαχείριση του φαινομένου, καθώς και η δυνατότητα καταγγελίας από πολίτες για τους παράνομες μετανάστες. Η σύνδεση της μετανάστευσης με την εγκληματικότητα, που απόρρεε από τη τότε μεταναστευτική πολιτική φανέρωνε την «αστυνομική λογική» που επικρατούσε τότε όσον αφορά το μεταναστευτικό.¹³⁴

Τα προεδρικά διατάγματα που στόχευαν στη νομιμοποίηση των χιλιάδων μεταναστών κατακρίθηκαν για έλλειψη κινήτρων, ενώ αναποτελεσματική κρίθηκε και η ενημέρωση για τα οφέλη του προγράμματος. Η σχετική αποτυχία του, αποδίδεται μεταξύ άλλων, στην άγνοια αλλά και στον φόβο των μεταναστών, ότι η διαδικασία θα κατέληγε στην απέλασή

τους.¹³⁵ Παρά τις προσπάθειες, για περιορισμό των μεταναστευτικών ροών, το φαινόμενο δεν υποχώρησε.

Κατά την πρώτη δεκαετία του 21ου αιώνα, άρχισε να γίνεται εμφανής η μονιμότητα του φαινομένου και ταυτόχρονα να αναγνωρίζεται η θετική συμβολή των μεταναστών κυρίως στην οικονομία. Η πολιτική που υιοθετήθηκε, πάντα κινούμενη μέσα στο πλαίσιο των κατευθύνσεων της Ε.Ε., αν και απέβαλλε την «αστυνομική λογική» του παρελθόντος, διατήρησε την «ευκαιριακή και εργαλειακή αντίληψη της μετανάστευσης, τονίζοντας ότι οι μετανάστες έπρεπε μεν να εξυπηρετούν τις ανάγκες της εγχώριας αγοράς εργασίας, αλλά αν και όταν η αγορά εργασίας δεν θα τους χρειαζόταν πια, θα έπρεπε να εγκαταλείψουν τη χώρα» (Τριανταφύλλου & Μαρούκης, 2010). Ελλιπής κρίνεται και η ενταξιακή πολιτική ως προς τη συμμετοχή των μεταναστών στην ελληνική κοινωνία, αλλά και ως προς τη διασφάλιση και προστασία των δικαιωμάτων τους. Οι 60 και πλέον τροποποιήσεις του νομοθετικού πλαισίου, ανέδειξε τα κενά που προέκυψαν από την εφαρμογή του. Οι πολύπλοκες διαδικασίες που αφορούσαν την άδεια διαμονής για εργασία, αποθάρρυνε πολλούς να την ακολουθήσουν, με αποτέλεσμα να διαιωνίζεται ένα καθεστώς εκμετάλλευσης από την εγχώρια αγορά εργασίας.

Η νέα νομοθετική διευθέτηση που προωθήθηκε το 2005, αν και στόχευε σε μια νέα προσέγγιση, αποτέλεσε τελικά «περισσότερο μια φυσική συνέχεια του προηγούμενου παρά μια τομή στο ζήτημα της πολιτικής αντιμετώπισης της μετανάστευσης» (Καψάλης στο Μπάγκαβος, Παπαδοπούλου, & Συμεωνάκη). Η μικρή διάρκειας αδειών παραμονής, η υπαγωγή σε διαφορετικές κατηγορίες εργασίας με διαφορετικά προνόμια και αναγνώριση δικαιωμάτων, οι γραφειοκρατικές αγκυλώσεις και η διοικητική ανεπάρκεια, είναι τα σημεία στα οποία ασκείται η μεγαλύτερη κριτική. Παρά και την νέα αναθεώρηση, για τη βελτίωσή του (3536/2007), οι αδυναμίες διατηρούνται. Ένα μεγάλο μέρος των μεταναστών παραμένει σε παράνομο καθεστώς, και σε συνδυασμό με την συνεχή είσοδο νέων ροών μέσω παράνομων διαδρομών συντηρείται μια σημαντική μάζα παράνομου εργατικού δυναμικού. Σε αυτό συντελεί και η αδυναμία της πολιτείας να εφαρμόσει αποτελεσματικούς ελέγχους για την τήρηση της εργατικής νομοθεσίας.

Παράνομη όμως πρόσβαση στην αγορά εργασίας ή και διαφορετικά δικαιώματα εμποδίζουν την ομαλή ένταξη στην κοινωνία, αφού τα δικαιώματα των μεταναστών είναι επισφαλή/διαφορετικά, οδηγώντας στον κοινωνικό αποκλεισμό και τη δεύτερη γενιά.¹³⁶

Η οικονομική συγκυρία στην οποία έχει περιέλθει η χώρα οξύνει περαιτέρω το πρόβλημα. Σύμφωνα με επιστολή^{xi} του Συνηγόρου του Πολίτη προς το Υπουργείο Εσωτερικών (Αθήνα , 17 Φεβρουαρίου 2011), επισημαίνεται ότι οι επιπτώσεις στις εργασιακές σχέσεις από την οικονομική κρίση αυξάνουν τις πιθανότητες για απώλεια του καθεστώτος της νόμιμης διαμονής, δεδομένου ότι το είδος της παρεχόμενης εργασίας και το ύψος των αποδοχών αποτελούν τις βασικές προϋποθέσεις για ανανέωση της άδειας διαμονής των ιδίων αλλά και των μελών της οικογένειά τους. Ιδιαίτερα επισφαλής είναι η θέση των αλλοδαπών, οι οποίοι είναι ενταγμένοι στην οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας, έχουν αναπτύξει μακροχρόνιους δεσμούς και δεν αντιμετωπίζουν το ενδεχόμενο επιστροφής τους.

Το 2010 ψηφίστηκε ένας ακόμη νόμος, ο 3838/2010, που ήρθε να καλύψει θέματα ιθαγένειας κυρίως όσον αφορά τους μετανάστες δεύτερης γενιάς, κρίθηκε όμως από το Δ΄ Τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας αντισυνταγματικός όσον αφορά την αθρόα πολιτογράφηση αλλοδαπών και τη συμμετοχή τους στις δημοτικές εκλογές. Ο νόμος συζητήθηκε στην Ολομέλεια του δικαστηρίου στις 2/12/2012, και απόφαση αναμένεται να εκδοθεί τους προσεχείς μήνες.

Τρέχουσες εξελίξεις

Η ανάγκη ολοκλήρωσης της ενσωμάτωσης της κοινοτικής νομοθεσίας αλλά και η δημοσιονομική κατάσταση της ελληνικής οικονομίας οδηγούν σε νέες τροποποιήσεις του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου. Συγκεκριμένα αναμένεται να ολοκληρωθούν οι διαδικασίες που προβλέπονται στον κανονισμό 380/2008 για την έκδοση ενιαίου τύπου άδειας διαμονής. Η «κάρτα μετανάστη» θα αντικαταστήσει τις άδειες διαμονής, και σε αυτή θα καταγράφονται όλες οι διοικητικές πράξεις που αφορούν το νομικό καθεστώς του αλλοδαπού (άδεια διαμονής, χορήγηση ιθαγένειας, μεταβολές αστικής κατάστασης, κ.ο.κ) ενώ θα περιέχει και βιομετρικά στοιχεία του αλλοδαπού (ψηφιακή φωτογραφία και δύο ψηφιακά δακτυλικά αποτυπώματα). Για την έκδοση της κάρτας θα δημιουργηθούν γραφεία «μιας στάσης» (one stop shop, στη λογική που ισχύει σήμερα για τα ΚΕΠ) προκειμένου να επιτευχθεί η απλούστευση της ισχύουσας οργανωτικής δομής. Στο ανακοινωθέν τύπου του Συμβουλίου της Ε.Ε. της 25ης Μαΐου 2009 δύο ακόμη οδηγίες πρόκειται να ενσωματωθούν στο εθνικό δίκαιο των κρατών –μελών :

---

^{xi} <http://www.synigoros.gr>

- οδηγία (2009/52/ΕΚ) περί ελάχιστων προδιαγραφών όσον αφορά τις κυρώσεις και τα μέτρα κατά εργοδοτών που απασχολούν παράνομα διαμένοντες υπηκόους τρίτων χωρών, και
- οδηγία (2009/50/ΕΚ) για τη βελτίωση των προϋποθέσεων εισόδου και διαμονής υπηκόων τρίτων χωρών με σκοπό την απασχόληση υψηλής ειδίκευσης («μπλε κάρτα» της ΕΕ, αντίστοιχη της αμερικανικής πράσινης κάρτας)

Επιπλέον, μελετώνται μέτρα για την αντιμετώπιση της «μαζικής» έκπτωσης νομιμότητας λόγω αδυναμία πλήρωσης των προϋποθέσεων για ανανέωση της άδειας διαμονής, εξ αίτιας της οικονομικής κρίσης.

Αναμφίβολα, οι προσπάθειες για την ανάπτυξη της διαχείρισης των μεταναστευτικών εισροών είναι πολλές και συνεχώς επιχειρείται η βελτίωσή τους, τουλάχιστον αυτή είναι η πρόθεση. Δυστυχώς, το ίδιο δεν ισχύει για την πολιτική ένταξης που εδώ και είκοσι χρόνια απλά δεν υφίσταται. Οι δράσεις του νόμου 3386/2005, στο σύνολό τους παρέμειναν στα «χαρτιά», ενώ το πρόγραμμα και οι μεταρρυθμίσεις του 3536/2007 δεν είναι αποτέλεσμα εθνικής επιλογής αλλά αφορούν πολιτικές και μέτρα που προωθεί η Ε.Ε. μέσω του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ένταξης, τα οποία αφορούν συγκεκριμένες δράσεις.

Εν κατακλείδι, η ανασκόπηση της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής οδηγεί σε ένα βασικό και κύριο συμπέρασμα: οι εξελίξεις προηγούνται. Στα είκοσι χρόνια που η χώρα μας δέχεται πλήθος μεταναστών, η μεταναστευτική πολιτική στερείται συνολικού στρατηγικού σχεδιασμού, με αποτέλεσμα να «τρέχει» να προλάβει τις εξελίξεις κάθε φορά. Η ουσιαστική μεταρρύθμιση της μεταναστευτικής πολιτικής σημαίνει καταρχάς υιοθέτηση ξεκάθαρης και σαφούς στρατηγικής, που να απαντά στο ερώτημα «τι θέλω». Η απόφαση αυτή θα είναι το πρώτο και σημαντικότερο βήμα που θα οδηγήσει και τις επιμέρους πολιτικές προς την ίδια κατεύθυνση.

Δεδομένου ότι, μεταναστευτικό ζήτημα αγγίζει πολλές πτυχές του συλλογικού βίου, αποσπασματικές πολιτικές σε «μικρο» επίπεδο, είναι καταδικασμένες σε αμοιβαία εξουδετέρωση. Ελλιπής ανάπτυξη ενταξιακής πολιτικής, οδηγεί σε περαιτέρω προβλήματα διαχείρισης των μεταναστευτικών εισροών και το αντίστροφο. Για την αποφυγή αυτού του φαύλου κύκλου, η ελληνική πολιτεία και κοινωνία καλείται εν τέλει να αποσαφηνίσει πρωτίστως την ενταξιακή της πολιτική απαντώντας στο στρατηγικό ερώτημα: αναγνώριση ή αφομοίωση.

Στην ενότητα που ακολουθεί επιχειρείται να αναζητηθεί η απάντηση στην μεταναστευτική πρόκληση που καλείται να αντιμετωπίσει η Ελλάδα.

¹²² Τριανταφυλλίδου, Α. (2005, Δεκέμβριος). *Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική: Προβλήματα και Κατευθύνσεις*. Ανάκτηση Αύγουστος 16, 2011, από τοποθεσία Web: ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ): <http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2008/07/triand.pdf>

¹²³ Μπάγκαβος, Χ., Παπαδοπούλου, Δ., & Συμεωνάκη, Μ. (Επιμ.). *ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΑΡΟΧΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΣΕ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*. ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ.

¹²⁴ Ι.ΜΕ.ΠΟ. (2008). *Μετανάστευση στην Ελλάδα: Εμπειρίες - Πολιτικές - Προοπτικές. Τόμος Α'*. (Τ. Καβουνίδη, Α. Κόντης, Θ. Λιανός, & Ρ. Φακιολάς, Επιμ.) Ανάκτηση Απρίλιος 3, 2011, από Τοποθεσία του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής: http://www.imepo.gr/ClientFiles/documents/Tomos_A.pdf

¹²⁵ Βλ. ό. π. Τριανταφυλλίδου, Α. (2005, Δεκέμβριος).

¹²⁶ Τριανταφύλλου, Α., & Μαρούκης, Θ. (Επιμ.). (2010). *Η μετανάστευση στην Ελλάδα του 21ου αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

¹²⁷ Βλ. ό. π. Τριανταφύλλου, Α., & Μαρούκης, Θ. (Επιμ.). (2010).

¹²⁸ Βλέπε ό.π. Ι.ΜΕ.ΠΟ. (2008) *Τόμος Α'*.

¹²⁹ Κοντιάδης, Ξ., & Παπαθεοδώρου, Θ. (Επιμ.). (2007). *Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ*. Αθήνα: ΚΕΝΤΡΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΗ ΤΣΑΣΤΟΥ, Εκδόσεις Παπαζήση.

¹³⁰ Ν. 3068/2002 (άρθρο 15), Ν.3074/2002 (άρθρο11), Ν. 3103/2003 (άρθρο 23), Ν. 3146/2003 (άρθρο 8), Ν.3169/2003 (άρθρο 10) και Ν.3242/2004 (άρθρο 25).

¹³¹ Σύμφωνα με το νόμο ορίζονται 7 γενικές κατηγορίες εργασίας ενώ αναφέρονται και οι προϋποθέσεις ανά κατηγορία για τη χορήγηση της άδειας.

¹³² Έμκε-Πουλοπούλου, Ήρα; Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών. (2007). *Η μεταναστευτική πρόκληση*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

¹³³ 3386/05, 3448/06, 3536/07, 3613/07, 3649/08, 3731/08, 3772/09, 3801/09, 3838/2010, 3846/2010, 3870/2010, 3875/2010, 3879/2010, 3900/2010, 3907/2011

¹³⁴ Βλ. ό.π. Μπάγκαβος, Χ., Παπαδοπούλου, Δ., & Συμεωνάκη, Μ. (Επιμ.).

¹³⁵ Βλ. ό.π. Μπάγκαβος, Χ., Παπαδοπούλου, Δ., & Συμεωνάκη, Μ. (Επιμ.).

¹³⁶ Βλ. .ό.π. Κοντιάδης, Ξ., & Παπαθεοδώρου, Θ. (Επιμ.). (2007).

7 Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ «ΑΦΟΜΟΙΩΣΗ VS ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ» ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα σήμερα, περισσότερο ίσως από κάθε άλλη στιγμή, πρέπει να οριοθετήσει το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα αναπτύξει τις πολιτικές της για τη διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου. Οι διεθνείς αλλά και οι εγχώριες εξελίξεις δίνουν επιτακτικό χαρακτήρισμό στην ανάγκη αυτή. Η παθητική στάση και αναμονή μπροστά στο φαινόμενο, χωρίς ξεκάθαρη και σαφή στρατηγική, θα οδηγήσει σε αναποτελεσματικότητα οποιαδήποτε επιμέρους προσπάθεια και να κάνει. Για το λόγο αυτό, θα πρέπει να οριοθετηθεί η κατεύθυνση που θα ακολουθήσει πάνω στο συνεχές αφομοίωση-αναγνώριση.

Παρά το γεγονός, ότι ήδη το φαινόμενο έχει είκοσι και πλέον χρόνια εξέλιξης, ακόμη ευτυχώς, δεν έχουν παγιωθεί καταστάσεις που να δημιουργήσουν πρόβλημα στην όποια πολιτική επιθυμεί να εφαρμόσει η χώρα. Επιπλέον, το γεγονός ότι η Ελλάδα μόλις πρόσφατα μπήκε στην ομάδα των χωρών υποδοχής, της δίνει ένα ακόμη πλεονέκτημα, να διδαχθεί και να αξιοποιήσει την πλούσια εμπειρία των άλλων χωρών. Αυτό όμως που πρέπει να αποφύγει, είναι η αυτοτελής μεταφορά πολιτικών και πρακτικών από άλλες χώρες, χωρίς πρώτα να γίνουν οι απαραίτητες προσαρμογές. Πάνω από όλα, αυτό που δεν θα πρέπει να αγνοείται, είναι ότι η μετανάστευση πέρα από τον διεθνή χαρακτήρα, έχει και μια εξίσου ισχυρή τοπική ταυτότητα.

Τα «ελληνικά» χαρακτηριστικά του μεταναστευτικού φαινομένου έχουν ήδη παρουσιαστεί παραπάνω. Ωστόσο, για την διαμόρφωση οποιαδήποτε πολιτικής που θέλει να φέρει τα χαρακτηριστικά μιας εθνικής στρατηγικής, δεν μπορεί να αναπτυχθεί πάνω σε ένα κενό πλαίσιο. Αντίθετα, η ανάπτυξη μιας στρατηγικής για τη μετανάστευση οφείλει να λάβει υπόψη, και μια σειρά άλλων παραγόντων που μπορεί να μην συσχετίζονται άμεσα με το φαινόμενο, περιορίζουν όμως ή διευρύνουν το πλαίσιο επιλογών. Αρχικά, πρέπει να εντοπιστούν οι δυνητικές ευκαιρίες και οι απειλές που επιφυλάσσει το εξωτερικό περιβάλλον για τη χώρα μας, και δεύτερον να εντοπιστούν τα δυνατά και αδύνατα σημεία της χώρας, έτσι ώστε η οποιαδήποτε επιλογή να μην έρχεται σε αντίθεση με άλλους στόχους στρατηγικής σημασίας.

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Με τον όρο «εξωτερικό» περιβάλλον, εννοούμε τόσο το διεθνές, όσο και το περιφερειακό «χώρο», μέσα στο οποίο η χώρα αναπτύσσει τη δράση της. Για πολλούς, η παγκοσμιοποίηση των αγορών, είναι ο βασικός τρόπος για να αποδοθεί μια συνολική εικόνα για το σήμερα. Μια κατάσταση, που συγκρίνεται με παλιότερες εποχές και χαρακτηρίζεται ως γνώριμη, αλλά με μεγαλύτερη ένταση, όσον αφορά τα ποσοτικά της μεγέθη. Ωστόσο, υπάρχει και η αντίθετη άποψη, την οποία υιοθετούμε και εμείς, και η οποία υποστηρίζει ότι η παγκοσμιοποίηση είναι ένα εντελώς καινούργιο φαινόμενο, που δεν επηρεάζει μόνο την οικονομία. Η δημιουργείθεις νέα δομή του χώρου και του χρόνου, έχει αλλάξει και τους μηχανισμούς διεύθυνσης της παγκόσμιας διαδικασίας. Οι αλληλεξαρτήσεις που δημιουργούνται στο νέο αυτό περιβάλλον, διαπερνούν όλο και περισσότερα φαινόμενα. Ζητήματα ασφάλειας, πολιτισμού, επικοινωνίας, περιβάλλοντος, και φυσικά της μετανάστευσης ξεπερνούν τα εθνικά σύνορα. Νέοι διεθνείς παίκτες εμφανίζονται, και το έθνος-κράτος μέσα σε αυτό το περιβάλλον καλείται να δώσει το στίγμα του, κοσμοπολίτικη/διεθνική στάση ή πατριωτισμός.¹³⁷ Για πολλούς το έθνος – κράτος ως κεντρικός δρώντας στη διεθνή σκηνή υπονομεύεται, εφόσον η εθνική κυριαρχία αποδυναμώνεται, λόγω της ενίσχυσης οντοτήτων περιφερειακού και υπερεθνικού χαρακτήρα. Είναι όμως αυτή η εξέλιξη η πραγματική εικόνα, ή τελικά οι υπερεθνικοί δρώντες, είναι εξαρτημένες μεταβλητές της ισχύος των κρατών;

Η καταφατική απάντηση σε αυτόν τον προβληματισμό, σημαίνει ότι η ισχύς των κρατών, θα εξακολουθεί να παίζει τον κυριότερο ρόλο στην διαπραγμάτευση των αναζητούμενων λύσεων. Η τελευταία εικόνα της ΕΕ, επιβεβαιώνει όσους υποστηρίζουν ότι το διεθνές περιβάλλον είναι ανταγωνιστικό, και άρα τα κράτη πριν εναποθέσουν όλες τις φιλοδοξίες και τις προτεραιότητές σε τέτοια σχήματα, θα πρέπει να κατανοήσουν βαθιά την έννοια της αυτοβοήθειας. Περισσότερο από ποτέ, η ανάλυση του Hoffmann, ότι η εσωτερική ετερότητα του ευρωπαϊκού πολιτικού συστήματος αυξήθηκε, αντί να μειωθεί ή να εξαλειφθεί, με την ανάπτυξη των υπερεθνικών κανονιστικών δομών, φαίνεται να αποδίδει την πραγματικότητα. Το αποτέλεσμα είναι ότι συνυπάρχουν, πρώτον μια διαδικασία που λειτουργεί στο όνομα της λογικής της ολοκλήρωσης και δεύτερον, οι εθνικές πραγματικότητες που λειτουργούν με τη λογική της ετερότητας.

Όσον αφορά επομένως και την μετανάστευση, η Ελλάδα θα πρέπει να συνυπολογίσει όχι μόνο το συμφέρον και τις επιδιώξεις της ΕΕ, αλλά κυρίως το εθνικό συμφέρον της χώρας. Χαρακτηριστικό το πως ορισμένες κοινές πολιτικές μπορούν να αποδειχθούν επιζήμιες, είναι ο περιβόητος κανονισμός Δουβλίνο II. Αυτό δεν σημαίνει ότι σε μια κοινή πολιτική θα πρέπει να ικανοποιούνται τα συμφέροντα όλων, όμως αυτό που πρέπει να γίνει δίδαγμα είναι ότι ορισμένες πολιτικές θα πρέπει να ελέγχονται ως προς τις συνέπειες, και θα πρέπει η χώρα εφόσον τις αναλάβει, να είναι σε θέση να τις αντιμετωπίσει. Με την ίδια συγκράτηση θα πρέπει να επανεξετάσει και τις πολιτικές ενσωμάτωσης που εφαρμόζει. Δυστυχώς, όπως έχουμε ήδη αναφέρει η Ελλάδα, απλά ακολουθεί τις πολιτικές ένταξης που προωθεί η ΕΕ, μέσω από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Ένταξης. Το αποτέλεσμα είναι αντιφατικές πολιτικές και αλληλοεξουδετερωμένα αποτελέσματα.

Όσον αφορά τις εξελίξεις στο εγγύς περιβάλλον, Αλβανία και Βουλγαρία, είναι οι χώρες με τις οποίες η Ελλάδα διατηρεί σχετικά καλές διπλωματικές σχέσεις. Είναι οι χώρες εξάλλου, από τις οποίες προέρχεται η πλειοψηφία του πρώτου μεγάλου κύματος μεταναστών στη χώρα μας. Ειδικά οι Αλβανοί, ανέρχονται στο 60% των αλλοδαπών που διαβιούν στην ελληνική επικράτεια. Δύο πράγματα θα πρέπει να ληφθούν υπόψη, όσον αφορά τους Αλβανούς, τα οποία εν μέρει είναι αντικρουόμενα. Από την μια πλευρά, είναι γεγονός ότι η ενσωμάτωση των Αλβανών στην Ελλάδα, έγινε λίγο πολύ «αυτόματα». Η αλλαγή ονομάτων τους σε ελληνικά, η υιοθέτηση και η συμμετοχή τους στα διάφορα ελληνικά έθιμα, η υιοθέτηση ακόμη της χριστιανικής θρησκείας με το βάπτισμα πολλών, τα όνειρα των αλβανών γονέων για πανεπιστημιακή εκπαίδευση των παιδιών τους, και τέλος, το γεγονός ότι είναι πλέον «αόρατοι», αποδίδουν σε μεγάλο βαθμό, ότι η στρατηγική τους σύμφωνα με το μοντέλο του Berry είναι αυτή της αφομοίωσης. Σε αυτήν την επιλογή, οι Αλβανοί βρήκαν την ελληνική κοινωνία αλλά και την ελληνική πολιτεία απροετοίμαστη. Όμως και τώρα, μετά από 20 χρόνια συνύπαρξης, και ειδικά σε ότι αφορά τη δεύτερη γενιά, αν και η πλειοψηφία των εφήβων, αισθάνονται εγγύτερα στην ελληνική κοινωνία, υπάρχει ένα μέρος τους που αυτό-προσδιορίζονται με βάση τη χώρα καταγωγής τους.

Από την άλλη πλευρά, η κυριαρχία μιας μόνο εθνικότητας στο μεταναστευτικό πληθυσμό, είναι κάτι που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής, ιδίως, όταν μετά την κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ το θέμα των μειονοτήτων βρέθηκε στο επίκεντρο του διεθνούς ενδιαφέροντος και κυρίως όταν ο αλβανικός αλυτρωτισμός είχε αναζωπυρωθεί κυρίως προς το τέλος του εικοστού αιώνα. Το 1997 στο λεγόμενο « Εθνικό Δόγμα» της Αλβανικής Ακαδημίας Επιστημών δηλώνεται, ότι εκτός από την διεκδίκηση του Κοσσυφοπεδίου,

στόχος είναι η αυτονομία των Αλβανών της ΠΓΔΜ και του Μαυροβουνίου και η ανακίνηση μειονοτικού ζητήματος για τους ....Αλβανούς της Ελλάδος^{xii}. Με σαφή υπαινιγμούς ήταν και η πρόσφατη δήλωση του Υπουργού Εξωτερικών της Αλβανίας ότι «είμαστε πρόθυμοι να βοηθήσουμε οικονομικά τους Έλληνες μετανάστες στην αναπτυσσόμενη Μεγάλη Αλβανία», στην εφημερίδα Gazeta Sqiirtare, όπως αυτή αναδημοσιεύτηκε στα ελληνικά έντυπα.

Ωστόσο, αν και μέχρι στιγμής οι ελληνοαλβανικές σχέσεις θεωρούνται, τουλάχιστον σε διπλωματικό επίπεδο ικανοποιητικές, δεν ισχύει το ίδιο με τα γειτονικά Σκόπια και το ζήτημα της ονομασίας που βρίσκεται σε εκκρεμότητα πάνω από είκοσι χρόνια. Η τροπή που έχει πάρει το ζήτημα, κάθε άλλο παρά σε εφησυχασμό θα πρέπει να προκαλεί. Από το 2007 και μετά, οι διαπραγματεύσεις για το ζήτημα της ονομασίας έχουν διακοπεί, ενώ εις βάρος της χώρας μας ήταν και η ετυμηγορία του Διεθνούς Δικαστηρίου όσον αφορά την παραβίαση της ενδιάμεσης συμφωνίας της Ν. Υόρκης, από την άσκηση αρνησικυρίας για είσοδο της χώρας στο Ν.Α.Τ.Ο..

Η Τουρκία τέλος, που αποτελεί τον γείτονά μας εξ ανατολάς, δεν έπαψε ποτέ να αποτελεί την κυριότερη πηγή κινδύνου. Ο συνεχής τουρκικός αναθεωρητισμός, κυρίως στην Ανατολική Μεσόγειο, αλλά και η τελευταία στροφή της Τουρκίας προς το Οθωμανικό παρελθόν της, είναι στοιχεία που δεν γίνεται να μην ληφθούν υπόψη, όταν: α) βρίσκονται ακόμη σε εκκρεμότητα τα θέματα υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο, και ο καθορισμός των ΑΟΖ, β) η Τουρκία προσπαθεί να προβάλλει τον εαυτό της, ως τον πιο κατάλληλο μεσολαβητή ανάμεσα στην Δύση και τον μουσουλμανικό κόσμο, γ) γίνεται όλο και περισσότερο εμφανής η προσπάθειά της να «επιστρέφει» στα Βαλκάνια, με το ρόλο του καθοδηγητή αλλά και ως έχουσα άμεσο ενδιαφέρον λόγω των μουσουλμανικών πληθυσμών και τέλος δ) όταν μέσω αυτής, καταλήγει στη χώρα μας το νέο μεγάλο κύμα προσφύγων και οικονομικών μεταναστών από Ασία, Ανατολική Αφρική και Μπαγκλαντές.

Το ζήτημα με το δεύτερο αυτό κύμα μεταναστών, αλλάζει τα μέχρι στιγμής δεδομένα στο μεταναστευτικό προφίλ της χώρας. Οι μετανάστες αυτοί, στην πλειοψηφία τους μουσουλμάνοι, έχουν διαφορετική «κοσμοθεώρηση» σε σχέση με το δυτικό τρόπο σκέψης. Το έντονο θεοκρατικό στοιχείο, αλλά και η μη αναγνώριση των ατομικών δικαιωμάτων έρχεται σε αντίθεση με την ίδια τη λειτουργία της δημοκρατίας. Η εμπειρία από τις άλλες χώρες υποδοχής, έχει δείξει ότι δύσκολα ενσωματώνονται στις δυτικές κοινωνίες. Στις περισσότερες περιπτώσεις δημιουργούνται «κοινότητες» που στο εσωτερικό τους

^{xii} Ανάκτηση http://palio.antibaro.gr/national/xolebas_albania_pol.php

λειτουργούν ανεξάρτητα. Ειδικά για τη χώρα μας, η διαπίστωση αυτή επαληθεύεται κατά ένα μεγάλο μέρος και από την ήδη αναγνωρισμένη μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης, όπως αυτή προέκυψε από μετά την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάννης το 1923, και την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών. Το ζήτημα της ενσωμάτωσής στην ελληνική κοινωνία παραμένει ένα ευαίσθητο θέμα ακόμη και σήμερα. Λίγο πολύ, είναι γνωστά τα προβλήματα αλλά και οι κριτικές που έχει αποκομίσει η ελληνική πολιτική πάνω στο ζήτημα αυτό, σε συνάρτηση πάντα και με την στάση και τις επιδιώξεις της Τουρκίας.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ _ Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΗΜΕΡΑ

Στη επιστήμη των διεθνών σχέσεων, μια χώρα αξιολογείται ως προς το επίπεδο ισχύος που μπορεί να προβάλλει. Στην κλασική της εκδοχή η «σκληρή» ισχύς αναφέρεται στην στρατιωτική, διπλωματική και οικονομική δυνατότητα της χώρας. Ειδικότερα, ο πληθυσμός, αποτελεί σημαντική μεταβλητή για την παραγωγή πλούτου, ενώ η γεωγραφία από την άλλη πλευρά έχει καθοριστικό ρόλο στην γεωπολιτική ανάλυση. Ακολουθώντας όμως τα χνάρια του Joseph Nye, (Nye, 2005) μια χώρα διαθέτει και μία άλλη τύπου ισχύς, εξίσου σημαντική, εν καιρώ ειρήνης τουλάχιστον. Πρόκειται για την «ήπια ισχύς» και η οποία δίνει σε μια χώρα, το πλεονέκτημα να «επιτύχει τα αποτελέσματα που θέλει στην παγκόσμια πολιτική, επειδή άλλες χώρες-που θαυμάζουν τις αξίες της, μιμούνται το παράδειγμά της, φιλοδοξούν να φτάσουν στο επίπεδό ευημερία και ελευθερίας της -θέλουν να την ακολουθήσουν».

Η ανάλυση αυτή δίνει την δυνατότητα, να εντοπιστούν τα δυνατά και αδύνατα σημεία της Ελλάδας, και κατ' επέκταση να προσδιοριστεί ποια η σχέση τους με το μεταναστευτικό φαινόμενο. Για πολλούς η χώρα μας, είναι εύκολα αναγνωρίσιμη στο χάρτη, αφού περιλαμβάνει πάνω από 6.000 νησιά. Έχει έκταση περίπου 132.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα και περιβάλλεται από θάλασσα, εκτός από τα βόρεια σύνορά της, όπου συνορεύει με την Αλβανία, την ΠΓΔΜ, τη Βουλγαρία και το ευρωπαϊκό τμήμα της Τουρκίας. Σε μια πρόσφατη μελέτη του γνωστού Ινστιτούτου Γεωπολιτικών αναλύσεων Stratfor^{xiii}, αναφέρεται ότι η γεωγραφική θέση της Ελλάδας είναι ευχή και κατάρα. Ευχή, γιατί κάποτε της επέτρεψε να κυριαρχήσει στον τότε «γνωστό κόσμο». Κατάρα, γιατί βρίσκεται

^{xiii} Από <http://geopolitics-gr.blogspot.com/>

απομονωμένη στο νοτιότερο τμήμα της Βαλκανικής Χερσονήσου, με μόνη διέξοδο για επικοινωνία και εμπόριο τη Μεσόγειο, αφού σε μεγάλο βαθμό στερείται χερσαίες οδούς μεταφοράς προς την ηπειρωτική Ευρώπη. Η μορφολογία επίσης του εδάφους και η έλλειψη μεγάλων εκτάσεων καλλιεργήσιμης γης, σε συνδυασμό με την κακή χερσαία μεταφορά, περιέπλεξε επίσης το και σχηματισμό κεφαλαίου.

Πράγματι, η ελληνική οικονομία, δεν μπόρεσε ποτέ να αναπτύξει βαριά βιομηχανία. Ειδικά μετά την μεταπολίτευση, η οικονομική δραστηριότητα στηρίχτηκε περισσότερο στον τομέα των υπηρεσιών και κυρίως στο εμπόριο, τον τουρισμό και την ναυτιλία. Σήμερα, φυσικά, αυτό που μονοπωλεί το ενδιαφέρον όσον αφορά την ελληνική οικονομία, είναι η τεράστια δημοσιονομική κρίση που περνάει και που δυστυχώς η κρίση αυτή θα αφήσει το στίγμα της και σε πολλούς ακόμη τομείς πέρα από την οικονομία. Πιο συγκεκριμένα:

- Ο κίνδυνος αδυναμίας συντήρησης των στρατιωτικών εξοπλισμών της χώρας είναι ορατός. Ακόμη και αν, τα ποσά που κατανέμονται για την εθνική ασφάλεια δεν μειωθούν σε απόλυτες τιμές, η συρρίκνωση του εθνικού προϊόντος μακροπρόθεσμα θα αναγκάσει σε περικοπές τις εξοπλιστικές δαπάνες.
- Η μείωση των κοινωνικών δαπανών που απευθύνεται κυρίως στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, μεταξύ αυτών και οι μετανάστες, θα ανακόψουν την πορεία της κοινωνικής τους ένταξης στην ελληνική κοινωνία.
- Η εσωτερική αστάθεια και κοινωνική διάσπαση θεωρείται υπαρκτός κίνδυνος. Η συνεχιζόμενη αύξηση της ανεργίας θα περιορίσει ακόμη περισσότερο την ικανότητα της οικονομίας να απορροφήσει οποιοδήποτε επιπλέον εργατικό δυναμικό.
- Τα μεγαλύτερα προβλήματα εύρεσης εργασίας εντοπίζονται κυρίως στα άτομα υψηλής εξειδίκευσης, καθώς και στους νέους. Ένα νέο κύμα μετανάστευσης αρχίζει να εκδηλώνεται, αυτή τη φορά αντίστροφα, με το πιο αποδοτικό και παραγωγικό κομμάτι του εργατικού δυναμικού να εγκαταλείπει τη χώρα.
- Η οικονομική κρίση σε συνδυασμό με την υφιστάμενη διάρθρωση της οικονομίας, ευνοούν σε μεγάλο βαθμό την προσφορά ευέλικτων μορφών εργασίας. Αν σε αυτό συνυπολογιστεί και η υψηλή παραοικονομία, η Ελλάδα όλο και περισσότερο θα μετατρέπεται σε βασικό πόλο έλξης κυρίως για την παράνομη μετανάστευση.
- Η ανακατανομή της σύνθεσης του εργατικού δυναμικού, με έξοδο των προσοντούχων και εισροή ατόμων χαμηλής ειδίκευσης, λειτουργεί μεσοπρόθεσμα εις βάρος της οικονομικής ανάπτυξης.

Επιπλέον, οι οικονομικές αναλύσεις σχετικά με την απασχόληση των αλλοδαπών μεταναστών στη χώρα, έδειχναν ότι μέχρι τώρα τουλάχιστον, οι προσφερόμενες θέσεις εργασίας ήταν θέσεις που ο γηγενής πληθυσμός, λόγω της οικονομικής ευημερίας αρνιόταν να δεχθεί. Με αυτήν την έννοια, το εργατικό δυναμικό των αλλοδαπών χαρακτηριζόταν ως συμπληρωματικό με αυτό των γηγενών. Η συνεχιζόμενη όμως συρρίκνωση των θέσεων εργασίας, η απότομη μείωση του βιοτικού επιπέδου και οι νέοι εργασιακοί όροι, ενδεχομένως αλλάξουν την μέχρι τώρα εικόνα. Μπροστά στο οικονομικό αδιέξοδο, όλο και περισσότερο η σχέση αυτή θα γίνεται ανταγωνιστική, ειδικότερα στα χαμηλότερα οικονομικά στρώματα. Η προοπτική αυτή δυστυχώς αποτελεί μεγάλο κίνδυνο για την έξαρση εθνικιστικών ή ρατσιστικών φαινομένων ενάντια στον αλλοδαπό πληθυσμό. Τα φαινόμενα ρατσιστικής βίας, ή οι εκδηλώσεις διαμαρτυρίας ήδη έχουν κάνει την εμφάνισή τους. Χαρακτηριστική περίπτωση τα επεισόδια στην περιοχή του Αγίου Παντελεήμονα.

Αλλά, και ακόμη και αν δεν αλλάξει ο συσχετισμός ανάμεσα στην εργατική δύναμη των γηγενών /αλλοδαπών, η προβληματική οικονομική ενσωμάτωση των τελευταίων, οδηγεί σε κοινωνικούς αποκλεισμούς και περαιτέρω προβλήματα ένταξης. Μεγαλύτερος, όμως είναι ο κίνδυνος για τη δεύτερη γενιά των μεταναστών που καλούνται να ικανοποιήσουν τις τυχόν ανεκπλήρωτες προσδοκίες των γονέων τους για κοινωνική καταξίωση και ευημερία. Η γενιά αυτή, έχει να αντιμετωπίσει όχι μόνο το μεταναστευτικό της παρελθόν, αλλά και τα γενικότερα προβλήματα του νεοεισερχόμενου στην αγορά εργασίας, όταν μάλιστα οι θέσεις με προοπτική εξέλιξης συνεχώς μειώνονται.

Η οικονομική κατάσταση της χώρας όμως σε μακροχρόνιο ορίζοντα, δεν θα καθοριστεί μόνο από την υφιστάμενη κρίση. Ένας σπουδαίος παράγοντας που δυστυχώς δεν φαίνεται να έχει λάβει τη σημασία που πρέπει, είναι κυρίως το δημογραφικό πρόβλημα της χώρας. Η φυσική αύξηση του πληθυσμού στην καταγραφή του 2001 είναι αποτέλεσμα της μεταναστευτικής εισροής. Σήμερα η αναλογία αλλοδαπού/ γηγενή είναι 1 στους 10. Η τάση αυτή δύσκολα φαίνεται να αντιστρέφεται τα επόμενα χρόνια, όταν μάλιστα το σημερινό πρόγραμμα δημοσιονομικής εξυγίανσης δεν επιτρέπει την κατανομή πόρων για τις απαιτούμενες κοινωνικές παροχές. Η Ελλάδα συρρικνώνεται ως προς τον γηγενή πληθυσμό, και αυτό έχει μακροπρόθεσμο αντίκτυπο και ως προς τα μακροοικονομικά της αλλά και ως προς την στρατιωτική της ισχύς.

Από την άλλη μεριά, η ήπια ισχύς δομείται μέσα από μια γενικότερη στάση και θέση, κυρίως όσον αφορά τη διαχείριση της εικόνας της χώρας. Καθοριστικής σημασίας παράγοντες, θεωρούνται συνήθως η κουλτούρα, οι πολιτικές αξίες καθώς και η εξωτερική

πολιτική που ασκείται, εφόσον αυτή αναγνωρίζεται ως νόμιμη και ηθική. Δυστυχώς, για την Ελλάδα τα περιθώρια άσκησης μιας τέτοιου είδους ισχύς είναι περιορισμένα, εξ αιτίας και πάλι της οικονομικής κρίσης. Πράγματι, τα τεράστια δημοσιονομικά προβλήματα, αποτέλεσμα κυρίως μιας ανορθολογικής και αναξιοκρατικής διαχείρισης των δημοσίων αγαθών, η διαφθορά, καθώς και τα διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας, μειώνουν την ελκυστικότητα της χώρας. Παρόλα αυτά, υπάρχουν ακόμη όμως στοιχεία που δίνουν στην χώρα μας μια ξεχωριστή θέση στο διεθνές στερέωμα .

Η ελληνική πολιτιστική κληρονομιά, αποτελεί ίσως το μεγαλύτερο περιουσιακό στοιχείο στην δεδομένη στιγμή. Η Ελλάδα μπορεί και πρέπει να προβάλλει σε όλο το φάσμα το πολιτιστικό «προϊόν» που έχει δημιουργήσει ανά τους αιώνες. Το προϊόν αυτό δίνει μια μοναδική ταυτότητα για τη χώρα, που θα της επιτρέψει να ανταγωνιστεί στο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον, όχι ως μια ακόμη μονάδα «μαζικής παραγωγής» αλλά ως χώρα με «επωνυμία». Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η αποδοχή του στο σύνολο και κατ' επέκταση η διαφύλαξή του.

Η περιθωριοποιημένη βυζαντινή κληρονομιά και η χριστιανική παράδοση, παρόλο που διατηρούν ακόμη και σήμερα πολλά στοιχεία «ζωντανά», τυγχάνουν δυστυχώς, μια πολιτική θεώρησης μάλλον αναχρονιστική και απαξιωτική, στη λογική ότι δεν αποτελούν συστατικό στοιχείο της σύγχρονης ταυτότητας των Ελλήνων. Μια τέτοια προσέγγιση αναγκαστικά σε βάθος χρόνου θα καταλήξει σε επιλογές περαιτέρω «ουδετεροποίησης». Αυτό όμως σημαίνει για τη χώρα μας ότι θα πρέπει να αποδεχτεί, εφόσον θέλει να εφαρμόσει ολοκληρωμένα μια τέτοια στρατηγική, την κατάργηση των θρησκευτικών αργιών, την απαγόρευση σε όλους τους δημόσιους χώρους προβολής θρησκευτικών συμβόλων, την κατάργηση του θρησκευτικού όρκου, των αγιασμών των σχολείων, των πολιούχων αγίων κ.ο.κ.. Η αξίωση που προβάλλεται, για «ουδέτερο» δημόσιο βίο και θεώρηση της θρησκευτικής πίστης ως στοιχείο της ατομικής ταυτότητας και επομένως περιορισμό της στην ιδιωτική σφαίρα του ατόμου, θα αφαιρέσει από την σύγχρονη ταυτότητα των Ελλήνων ένα κυρίαρχο συστατικό αυτής. Πρόκειται για ένα συλλογισμό, που στην ακραία του νοηματική κατάληξη, αρνείται εντελώς την ύπαρξη οποιαδήποτε συλλογικής ταυτότητας.

Στην αντιμαχία εθνομηδενισμός vs συλλογικής ταυτότητας,^{xiv} συμφωνούμε με την άποψη του Ζιάκα,^{xv} ότι αναμφισβήτητα αυτή υπάρχει, και παρόλο, που μπορεί να συγκροτείται από διαφορετικές και συχνά αντικρουόμενες συλλογικές ταυτότητες, διαμορφώνεται μια κυρίαρχη, ανάλογα με την κάθε ιστορική συγκυρία. Η ελληνικότητα συνδέεται με την κοινή καταγωγή, την πολιτιστική κληρονομιά και την θρησκεία. Υπερτονίζεται η συνέχεια των στοιχείων αυτών στο χρόνο και η ομοιογένεια που χαρακτηρίζει την ελληνική κοινωνία, εφόσον «*από παλιά, πολύ παλιά, ένας έλληνας λαός που έχει συνείδηση τής ενότητάς του και τής διαφορᾶς από τους άλλους λαούς, και έχει συνείδηση τής ιδιαιτερότητάς του και τής πολιτισμικής του συνέχειας*» (Σβορώνος).^{xvi}

Επομένως, σε μια τέτοια περίπτωση, το ζητούμενο είναι πως αυτή μπορεί να αναπαραχθεί. Ο προβληματισμός του Ζιάκα^{xvii} εδώ είναι καταλυτικός, «αν υπάρχει πραγματική εθνική ταυτότητα, όπως ακράδαντα πιστεύω, μπορεί αυτή να αναπαράγεται, όταν οι φορείς της πιστεύουν ότι είναι ανύπαρκτη; Και αυτό για πόσο; Εδώ βρίσκεται κατά τη γνώμη μου όλη η ουσία της κρίσης του σημερινού Ελληνισμού και το νόημα της. Η απονοηματοδότηση της εθνικής ταυτότητας, ο εθνομηδενισμός, διαπερνά κάθε είδους συλλογικότητα. Γι' αυτό η κρίση ταυτότητας εκδηλώνεται με τα χαρακτηριστικά εκείνα συμπτώματα, που δείχνουν ότι μια κοινότητα βρίσκεται ήδη στα πρόθυρα του τέλους της.

---

¹³⁷Κοτζιάς, Ν. (2003). *Παγκοσμιοποίηση. Η ιστορική θέση, το μέλλον και η πολιτική σημασία*. Αθήνα: Καστανιώτης. Σειρά Αναστοχασμός

---

^{xiv} Η παρουσίαση του συγκεκριμένου διάλογου επειδή ξεφεύγει της παρούσης ανάλυσης για να παρουσιαστεί εκτενώς, αυτό που έχει σημασία στην παρούσα εργασία είναι η «θέση» και στις απορρέουσες από αυτήν συμπεριφορές που αποδίδουν για τη συλλογικότητα. Επιπλέον ένα μέρος του διαλόγου έχει παρουσιαστεί στην ενότητα που αφορούσε την πολιτική ενσωμάτωση.

^{xv} Ανάκτηση από <http://www.ardin.gr/?q=node/235>

^{xvi} Ανάκτηση από :

http://users.uoa.gr/~nektar/history/tributes/xrastos_giannaras/orthodoxy_and_west_historical_horizon.htm

^{xvii} Ανάκτηση από : http://www.evagoras.org/arthra/keimena/ethniki_taytotita_ziakas.htm

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Η δυνατότητα περιορισμού του μεταναστευτικού φαινομένου, λόγω και της ιδιόμορφης γεωγραφίας της χώρας μας, είναι δύσκολο να εφαρμοστεί. Μπορεί όμως να εξορθολογιστεί στη βάση μιας γενικότερης στρατηγικής για τη μετανάστευση. Όμως, πρώτα από όλα θα πρέπει να προσδιοριστεί, το πώς θα διαχειριστεί την προσαρμογή του μεταναστευτικού πληθυσμού μετά την άφιξή του. Τα μοντέλα που έχουν μέχρι στιγμής εφαρμοστεί από άλλες χώρες συνοδεύονται τόσο από δυνατά, όσο και από αδύνατα σημεία.

Στόχος από την παρούσα εργασία, δεν ήταν να προταθεί μια συγκεκριμένη πολιτική για την Ελλάδα, αλλά κυρίως να αναδείξει στο πλαίσιο του δυνατού, όσες περισσότερες πτυχές του ζητήματος. Τουλάχιστον, αυτή ήταν η φιλοδοξία της γράφουσας. Στόχος ακόμη, ήταν να αναδειχθεί ότι το τελικό ζητούμενο πάνω στο ερώτημα «αφομοίωση» vs «αναγνώριση» δεν είναι ούτε ο εξελληνισμός των μεταναστών, ούτε η άνευ όρων αποδοχή των άλλων, αλλά η αναζήτηση της εκείνης της θεμελιακής βάσης που θα επιτρέψει την διατήρηση των αξιών της ελληνικής κοινωνίας αλλά και το σεβασμό της ανθρώπινης ύπαρξης. Η πρόκληση είναι στην αναζήτηση της χρυσής τομής ανάμεσα α) στις κοινές ανθρώπινες αξίες, β) στις αρχές που διέπουν τη χώρα υποδοχής και γ) στη διατήρηση των ιδιαιτεροτήτων των μεταναστευτικών κοινοτήτων εντός [του α και β] κοινού πλαισίου» (Κοτζιάς, 2008).

Στο κρίσιμο ζήτημα που διαπραγματεύεται η παρούσα εργασία, αφομοίωση vs αναγνώριση, η επιλογή είναι πάνω από όλα θέμα εθνικού διαλόγου και κυρίως ζήτημα φιλοδοξιών. «Οι φιλόδοξες χώρες ορίζουν το τι θεωρούν για τις ίδιες απειλή βασιζόμενες στις στρατηγικές τους επιδιώξεις, όχι στους φόβους τους. Αντίθετα, οι παθητικές, χωρίς φιλοδοξίες χώρες διαμορφώνουν στρατηγικές υποταγμένες στις απειλές που υφίστανται» Αχμέτ Νταβούτογλου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Berry, J. W. (1997). *APPLIED PSYCHOLOGY: AN INTERNATIONAL REVIEW*, 46 (1), σσ. 5-68.
- Brubaker, R. (2001, Ιούλιος). *Selected Works™*. Ανάκτηση Ιούλιος 22, 2011, από Τοποθεσία Web της The Berkeley Electronic Press™: <http://works.bepress.com/wrb/9/>
- Castles, S. (2002). Migration and Community Formation under Conditions of Globalization. *International Migration Review*, Volume 36 (Number 4), σσ. 1143-1168.
- Green, N. L. (2004). *Οι δρόμοι της μετανάστευσης*. (Δ. Παρσάνογλου, Μεταφρ.) Αθήνα: Σαββάλας.
- Habermas, J. (1994). *ΑΓΩΝΕΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΔΙΚΑΙΟΥ*. (Θ. Γεωργίου, Επιμ., & Θ. Γεωργίου, Μεταφρ.) Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη. "ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ".
- Healey, J. F. (2009). *Race, Ethnicity, Gender and Class. The sociology of Group Conflict and Change*. SAGE Publications.
- Huntington, S. P. (2005). *ΠΟΙΟΙ ΕΙΜΑΣΤΕ; Η Αμερικανική Ταυτότητα στην Εποχή μας*. (Α. Αλαβάνου, Μεταφρ.) Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη.
- Kenneth, D. (1996). *Metropolis net*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 10, 2011, από Τοποθεσία Web της Metropolis net: http://canada.metropolis.net/research-policy/litreviews/tylr_rev/tylr_rev-05.html
- Νγε, J. S. (2005). *Ήπια Ισχύς. Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική*. (Ε. Μπαρτζινόπουλος, Μεταφρ.) Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Rodriguez-Garcia, D. (2010). Beyond Assimilation and Multiculturalism: A Critical Review of the Debate on Managing Diversity. *Journal of International Migration and Integration*, Volume 11 (Number 3,), σσ. 251-271.
- Schnapper, D. (2008). *Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ: Μια σύγχρονη προσέγγιση*. (Δ. Παπαδοπούλου, Επιμ., & Ξ. Γιαταγάνας, Μεταφρ.) Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Υπρς. *Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΥΡΙΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ, ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΟΔΗΓΙΕΣ*. Ο Ξένιος Δίας Έργο: Οι διαστάσεις της ξενοφοβίας και η προώθηση πολυ-πολιτισμικών προτύπων.
- Βαρβιτσιώτη, Ι. (n.d.). *Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ*. Ανάκτηση Αύγουστος 3, 2011, από Group of the European People's Party © EPP Group, 2007-2022: <http://www.eppgroup.eu/Activities/docs/immigration-policy-el.pdf>
- Βεντούρα, Λ. (Επιμ.). (2011). *Μετανάστευση και κοινωνικά σύνορα. Διαδικασίες ενσωμάτωσης ή αποκλεισμού*. (Ο. Αθανίτου, Β. Ιακώβου, Τ. Μπετζέλος, & Γ. Σαγκρώτης, Μεταφρ.) Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.
- Enet.gr Ελευθεροτυπία*. (n.d.). Ανάκτηση Ιούλιος 15, 2011, από Τοποθεσία της Ελευθεροτυπίας: <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=248686>
- ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ. (2002, Δεκέμβριος 12). *ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ*. (Ν. Σιταρόπουλος, Επιμ.) Ανάκτηση Αύγουστος 1, 2011, από <http://www.inegsee.gr/equal/equal2/nomothesia/diethnis>

Εκμέ-Πουλοπούλου, Ή. (1986). *Προβλήματα μετανάστευσης - παλιννόστησης*. Αθήνα: Ινστιτούτο Μελέτης της Ελληνικής Οικονομίας (ΙΜΕΟ), Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών (ΕΔΗΜ).

Έμκε-Πουλοπούλου, Ήρα; Ελληνική Εταιρεία Δημογραφικών Μελετών. (2007). *Η μεταναστευτική πρόκληση*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΕΕ. (n.d.). Ανάκτηση Ιούλιος 29, 2011, από First steps to DE, IT, GR. Autonomous Learning for immigrants: <http://www.firststeps-project.eu/web/content.asp?lng=gr&parent=POLICY&section=Comprehensive>

Ι.ΜΕ.ΠΟ. (2008). *Μετανάστευση στην Ελλάδα: Εμπειρίες - Πολιτικές - Προοπτικές. Τόμος Α'*. (Τ. Καβουνίδη, Α. Κόντης, Θ. Λιανός, & Ρ. Φακιολάς, Επιμ.) Ανάκτηση Απρίλιος 3, 2011, από Τοποθεσία του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής: http://www.imepo.gr/ClientFiles/documents/Tomos_A.pdf

Ι.ΜΕ.ΠΟ. (2008). *Μετανάστευση στην Ελλάδα: Εμπειρίες - Πολιτικές - Προοπτικές. Τόμος Β'*. (Τ. Καβουνίδη, Α. Κόντης, Θ. Λιανός, & Ρ. Φακιολάς, Επιμ.) Ανάκτηση Απρίλιος 3, 2011, από τοποθεσία του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής: <http://www.imepo.gr/ClientFiles/documents/TomosB.pdf>

Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής Ι.ΜΕ.ΠΟ. (2007). *Μεταναστευτική Πολιτική. Η Ευρωπαϊκή Εμπειρία*. (Τ. Καβουνίδη, & Χ. Ράμμος, Επιμ.) Αθήνα: Εκδόσεις ΙΜΕΠΟ.

Κατρούγκαλος, Γ. (n.d.). *Η προστασία των δικαιωμάτων των μεταναστών κατά το διεθνές και το συνταγματικό δίκαιο*. Ανάκτηση Αύγουστος 1, 2011, από Youth Society for the United Nations - Greece© 2005-11: http://www.ysun-greece.org/files/2007_pics/Dikaiomata_Metanastwn_2006.pdf

Κόντης, Α. (Επιμ.). (2009). *Ζητήματα κοινωνικής ένταξης μεταναστών*. Αθήνα: Εργαστήριο μελέτης της μετανάστευσης & διασποράς. Εκδόσεις Παπαζήση.

Κοντιάδης, Ξ., & Παπαθεοδώρου, Θ. (Επιμ.). (2007). *Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ*. Αθήνα: ΚΕΝΤΡΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΙΔΡΥΜΑ ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗ ΚΑΙ ΔΗΜΗΤΡΗ ΤΣΑΣΤΟΥ, Εκδόσεις Παπαζήση.

Κοτζιάς, Ν. (2003). *Παγκοσμιοποίηση. Η ιστορική θέση, το μέλλον και η πολιτική σημασία*. Αθήνα: Καστανιώτης. Σειρά Αναστοχασμός.

Κοτζιάς, Ν. (2008). *Πολιτικό σύστημα και ταυτότητα. Παγκοσμιοποίηση και η περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη. Σειρά Αναστοχασμός.

Μαραβέγιας, Ν., & Τσινιζέλης, Μ. (Επιμ.). (2007). *Νέα Ευρωπαϊκή Ένωση. Οργάνωση και Πολιτικές 50 χρόνια*. Εκδόσεις Θεμέλιο. Βιβλιοθήκη Ευρωπαϊκών Θεμάτων.

Μουσούρου, Λ. Μ. (1991). *Μετανάστευση και Μεταναστευτική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Αθήνα: Gutenberg.

Μπάγκαβος, Χ., & Παπαδοπούλου, Δ. (2003). *ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ*. ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ - ΑΔΕΔΥ. ΙΝΕ.

Μπάγκαβος, Χ., Παπαδοπούλου, Δ., & Συμεωνάκη, Μ. (Επιμ.). *ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΑΡΟΧΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΣΕ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ*. ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ.

Μπένος, Γ. (1999). www.apodimos.com. Ανάκτηση Απρίλιος 3, 2011, από http://www.apodimos.com/arthra/05/May/H_SHMASIA_THS_METANASTEYSHS/index.htm

Μωυσίδης, Α., & Παπαδοπούλου, Δ. (Επιμ.). (2011). *Η κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα. Εργασία, εκπαίδευση, ταυτότητες*. Εκδόσεις Κριτική. Επιστημονική Βιβλιοθήκη.

Ναζάκης, Χ., & Χλέτσος, Μ. (Επιμ.). (2001). *Μετανάστες και Μετανάστευση*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

Οικονόμου, Χ., & Φερώνας, Α. (Επιμ.). (2006). *ΟΙ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΤΕΙΧΩΝ. Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*. Αθήνα: Εκδόσεις ΔΙΟΝΙΚΟΣ.

Πικραμένος, Π. (2005). *Άρδην Ρήξη*. Ανάκτηση Ιούλιος 23, 2011, από Τοποθεσία Web της Άρδην Ρήξη: <http://www.ardn.gr/node/963>

Σαμπατάκου, Ε.-Α. (2010). *Ερμηνεύοντας την εξέλιξη της Κοινής Μεταναστευτικής Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Εκδόσεις Παπαζήση.

Σιταρόπουλος, Ν. (2003). *Η προστασία από την Ελλάδα θεμελιωδών δικαιωμάτων των αλλοδαπών μέσα από το πρίσμα της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*. . Ανάκτηση Αύγουστος 2, 2011, από ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ: Διμηνιαία Επιθεώρηση Συνταγματικής Θεωρίας και Πράξης: <http://tosyntagma.ant-sakkoulas.gr/afieromata/item.php?id=844>

Τριανταφυλλίδου, Ά. (Επιμ.). (n.d.). *ΕΛΙΑΜΕΠ*. Ανάκτηση Ιούλιος 1, 2011, από <http://www.eliamer.gr/en/wp-content/uploads/2008/11/annamigrant-typologies.pdf>

Τριανταφυλλίδου, Ά. (2005, Δεκέμβριος). *Ελληνική Μεταναστευτική Πολιτική: Προβλήματα και Κατευθύνσεις*. Ανάκτηση Αύγουστος 16, 2011, από τοποθεσία Web: ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΚΑΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ): <http://www.eliamer.gr/wp-content/uploads/2008/07/triand.pdf>

Τριανταφυλλίδου, Ά., & Γρώπα, Ρ. (2009). *Η ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΜΕΝΗ ΕΥΡΩΠΗ*. (Χ. Χρηστίδης, Μεταφρ.) Εκδόσεις Κριτική. Επιστημονική Βιβλιοθήκη.

Τριανταφύλλου, Ά., & Μαρούκης, Θ. (Επιμ.). (2010). *Η μετανάστευση στην Ελλάδα του 21ου αιώνα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Τριανταφύλλου, Σ. (n.d.). *Ανοιχτή κοινωνία μέχρι ποιο σημείο;*

Τσαούσης, Δ. (1991). *Κοινωνική Δημογραφία*. Αθήνα: Gutenberg.

Υπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. (n.d.). Ανάκτηση Μάιος 7, 2011, από <http://www.unhcr.gr/genikes-plirofories/roioi-eimaste-ti-kanoyme.html>

Χαλιάπα, Α. (2009). *Η ενσωμάτωση των μεταναστών στην Ελλάδα. Η προβληματικής της δεύτερης γενιάς. Διδακτορική Διατριβή*. Αθήνα: Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Γεωγραφίας.

Χλέτσος, Μ., Κόλλιας, Χ., Συρακούλης, Κ., Παλαιολόγου, Σ., Θαλασσοχώρη, Χ., Μπουρδουβάλη, Β., και συν. (2005). *Οι οικονομικές διαστάσεις της μετανάστευσης. Οι επιπτώσεις στον αγροτικό τομέα*.